Народна библиотека
СР Србије
С.II 736

ПИСМА

О

СЛУЖБИ БОЖІОЙ

У ПРАВОСЛАВНОЙ ЦРКВИ.

1540/4

С-II 736 СУВИШАК 1

АНДРІЄ НИКОЛАЄВИЋА МУРАВІЄВА

ПИСМА

О

СЛУЖБИ БОЖІОЙ

У

ПРАВОСЛАВНОЙ ЦРКВИ.

СЪ РУСКОГА.

У НОВОМЪ САДУ,
Кньигопечатня Др. Дан. Медаковића
—
1854.

1540/42

ПИСМА
О
СЛУЖБИ БОЖІОЙ.

САДРЖАЙ.

Књига I.

Литургія и свеноћница.

		страна
1.	Приступъ	1
2.	Литургія у старо време	3
3.	Литургія оглашенихъ	8
4.	Литургія вернихъ	18
5.	Вечерня	28
6.	Ютреня	35
7.	Литургія прѣже освећена	45

Књига II.

Частный постъ и Воскресеніе.

8.	О посту у обште	59
9.	Три неделѣ пре частнога поста	64
10.	Прва неделя частнога поста	76
11.	Петъ средньихъ неделя частнога поста	89
12.	Први дани велике неделѣ	98
13.	Велики петакъ и велика субота	110
14.	Воскресеніе	131

Књига III.

Свете тайне.

15.	О тайнама у обште	143
16.	Крштенѣ и миропомазанѣ	146

страна
17. Причешће и каянѣ 160
18. Женидба 176
19. Свештанѣ масла 186
20. Свештенство 193
21. Калуђерски завети 206

Књига IV.

Празници и погребъ.

22. Служба Духовска 223
23. Рођенѣ и крштенѣ Христово . . . 239
24. Дванаесть празника 260
25. Свештанѣ цркве 278
26. Свештанѣ мира 291
27. Погребъ 297
28. Завршетакъ 306

Предговоръ преводителѣвъ.

Овде бы сувише было казивати одъ колике є потребе свакоме народу — дакле и Србскоме — да се утврђуе у страху Господнѣму, почетку премудрости, коіой є, по речима премудрога Соломуна, у єдной руци дугъ животъ а у другой богатство и слава. Може ли у той потреби православноме народу нашему што помоћи ова кньига, то ће свакій православный Србинъ кои є прочита найболѣ познати по себи. Али є потребно да є свакій коме у руке доће прими съ веромъ и любави; за то ће добро быти къ ономе што самъ списатель у првоме писму каже додати іоштъ ово.

Да у кньизи овой ништа нема што би православной вери нашой могло быти противно, о томъ свакъ може быти уверенъ по томе што є она на светъ изишла у Петерсбургу изъ царске штампаріе. Да є она православнимъ душама животворна храна, то свакъ може мислити по томе што є она одъ године 1836, кадъ є првый путъ на светъ изишла, до године 1844 — дакле за осамъ година —

петъ пута штампана у истой штампаріи. Найверніе поузданѣ читателю ове кньиге може быти име списателя нѣзина. Дѣйствителный статскій савѣтникъ и царскій камерхеръ Андрія Николаевичъ Муравіевъ, кадъ є ову кньигу писао, быо є помоћникъ царева представника у светоме синоду; онъ є као поклоникъ ишао у Єрусалимъ и у Свету гору, и преко писама єднако стои у договору съ вселенскимъ патріярсима. Онъ ніе свештеничкога реда, него є іошъ быо драгонскій официръ; па є опетъ у побожной Русіи познатъ као єданъ одъ найпобожніихъ людій.

У овоме преводу особито се гледало да не буде ништа што бы коєга му драго Србина могло одбити одъ кньиге и тако умалити користъ кою она може донети нашему народу. Ово є было главно правило и за єзикъ и за правописъ. Ако у томе буде и сувише што учинѣно, заслуга є штампаріе коя є овай преводъ на светъ издала.

У почетку Септембра месеца 1854.

Писмо 1.

Зачудићешъ се овомъ писму, милый приятелю, ѣръ ћешъ у њему наћи са свимъ друго него што си се научіо у писмама добыяти. А іошъ ћешъ се већма зачудити кадъ дознашъ да за ньимъ иде іошъ множина другихъ коя ће сва говорити о истой ствари: *о свешимъ обичаима православне наше цркве.* Али може быти да ћешъ запитати шта ме намери да ти пишемъ о тако великой ствари. Опоминѣшъ ли се кадъ се шетаемо по околини твога села Ярополька како често иђаемо на молитву у оближньій манастиръ светога Іосифа Волоколамскога? Опоминѣшъ ли се кадъ путоваемо у Москву како се свратисмо да одстоимо литургію на велику Госпоину у славноме манастиру Новомъ Єрусалиму и поредисмо дивну грађевину његову са старомъ црквомъ Светога Гроба? И найпосле у самой столици опоминѣшъ ли се ноћнога анђелскогъ пояня у Донскомъ манастиру? — Ты ћешъ рећи: опоминѣмъ се, а я додаемъ: кодъ све славе о

служби Божіой, кодъ све сладости у пояню, опетъ те виђахъ где брзо клону и то више духомъ него теломъ. Споляшньомъ красотомъ своіомъ не могаху тебе обичаи забавити, єръ имъ не знадіяше унутрашнѣга дубокогъ смисла; читанѣ тихо да се єдва чути може и теби са свимъ непознато, ако га и прскидаше више пута сложно поянѣ, само ти немило растезаше ноћну службу Божію, єръ ты не знадіяше шта быва, а незнанъ путъ по мраку свагда намъ се чини као да нема края. Али и то опажахъ да се ты, зачувши познату молитву, усрдно Богу моляше, и єво учини те ти наумихъ просветлити она места у красной служби Божіой православне наше цркве, коя си манѣ имао прилике познати него я. Али не надай се многоме одъ моє невештине у ствари за кою се хоће богословска знаня. А ніє ни потребе ово ти напоминяти, єръ добро знашъ како є знанѣ моє слабо; али то ме башъ и слободи, те ћу говорити съ тобомъ свойски о ономе што ми є на срдцу. Кадъ бы мисліо да самъ вештіи у богословскимъ стварима, може быти да бы бежао одъ мене као одъ досадна учителя, али не ћешъ бежати одъ приятеля, кои є у свему као и ты, и коега уста говоре само за то што му є срдце преопуно.

И тако молимъ те не толико да пазишъ колико да ми прашташъ; не треба много тра-

жити онде где мало обричу. Истина я самь кривъ што се незванъ истакохъ, али самъ реци шта ме є нагнало: разметанѣ или любавь? — па ако є любавь, онда и ты съ любави прими речи мое. Кадъ станешъ читати ова писма, може быти да ће ти у души тамна коя мисао синути, па ћешъ се кои часъ више Богу молити; онда ће трудъ мой быти са свимъ наплаћенъ, особито ако у ту молитву додашъ кою речь и за спасеніе душе верногa приятеля.

Писмо 2.

Лепо си, милый приятелю, приміо прво писмо мое, те самь ево радъ наставити уздаюћи се у добаръ почетакъ. А о чему быхъ ти пре бесѣдіо него о светой литургіи, кою толико пута слушасмо заєдно и ямачно єданъ за другога Богу се молећи? — Али ако и єсамь науміо само се овлашъ дотаћи ове високе ствари, опетъ ме є као страхъ, єръ видимъ да самь изабрао посао кои ніє према моимъ силама. Єдна ме само мисао храбри да ти пишемъ: было писмо ово како му драго слабо, ти ћешъ га прочитати мени за любавь, а нити бы доста волянъ ни доколанъ быо проучити драгоцене кньиге светихъ отаца о литургіи,

а сумнямъ се да бы се наканіо прочитати и разлаганѣ Дмитревскога или преосвештенога Веніямина, и тако твоя є кривица што ти место онога блага долази ова моя сиротиня.

Знамъ да су ти се обичаи о нашой литургіи више пута учинили да се могу разумети или да се извршую самовольно; на оваке мисли, кадъ се молитве не слушаю као што треба, могла те є особито навратити литургія по селима, где се ни очима ни ушима не може много угађати. Али и на найславніой служби Божіой, кадъ владика служи, могу те оваке нескладне мисли обузети, ако у уму прекинешъ свезу коя саставля садашню литургію са првимъ почеткомъ нѣзинимъ кадъ є постави самъ спаситель, — ако сметнешъ съ ума како є оно што о ньой быва за неколико стотина година мало по мало постаяло према ономе чимъ свети апостоли и свети отци біяху задахнути. Они непроменитимъ обичаима утврдише понавлянѣ тайне вечере Христове, коє изнайпре біяше слободно у речима и у радньи, и єдномъ литургіомъ дивно показаше савъ животъ нѣговъ.

У прва времена кои вероваху Христа и собомъ чиняху обштину, коя се зваше црква, сви се скупляху у особиту кућу коя имъ беше одређена за молитву и за свете тайне, и доношаху свакій према своме иманю хлеба и вина за свршиванѣ тайне тела и крви Христове и

за заедничку трпезу любави, за коіомъ сиромаси имаху довольно одъ онога што богати приношаху. Епископъ или пресвитеръ, кадшто место њега ђакони, т. е. слуге црквене, примаху ове приносе, по Грчки просфоре, те ихъ стављаху на особито место, кое є данасъ жртвеникъ, кои є по већимъ црквама оделѣнъ одъ олтара. Онде бы пресвитеръ изабрао и приправіо єданъ хлебъ за тайну, а да бы и остали приносци и приноси єднако были примлѣни и предъ Христа у молитви и на светой тайни ставлѣни, одъ свакога бы хлеба за споменъ ономе кои га є донео по комадићъ ставіо къ хлебу изабраномъ за свету тайну а остало бы оставіо за трпезу любави. Ово и данасъ чини свештеникъ на жртвенику приправляюћи за литургію хлебъ, кои се зове *ягнѣ* по ягнѣту пасхалномъ, и вадећи изъ осталихъ просфора честице у честь и споменъ майци Божіой и свима светима, и на жртву за живе и мртве; ово є првый део литургіе *проскомидія* или приправа.

По томъ онай кои служаше службу Божію самъ или преко ђакона позиваше верне на молитву и моляше се на гласъ за добра времена и вечна; иза тога се певаху псалми и читаху књиге пророчке и посланице апостолске. Тада ђакони изношаху свето єванге-ліе насредъ цркве, и отуда по стаде садашньій *малій уходъ* (входъ) съ євангеліемъ, кои значи и по-

четакъ проповеданя Христова кадъ се самъ онъ яви после проповеданя последнѣга пророка Іована Крстителя, кое беше приправлянѣ. После Євангелія долазаше разлаганѣ речи Божіе съ молитвама за оне кои се каяху и за оне кои се истомъ учаху вери а іошъ не беху крштенѣмъ просветлѣни и зваху се оглашени. Одласкомъ ньиховимъ свршиваше се а и данасъ свршує другій део литургіе, кои се зове *литургія оглашенихъ*.

Трећій део — *литургія верних* — починяше се двема краткима молитвама и трећомъ тихомъ. Тако є и данасъ, само што се узъ трећу тиху молитву свештеникову, да бы се іошъ манѣ чула, пева песма коя се зове *херувимска*. У ова доба валяло є да они кои служе литургію пренесу приправлѣне даре оданде где су приправляни на *частну трапезу*, где є требало свршити тайну, и ево ти постанка другоме *великомъ входу* са светимъ дарима, кои садъ видишъ у православной цркви са славомъ какова пристои светиньи, єръ ово пуно тайне преношенѣ напоминѣ намъ и вольный полазакъ спасителѣвъ на страданѣ коимъ насъ избави. Тада частна трапеза или престолъ Христа цара постане и крстный жертвеникъ нѣговъ и гробъ животворный а висина одъ олтара показує Голготу. У старо време могаху сви верни видети ово, єръ сви или готово сви приступаху да се причесте; али є позніе

заклонѣно преградомъ и завѣсомъ одъ онихъ кои сами признаше да нису тога достойни. Али у некимъ црквама у Палестини частна трапеза ни данасъ се не закланя.

Кадъ бы се свети дари освештали и свештеници се и народъ причестили, онда бы се іошъ заєднички захвальивало Боту на милости нѣговой, а по томъ бы верни поседали за трпезу братске любави у цркви у западномъ краю. Кадъ се по времену увукоше зли обичаи, укинута є трпеза любави; али споменъ о ньой или о обѣду заєдничкомъ свію вернихъ сачували су Руси до данасъ у речи „обѣдня“ коіомъ зову литургію. Овако є свршивана служба Божія у старо време.

Неке су манѣ ствари у литургіи меняне према времену и местима, али се нигда ніе меняло главно; и данасъ имамо іошъ одъ апостолскихъ времена неколике особите литургіе, коє су са свимъ єднаке осимъ некихъ молитава, коє су служећи говорили велики свештеници како є кои было задахнутъ. Литургія апостола Якова, првога епископа Єрусалимскогъ, коя є веома дуга, поє се и данасъ у Єрусалиму на данъ спомена нѣгова. Ню є у четвртомъ веку светый Василіе великій, архіепископъ у Ћесаріи, слабости людске ради, мало скратіо и она се овако скраћена свршуе недельомъ узъ частный постъ и у друге неке празнике. После неколико година св. Іованъ

Златоустъ, архіепископъ Цариградскій, іошъ мало скрати службу св. Василія, и ова служба нѣгова остаде те се служи свакій данъ, єръ после овога великога свештеника нико се не усуди нити ће се усудити дирати у ню, а молитве нѣзине доститаше найвише савршенство до коєга се духъ човечій извити може.

Писмо 3.

Найпре укратко говорихъ о литургіи каква є была у старо време, а сада те молимъ да пазишъ каква є данасъ. Не ћу се упуштати у све поєдинце што быва о литургіи, особито у оно што є приступно само свештенику, него ћу се само дохватити молитава и обичая коє може чути и видети свакій кои є у цркви, и описаћу ти службу владическу да бы ясно познао целу литургію.

Владика се спрема на светый посао найпре тихомъ молитвомъ предъ дверима, коє се зову и царска врата; а она су у тай паръ затворена и застрта завесомъ за знакъ да су свете тайне сакривене одъ обичнога човека, докле му ихъ по молитви не отвори благодать.

После ове молитве владика се покаже усредъ цркве и народа на високомъ месту, на амвону, єръ службу нѣгову треба да гледа

сва црква да бы болѣ ячала, али у хальини простой, обичной, напоминюћи тимъ како се Христосъ найпре явіо просто у незнатной хальини, у човештву. Али будући да владика служећи треба да буде не само првый слуга Христовъ него у нечему и место самога Христа, за то у њега треба да су добра коя бы показивала да се угледа на Христа. Ово се показуе облаченѣмъ у свето одело, коѥ му изнесу ђакони изъ олтара као анђели изъ невидльиве ризнице благодати, и стану му га облачити као знаке одъ онихъ добара, а други ђакони являю тайно значенѣ сваке одеће.

Іошъ у прва времена Христянска ушло ѥ у обичай црквено одело. Кои бы служили службу Божію, свагда бы облачили особите хальине да бы чисти и угледни были служећи Богу. Неки су епископи за споменъ светихъ апостола облачили Павлову доламу и хальину евангелиста Іована и угледаюћи се на њега и на апостола Якова метали на главу круну свештеничкихъ старешина Юдейскихъ. Другима су покланяли свете хальине благочестиви цареви, и тако ѥ постало цело одело нашихъ владика.

Владици найпре обуку *стихаръ*, хальину левитску и ђаконску, понайвише белу за знакъ чистоте и веселя духовнога. Сврхъ стихара доће *епитрахиль*, знакъ ярма Христова и благодати коя се излива на свештенство; по ово-

ме значеню свима є редовима свештеничкимъ применѣнъ истый знакъ. Кадъ є превешенъ преко єднога рамена, онда значи почетакъ и малый део ярма Христова, и онда се знакъ овай зове *ораръ*, одъ Латинске речи огаге, молити се, по томе што њимъ ђаконъ напоминѣ кадъ се валя молити Богу. Кадъ истый знакъ, подъ именомъ *епитрахиль*, стои око врата преко оба рамена, онда значи право запрезанѣ у ярамъ Христовъ, кое є посао свештеничкій. Епитрахиль има и владика, єръ є и у овоме вишему реду свештеничка благодать. — По томъ долази: *поясъ*, знакъ снаге и готовости на службу; *наруквице*, спомен свеза Христовихъ, съ коима се лакше може чинити служба, и *прибедрица*, коя виси низъ бедру као мачъ, за знакъ да духовный борацъ треба да є наоружанъ речи Божіомъ и за спомен онога убруса коимъ є Господъ смерно отръо ноге своимъ ученицима. Место горнѣ хальине свештеничке, *фелона*, коя значи црвену хальину наруженога Христа, имао є одъ пре само старіи а садъ има свакій владика *сакосъ*, кои є постанѣмъ своимъ или хальина Єврейскога старешине свештеничкогъ или царскій далматикъ, кои су цареви Византійски поклонили патріярсима а они га изъ смерности прозвали сакосъ, т. є. вреѣа, у коіой се валя каяти. Али є главный владичинъ знакъ *омофоръ*, нарамникъ, кои значи не само ярамъ Христовъ

у кои се запреже слуга Христовъ, него и ярамъ у кои се самъ Христосъ запрегао, т. є. єстество човечіе, кое є онъ као добрый пастиръ изгубльну овцу узео на рамена своя и унео у домъ отца небескога. По овоме високомъ значеню владика огрће омофоръ онда кадъ служећи треба да є место Христа, а кадъ треба да є само слуга Христовъ као и остали, онда га опетъ скида. Покораваюћи се заповести његовой владика узима на прси крстъ, а да бы іошъ памтіо шта треба у срдцу да има, мећу му на срдце *панагію*, т. є икону свете Богородице или самога Исуса Христа; најпосле венчаю га *мишромъ* као духовнога старешину у своіой цркви. *Орлове* простиру владици подъ ноге, да бы га опоминяли како му валя умомъ у висъ летети и да бы се показало како су попадали испредъ крста орлови Римски, предъ коима є проливена многа крвь мученика, кои не хтеше пристаяти за незнабожачконъ веромъ. У руке му даду по светнякъ са три и са две свеће, *шрикиле* (трикиріонъ и дикиріомъ), за знакъ светлила св. Троице и светлила двоякогъ єстества спасителѣва, Божієгъ и човечієгъ; ньима благосиляюћи народъ, обася га светлиломъ св. Духа, а певачи га поздраве Грчки: „На много година, господару!“ а првый ђаконъ напомене му дужность евангелскимъ речима: „Тако да сяє светлило твоє предъ

людима, да виде добра дела твоя и славе отца, кои є на небесима.“

Што се човекъ болѣ духовнимъ врлинама преодева по заповестима Христовимъ и угледаюћи се нань, то му се пре отвораю врата одъ благодатнихъ тайна; — ево за што се на владичанской литургіи отвораю двери одмахъ у почетку како се владика обуче и спреми да служи.

Кадъ се очитаю часови, приступе ђакони къ епископу тихо напоминюћи да „є време урадити Господу“ и замоле да ихъ благослови на њихову службу о литургіи. Тада найстаріи између њихъ гласно заиште благословъ за свету службу, и литургія се започне благосиляюћи царство пресвете Троице; овай благословъ изриче найстаріи свештеникъ а владика се у томе моли Богу, као што патріярси и пророци являху славу Божію и благодатъ Христову пре него самъ Христосъ поче творити да спасе родъ људскій. У *великой єкшеніи* или дугой молитви све є за што намъ се треба разумно молити ради живота своєга; она починѣ одъ небескога мира и спасенія душа нашихъ, утврђує насъ да сами себе и єданъ другога и савъ животъ свой предаємо Христу Богу, и завршує призиваюћи у помоћъ пречисту Богородицу и све свете. Може ли што быти лепше одъ молитве за све путнике по води и по суху, за болестнике, за оне кои

страдаю, кои су у робству и за спасеніе њихово? Овде се ніе сакрила ниедна неволя човечія одъ милостивога ока цркве наше; а и светъ кои се не види обузима любавь нѣзина кадъ се моли за све православне отце и браћу коя су пре преминула и леже овде или где му драго. — На ово позиванѣ ђаконово на молитву одговараю певачи у име народа, а свештеникъ пратећи тихомъ молитвомъ речи ђаконове, кадъ се сврши ектенія, изрече на гласъ хвалу триедноме Богу.

Између велике и две мале ектеніе пою се на обе стране *антифони*, т. е. одпеванѣ; они су саставлѣни одъ целихъ псалама и одъ некихъ стихова изабранихъ према дану кои се празнуе. Ово е поянѣ уредіо св. Игнятіе владика Антіохійскій, коега е благословіо спаситель међу ономъ децомъ кою су му довели да стави руке на њихъ. Онъ е тайно видео анђеле кои еданъ другоме являху славу Божію, и то му даде ову мисао а онъ е предаде цркви, у шестоме пакъ веку побожно е дарива царъ Юстиніанъ високомъ песмомъ своіомъ у славу единороднога сина Божіега; песма е ова стављена на край антифона да бы се истина пророчкихъ речій запечатила песмомъ како е Богъ узео на се тело човечіе.

Тако присне светчаный ходъ съ евангеліемъ, кои, као што ти казахъ, значи явно проповеданѣ Христово после крштеня. Владика

уставши са столице тихомъ молитвомъ спреми се да уђе у олтаръ. Ђаконъ подигавши у висъ евангеліе и повикавши: „премудрость“ напомене мудрость коя е у евангелію, и опетъ повикавши: „прости“ (т. е. управо, стойте) опомене да бы према знатноме времену докъ трае служба Божія сви стаяли побожно и нико да не бы остао седећи или немарно наслонивши се. Владика видећи евангеліе види самога Христа у цркви и угледаюћи се на Іована претечу, кои видевши Христа где иде повика: гле, ятнѣ Божіе, кое узима грехе свету!“ првый позове верне да се поклоне поюћи: „Ходите да се поклонимо и припаднемо къ Христу; спаси насъ сине Божій!“

Прво што молитва чини есть духовна светлостъ у души, и за то одмахъ по овой молитви владика благосиля верне светняцима као обасяваюћи ихъ Божіимъ светлиломъ, по томъ съ осталимъ свештеницима кои служе уђе у олтаръ. Али свештеници у томе прихвате молитву: „спаси насъ сине Божій,“ те она тако сасредъ цркве пређе у олтаръ, а владика узевши кадіницу мирисомъ одъ тамяна найпре да часть престолу Христову, частной трпези, по томъ окади и цркву показуюћи тимъ съ каковомъ се милиномъ излива светый Духъ после дубоке молитве. На кађенѣ црква владици одговори желећи му много година понайвише грчкимъ єзикомъ, а онъ одмахъ одпоздрави же-

леħи много година свой цркви почевши одъ владоца. Ове желѣ владичине изричу ђакони и певачи а онъ потврђуе благосиляюħи рукама.

После тога владика опетъ приступи къ молитви, коя е іошъ смернія, єръ е у олтару, предъ самимъ престоломъ Христовимъ, іошъ виша, єръ е управлѣна управо къ пресветой Троици. Тада владика првый путъ на гласъ зазове прославляюħи светостъ Божію: „Єръ си светъ, Боже нашъ, и теби славу шалѣмо, отцу и сину и св. Духу, сада и свагда“ — али хитеħи опетъ къ молитви остави за знакъ слоге ђакону да довρши ову славу, кои се окрене народу говореħи: „и до века.“

Молитву трисветоме Богу, коя се тада пева у олтару и изванъ нѣга наизменце, прати светлило, кое е долазеħи изъ олтара веħъ знатніе одъ онога кое се пре показивало у цркви. Владика узевши светнякъ са две свеħе унакрстъ се ньима дотакне євангелія на частной трапези, као извора светлости, пакъ изиђе у народъ и држеħи у єдной руци светнякъ а у другой крстъ благосиля съ амвона сву цркву унакрстъ, говореħи ове високе речи: „погледай съ неба, Боже, и види и обиђи виноградъ овай и утврди га, кои посади десница твоя;“ а црква у овоме благосиляню види не само два светлила на светняку, знакъ двоякога єстества Христова, него и оно добро, коега е ради Христосъ постао човекъ, — крстъ.

А кадъ се владика врати у олтаръ, и то већъ не само къ престолу него іошъ далѣ къ истоку на *горнѣ место*, онда узевши светняк са три свеће изъ ове дубине светога места іошъ єдномъ благослови троякимъ светлиломъ божества, кое живи у светлости коіой се не може приступити.

По томъ се читаю посланице апостолске а владика седи на горнѣму месту као наслѣдникъ апостолскій а поредъ нѣга съ обе стране седе свештеници као другови нѣгови у служби. Али пре тога онъ скине омофоръ, да бы овай знакъ, кои є у нечелу Христовъ, ишао съ євангеліемъ снаситељвимъ кадъ се оно понесе да се чита, и да бы се за то време у смерности изєдначіо съ осталимъ ученицима речи Божіе. — Докле траје трогуба єктенія, узъ кою се по три пута поє: „Господе помилуй,“ владика опетъ стане предъ частну трпезу и на ньой разастре *аншиминсъ*, комадъ свиле, на коєму є исписанъ погребъ Христовъ; онъ се зове *аншиминсъ*, кое ће рећи као замена трпезина, отуда што по старомъ обичаю частну трпезу у цркви треба да освешта владика, а будући да то не може свагда быти, за то владика освешта антиминсъ место саме трпезе, па кадъ се онъ унесе у олтаръ и положи на трпезу, онда се тимъ довршуе свештанѣ цркве. А старый обичай да се цркве граде на гробовима мученичкимъ и мошти ньихове да се у

црквама чуваю, трає и данасъ, єръ се у свакій антиминсъ кадъ се свешта метне мало светихъ моштій.

После овихъ молитава ђаконъ позове верне да се помоле за *оглашене*, да бы имъ Господъ одкріо євангеліе правде и саєдиніо ихъ са своіомъ црквомъ, и по томъ рече оглашенима да изиду изъ цркве пошто сагну главе те владика надъ њима очита молитву. Може быти да ћешъ рећи: на што є данасъ тай обичай (кадъ већъ нема таковихъ оглашенихъ кои се приправляю на крштенъ, єръ се све крштавамо у детиньству, а ни онихъ кои си каю и кои су одлучени одъ светихъ тайна готово већъ нема. Али помисли колико ихъ међу нама има кои су само оглашени у вери Христовой а не верую, кои су позвани на спасеніе а не иду; узалудъ се црква стара да бы имъ умекшала срдце молитвомъ и потресла га речію Божіомъ: они имаю уши и не чую, имаю очи и не виде, него лете у погибао као на гостбу, али гостбу, кою имъ є зготовила рука вечне смрти, а беже одъ духовне трпезе кою имъ поставля спаситель даюћи имъ свое тело и крвь, и зовући: „ходите къ мени сви кои сте уморни и натоварени, и я ћу васъ одморити.“ А што да говоримъ о другима? погледаймо сами себе; заръ нисмо мы први оглашени? — Шта велишъ? Мы признаємо Христа! — Єстъ, али заръ не устима само? а

дела наша заръ су боля одъ незнабожачкихъ? а по речима светога писма: вера є безъ дела мртва. Єстъ, пріятелю, са трепетомъ сагибамъ главу кадъ ђаконъ зазове: „оглашени, главе своє Господу сагните!“ после чега њихъ ваља изагнати изъ цркве; у тай часъ колико се молимъ за њихъ толико и за самога себе да ме не бы изагнали страшни анђели изъ царства небеског, као што изъ цркве изгони ђаконъ оглашене, и кадъ после позове само верне на молитву, знашъ ли да ме є више пута страхъ молити се!

Писмо 4.

Много є знатніе чему ћемо садъ приступити. Пое се херувимска песма, коју є спевао царъ Юстинъ:

„Кои тайно заменюемо херувиме и съ њима певамо трисвету песму животворной Троици, оставимо садъ сваку бригу земальску, да примимо цара свему, коега не видећи се носе на копљима анђелске силе.“

Овде може быти да ће ти се чудне учинити речи „на копљима носе.“ Али треба да знашъ шта є Юстинъ хтео описати у овой песми. Римски су войници новога цара подизали у висъ на штиту и тако га носили крозъ

војску те є стаяо војсци изнадъ копаля. У цркви се ово понавља, єръ после речій „оставимо бригу“ излази ђаконъ као војникъ изъ невиђене војске анђелске држећи изнадъ главе на дискосу као на штиту цара свему у смерномъ лику *ягњёша*.

Како се у добрый часъ предъ самимъ ходомъ заоре добротворне речи „оставимо бригу,“ — како у добрый часъ одвлаче тврдый умъ одъ помислій земальскихъ! — Тада владика умивши очи и руке да бы чисто видео и радіо и предъ частномъ трпезомъ три пута у молитви подигавши руке къ небу отиде да спомене живе и мртве надъ жртвеникомъ и пошалѣ приправљно *ягнё* за свету тайну да се на частной трпези принесе на жртву за грехе людске; а Христяни сагнувши главе кадъ свештеници стану пролазити, тихо ихъ моле да ихъ спомену предъ Господомъ, кое они и учине гласно почевши одъ владаоца.

Іошъ више милине има у песми Василія великога, коя се у овай часъ пева само єданъ путъ у години, на велику суботу: „Нека мучи свако тело човечіе и нека стои са страхомъ и трепетомъ, и ништа земальско у себи нека не помишля; єръ царъ надъ царевима и господаръ надъ господарима иде да га заколю и да се да вернима за єло. Предъ њимъ иду зборови анђелски са свакимъ старешинствомъ и власти: многооки херувими и ше-

стокрили серафини, лица закланяюћи и вапіюћи песму: алилуя.“

Па што у овой песми ушима чуешъ оно можешъ и очима видети: ђакони као анђели иду напредъ са свећама спустивши низа се ораре као крила; други машу надъ судомъ рипидама, на коима су исписани херувими; други опетъ пуне савъ ходъ облацима одъ тамяна као да му спремаю стазу на небо; єданъ носи на плећима в з д у х ъ, кои значи оно платно у коєму є Христосъ погребенъ, другій носи омофоръ; знакъ да є Христосъ узео на се тело людско, а на нѣму сяе крстъ, кои ће као знакъ сина човечіга ићи предъ њимъ на небесима о страшномъ суду. Найстаріи ђаконъ држи у висъ надъ главомъ дискосъ или кругъ и на нѣму я г н ѣ покривено; за њимъ иде найстаріи свештеникъ съ путиромъ, кои ће се скоро напунити крви спасителѣве; после њега иду остали свештеници носећи у рукама оруђа, одъ коихъ є Христосъ страдао: крстъ, копље, сунђеръ кои га є напоіо жучи, и ожицу, коя запая крви нѣговомъ верне. Владика безъ митре и омофора као слуга срета овай значења пуный ходъ на дверима и ставляюћи дискосъ и путиръ на частну трпезу као у гробъ споминѣ трудъ Іосифа изъ Ариматеє говореће: „почтеный Іосифъ снимивши съ дрвета пречи-

сто тело твоє увивши га у чисто платно са мирисима положи га у гробъ новъ.“

Опетъ ђаконъ изиђе къ народу и позове га да сврши молитву Господу; али молбе нѣгове више не споминю добара земалскихъ и временихъ него само духовна и небеска; онъ моли за анђела чувара, за оно што є добро и користно душама нашимъ, да би намъ се опростили греси, да бысмо поживели у миру и каяню и Христянски да бысмо животъ завршили и да би намъ одговоръ на страшноме суду Христову био добаръ. Колико могу ове молитве човека на добро упутити и у нѣму утврдити! — После тога чувши са свимъ народомъ изъ уста владичинихъ желю да бысмо имали миръ, опомене насъ да любимо єданъ другога да бысмо могли єднодушно признавати — а певачи у име насъ свію прихвате: „отца и сина и светога Духа, Троицу єдиносуштну и неразделну“ показуюћи тимъ да хранимо любавь између себе и съ любави да признаємо истинога Бога. Одъ пре се сви Христяни целиваху кадъ се ова песма пева; садъ пакъ само свештеници у олтару целую владику и єданъ другога.

По томъ викне ђаконъ: „двери, двери, пазимо мудро.“ Ово є у старо време было знакъ вернима да заключаю врата на цркви да нико одъ онихъ кои немаху дела у Христянскимъ тайнама или кои гоняху Христян-

ство не бы могао ући у цркву докъ се свршуе тайна. Садъ пакъ црква пема узрока овако се чувати, него iошъ кадъ се заори: „двери, двери,“ скине се завесъ съ двери, кое су затворене кадъ служи простъ свештеникъ, и то значи да ће се тайна одкрити и дати свакоме кои веруе. За то се и са судова скине воздухъ, те се, докле се пое или чита символъ вере, маше владици надъ главомъ за знакъ да силази светый духъ. Iошъ едномъ позове ђаконъ верне да пазе: „Станимо добро, станимо са страхомъ, пазимо да светый приносъ у миру принесемо,“ па уђе у олтаръ.

Тада последный путъ изиђе владика къ народу пре свештаня дарова да бы распаліо у нѣму побожность држећи у рукама светняке, и подигавши ихъ къ небу раздае вернима три духовна дара одъ свакога лица свете Троице: „благодать Господа нашего Исуса Христа, любавь Бога и отца и заедницу светога Духа,“ и као ради ова три велика дара моли све да „горе имаю срдца,“ а певачи му у име свію поуздано одговоре: „имамо ка Господу“ — а у нашой души може быти да се найнечистіе помисли врте у овай страшный часъ! „Шта радишъ, брате!“ говораше негда св. Ефремъ Сирянинъ, заръ се ниси обрекао свештенику де ћешъ горе имати срдце, па заръ те ніе страхъ у овай часъ лагати? Чу-

да великога! ягнѣ се Божіе колѣ тебе ради, све силе небеске са свештеникомъ моле се за тебе, крвь се Христова ліе у тайну чашу да бы се очистіо, а ты се не стидишъ, не плачешъ за себе самога што се у ово тренуће не молишъ ни за себе ни за друге!“

„Благодаримо Господу!“ зазове трећомъ владика благосиляюћи верне, а кадъ му црква уза звоно, кое на већу молитву зове, одговори: „достойно е и праведно,“ онъ се врати у олтаръ да преда ову хвалу. Онде предъ частномъ трпезомъ, где е жртва већъ приправлѣна, спомене сва дивна и неизказана добра коя е Господъ учиніо роду човечіему одъ постаня света па докле га ніе искупіо, и као излазећи изъ свести, ради недостатка човечіихъ речій за достойну хвалу, спомене песму анђелску, кою е чуо Исаія изъ уста серафима, кое е видео Єзекіилъ као орле, теоце, лавове и люде, и на гласъ зазове: „победну песму поюћи, ваніюћи, зовући и говорећи.“ А певачи као и сами излазећи изванъ себе найпре одговоре речима самихъ анђела као да су на небу: „светъ, светъ, светъ, Господъ Саваотъ пуно е небо славе твое!“ за тимъ и на земльи поздраве Господа гласомъ Єврейске деце, коя съ гранама изидоше на сусретъ сину Давидову: „осана на висини! благословенъ кои иде у име Господнѣ!“ У овай часъ, као што вели св. Іованъ Златоустъ, многи свети

люди виђаху у олтару анђеле где съ њима служаху и са страхомъ стаяху предъ частномъ трапезомъ.

Садъ настане сама вечера Христова. Владика у име спасителя показующи рукомъ светый хлебъ рече речи Господнѣ: „узмите, едите, ово е тело мое, кое се за васъ ломи да бы вамъ се опростили греси,“ и чашу: „пійте изъ нѣ сви, ово е крвь моя, коя се за васъ и за многе пролива да бы вамъ се опростили греси,“ и овай драговольный приносъ синовлый (кои ђаконъ држећи унакрстъ подигне) Богу отцу приносећи зазове: „Твое одъ твоега теби приносимо ради свега и за све.“ По томъ подижући у висъ руке у три пута призове Духа светога посланога доле апостолима; по томъ говореći речи за свету тайну са страхомъ прекрсти найпре хлебъ, па чашу, а найпосле обое заедно, будући да обое чини едну тайну. Тада не имаюћи више хлебъ и вино предъ собомъ него право тело Христово и праву крвь Христову, са свима кои съ њимъ служе падне ничице предъ тайномъ коя ніе одъ овога света и кою се усуди учинити смртанъ човекъ по благодати светога Духа. А докле годъ трае ово велико дело, певачи еднако певаю: Тебе певамо, тебе благосилямо, теби захвалюемо и молимо ти се Боже нашъ.“

За тимъ чинећи часть телу Христову и крви нѣговой кадомъ одъ тамяна, владика спомене као помагаче у молитви и тайни све свете, кои угодише Господу, а „особито пресвету, пречисту, преблагословену, славну госпођу нашу Богородицу и свагдашню девойку Марію,“ а црква є велича заслуженомъ хваломъ говорећи іой да є „частнія одъ херувима и славнія одъ серафима, кои се съ ньомъ ни поредити не могу.“ После тога владика се помоли за власти духовне и светске, за све Христяне живе и мртве и за савъ светъ, єръ савъ светъ обузима сила жртве Христове, а особито се моли да бысмо сви „єднимъ устима и єднимъ срдцемъ славили и певали Бога,“ и найпосле іошъ моли да бы милость одозго была са свима нама.

Ђаконъ изишавши изъ олтара понови пређашнѣ духовне молитве, али дода къ ньима одмахъ у почетку: „да бы Господъ примивши принесене свете даре на духовный свой жртвеникъ послао намъ доле божанствену благодать и даръ светога Духа,“ и на послетку спремаюћи се да се причести унакрстъ сложи на себи ораръ, као да бы метнуо на себе крстъ са сваке стране и тако светимъ овимъ знакомъ заклоніо сваку слабость людску и безъ прекора могао примити божанствену тайну. А пре тога іошъ се сви спреме молитвомъ осимъ свію Богу найугодніомъ, моли-

твомъ самога Господа: „отче нашъ.“ Она се чита или поє на гласъ да чує сва црква а владика дода съ ньой тихо молитву, у коіой да бы имали део сви кои су у цркви ђаконъ ихъ позове да сагну главе. Найпосле кадъ ђаконъ опетъ напомене: „пазимо,“ олтаръ се заклони завесомъ да се причесте кои служе службу Божію, а владика у тай часъ подигне съ дискоса тело Христово зазвавши: „свето светима“ и тимъ напомене како светъ треба да буде онай кои жели примити овакову светиню; певачи пакъ смерно одговоре: „єданъ є светъ, єданъ є Господъ, Исусъ Христосъ, у славу Бога отца, аминъ.“

Тада се спусти у путиръ мало пресветога тела да бы се саєдинила оба лика єдне тайне и успе у путиръ мало топле воде съ овима речима: „топлота вере пуна є Духа светога,“ да бы се болѣ споменула топлота крви и воде што истече на крсту изъ прободеногъ ребра Христова. Владика помоливши се за опроштенѣ своихъ грѣха приступи къ причешћиваню; найпре раздає пречисто тело Христово съ леве стране частне трпезе свештеницима и ђаконима, по томъ съ десне стране дає у чаши и божанствену крвь свештеницима, напоминюћи тимъ последню вечеру Христову тако да човекъ неможе гледати а да се не заплаче и у срдцу не скруши. После тога найстарій свештеникъ причести ђаконе.

Кадъ се двери опетъ отворе, самъ спаситель позове устима ђаконовимъ све верне за свою трпезу: „са страхомъ Божіимъ и веромъ приступите,“ и благо ономе кои може достойно окусити ову небеску храну, еръ, као што вели апостолъ Павле, „кои недостойно еде и піе, судъ себи еде и піе, не разликуюћи тела Господњега.“ А црква радостно покликнувши: „благословенъ кои иде у име Господнѣ, Богъ Господъ яви намъ се!“ запева дивну песму: „видесмо видело истино, примисмо Духа небескога, нађосмо веру истину; неразделной Троици покланямо се, еръ насъ е она спасла.“ Іошъ се едномъ покажу народу свети дари на дверима па се одмахъ склоне на жртвеникъ. У томе кои служи споминѣ како се Христосъ последньій путъ явіо апостолима и како е изишао на небо, па као да се и самъ одмиче за Христомъ на небо, рече кодъ частне трпезе: „благословенъ Богъ нашъ“ али тако да црква ово не чуе, него само свршетакъ ове хвале допире къ земльи на двери: „свагда, садъ и безь престанка и до века,“ еръ е Господъ обрекао да ће быти съ нама до века.

После кратке ектеніе и молитве иза амвона владика последньій путъ благослови народъ и одпусти га хвалећи Бога и напоминюћи вернима свете, кои прославише Господа

своимъ животомъ Богу угоднимъ те се онай данъ славе.

Тако се страшно свршує божествена тайна Христова.

Писмо 5.

Како тако истумачивши литургію садъ ћу ти укратко празложити и друге црквене службе.

Угледаюћи со на небеске силе, кое безъ престанка песмама славе творца, и по заповести апостолской да време проводимо у псалмима и пояню и песмама духовнимъ, свети отци првихъ векова Христянскихъ одредише седамъ времена обданъ и обноћъ на молитву да се моле они кои су се дали само на службу Божію. Ове се молитве и данасъ држе или свака напосе или све заедно, особито по онимъ местима где се народъ не може веома често скупляти у цркву.

У *по ноћи* устаяху Христяни на прву молитву, као по гласу страшне трубе последнћга суда, да срету женика кои иде у по ноћи и кои заповеди да смо будни еръ не знамо тайнога часа кадъ ће доћи. Мало починувши опетъ се скупляху у *зору* да явно исповеде грехе свое у псалмима кои истражую и одкриваю тайне човечіега срдца и да

захвале Богу у похвалнимъ песмама. О пояню велике славе, у *првый* сахатъ дана, они се у молитви предаваху Богу, а у *трећій* сећаюћи се силаска св. Духа на апостоле призиваху благодать нѣгову. Да є спаситель у *шесшый* сахатъ распетъ и у *девешый* на крсту умръо, побожно спомињаху Христяни у исте сахате, а после свете литургіе, коя ихъ съ њимъ сединяваше теломъ и крви нѣговомъ, захвалнимъ *вечерњимъ* молитвама завршиваху данъ у светости проведени.

Али у прва три века, кадъ црква бешe жестоко гонѣна. те се Христяни молитве ради скупляху у пећине или се ноћу мученицима за споменъ стецаху на места орошена светомъ крви њиховомъ, сва ова службе коя бываю у различно време бываху заедно, и одъ времена за коя траяху прозваше се *свеноћница*, Грчки *παννυχιδα*, а будући да су се тада читале неке молитве за споменъ покойницима, за то се панихида зову данасъ и само молитве за мртве. И данасъ се іошъ понайвише ноћу свршуе служба Божія на тужноме истоку, кои уздиже подъ ярмомъ Мухамедовскимъ; у насъ пакъ, где є црква у слави, вечернѣ и ютренѣ молитве кадъ бываю заедно уочи већихъ празника и неделя єсу духовно спремањ за светковину коя настае, и за причешће.

Постараћу се да ти разложимъ шта бива о *свеноћници* (коя има три главна дела): *ве-*

черню, ютреню и првый часъ (т. е. сахатъ), єръ чешће одлазишъ на ову службу уочи великихъ празника него у тежатнике, у кое се проста *вечерня* са павечерѣмъ пое безъ ютренѣ, коя быва после полуноћнице, нити има светчанихъ обичая нити се читаю пророштва и евангелія као на бденію предъ празникъ.

Кадъ се свеноћница починѣ, отворе се двери као врата небескога царства и свештеникъ огласи славу светой Троици одкриваюћи вернима ову неисказану дубину єстества Божіега; одмахъ за тимъ позове нхъ да се поклоне ономе кои є єдиный учиніо те є тайна ова постала людима явна: „Христу цару и Богу нашему.“ Тада свештеникъ съ кадіоницомъ у руци и предъ ньимъ ђаконъ носећи свећу иду унаоколо по свой цркви и у препрату, да ни єдно место у цркви не бы остало безъ видела благодати Христове и безъ обиля светога Духа, кое значи тамянъ. Огань и тамянъ у овай славный часъ напоминю и гласъ створителѣвъ: „да буде видело“ и Духа Божіега кои се ношаше надъ безданомъ о створеню света, єръ докле овай ходъ трае, певачи певаю прекрасный псаламъ: „Благосиляй, душо моя, Господа! Господе Боже мой, врло ти си великій, у славу и красоту обукао си се,“ у коему Давидъ стиховима коима га є Богъ задахнуо дивно описуе створенѣ света: Господъ се облачи у светлость као у хальи-

ну, разапинѣ небо као шаторъ, начиніо є облаке да су му кола, иде на крилима ветрнимъ, чини анѣели да су му ветрови и слуге пламенъ огнѣный, утврђуе землю на темелю нѣзину, одева є безданомъ као хальиномъ, воде се боѥ громовнога гласа нѣгова и поставлѣна имъ є мѣђа преко коѥ не ће прећи; извори по увалама напаяю польско зверѣ, на њима живе тице небеске, одъ плода дела нѣговихъ сити се земля, и хлебъ човеку срдце крепи; сунце познаѥ западъ свой и быва ноћь и тада по мраку излазе свѣ зверке горске и траже себи храну одъ Бога, али сунце гране и оне лежу у ложе своѥ, тада излази човекъ на посао свой и на радню до вечера. — Далѣ се Давидъ у овакой радости обраћа управо ка Господу; „Пуна є земля твоѥга блага; свѣ тебе чека да имъ дашъ храну на време: кадъ одвратишъ лице, сневеселе се, кадъ имъ узмешъ духъ, нестане ихъ; али кадъ пошалѣшъ Духа своѥго, опетъ постаю и понављашъ лице земльи: погледашъ на землю, и тресе се; буди слава Господу до века; пояћу Богу моѥму докъ ме є годъ, да му буде мила беседа моя, . . . єръ су велика дела твоя, Господе, свѣ си премудро створіо.“

Али се човекъ не радова за дуго гледаюћи овако чисто дела Божія Ради своѥ охолости паде и слаткій му се рай заключа; — ово се напоминѣ тимъ што се затворе

двери одмахъ како се сврши псаламъ. После прве ектеніе певачи пою изабране стихове изъ три прва псалма, као речи кое слеђу изъ изгубљнога рая светуюћи насъ: „Благо ономе кои не иде путъ по савету безбожничкомъ, — а путъ безбожничкій пропашће. Служите Господу са страхомъ и радуйте му се съ трепетомъ; благо свима кои се уздаю унь. Устани, Господе, помози ми, Боже мой! У Господа е помоћь и на народу нѣгову благословъ нѣговъ.“ Дивни се ови стихови одваяю едни одъ другихъ анђелскимъ приневомъ: „аллилуя.“ По томъ као изгнаный Адамъ и као у име свега рода людскогъ, коему душа тужи што е пао, певачи неваю:

„Господе, вичемъ къ теби, услиши ме, услиши ме Господе, кадъ вичемъ къ теби. — Да изиде молитва моя као кадъ предъ тобомъ; подизанѣ руку моихъ место жртве вечернѣ.“ У овай часъ изиђе ђаконъ съ кадіоницомъ заменююћи ньомъ оне жртве кое су се приносиле Богу одъ постаня света и напредъ наговешћивале жртву спасителѣву, а самъ собомъ слуге кое су пошиляне на светъ да являю за месію. Певачи пакъ певаю далѣ: „Изведи изъ тамнице душу мою да хвали име твое“ и као радостно надаюћи се искупу почну къ стиховима изъ псалтира додавати друге одъ новога завета, коима се описуе празникъ: „Ако ћешъ на безаконѣ гледати, Госпо-

де, ко ће остати? али є у тебе праштанѣ. — Одъ страже ютренѣ до ноћи, одъ страже ютренѣ нека чека Израиль Господа.“ И найпосле видећи да є спасеніє близу запою: „єръ є у Господа милость и велико є у нѣга избавлѣнѣ, и онъ ће избавити Израиля одъ свію безаконя нѣговихъ; хвалите Господа сви народи.“ Кадъ се двери наново отворе и певачи запеваю славу триєдноме Богу са песмомъ како є Богъ постао човекъ, свештеникъ изиђе изъ олтара место обећанога спасителя а предъ ньимъ ђаконъ съ кадіоницомъ као претеча, па кадъ ђаконъ зазове: „премудрость“ опетъ обоица уђу у олтаръ а певачи запеваю дивну песму Софронія патріярха Єрусалимскогъ:

„Свѣтлило тихо свете славе, бесмртнога отца небескога, светога, блаженога, Исусе Христе! Дошавши сунцу на западъ, видевши светлость вечерню, певамо отца, сина и светога Духа. Ты си єданъ достоянъ у сва времена да те певаю гласи светительски: сине Божій, кои даєшъ животъ, за то те светъ слави.“ Силна песма ова живо описує како о заласку првога видела данога свету, кадъ се роду людскоме већъ поче смркавати, зася за нѣга ново тихо видело у благоме лицу спасителя кои слабости ради людске бесмртну славу отца небескога у себи уманьи. После ове песме читаю се уочи празника пророштва и приче или *паримiє*, коє речима изъ старога

завета наговешћую што шћаше быти у новоме, а после трогубе єктеніе певаю се стихире, кое опетъ прекине светчаный ходъ.

Свештеникъ и ђаконъ са две свеће, ако ли є у цркви владика, онда и онъ са свимъ свештенствомъ изиду на литію у препрату по староме милостивномъ обичаю да бы и они кои се каю, копма дакле беше забранѣно ући у цркву, могли, ако ће и за мало, имати део у заедничкой молитви; за то се ђаконъ моли за сваку душу Христянску коя є у жалости и кае се и жели милости Божіе, призиваюћи у помоћь све небеске силе и свете угоднике, а свештеникъ моли да бы Господъ опростивши намъ грехе дао миръ животу нашему.

Како се стари Христяни после дугихъ вечерньихъ молитава спремаху да почну ютреню, старешина бы опетъ изишао у западный край цркве, где є была трпеза любави, и на ньойзи бы благословіо хлебове, шеницу, вино и улѣ, да бы се ньима подкропили уморни. Овай се старый обичай додржао до данасъ, те на свршетку вечернѣ свештеникъ благосиля хлебове, чимъ се споминѣ и духовна храна, кою намъ є послао Господъ у речима светога писма.

Тако вечерня приспе краю, а чимъ бы се могла лепше завршити него молитвомъ св. Симеуна Богопримца, кои чекавши толико година и найпосле удостоивши се видети месію одъ

радисти повика: „Садъ одпушташъ съ миромъ слугу своега, Господару, по речи своіой, ѣръ видеше очи мое спасеніе твое, кое си спреміо предъ лицемъ свію народа, видело, да обася незнабожце, и славу народа твоега Израиля.“

Іошъ се споминѣ и анѣелскій поздравъ пресветой деви, ѣръ е было у вече „Богородице дево! Радуй се благодатна Марія, Господъ е съ тобомъ, благословена си ты међу женама, благословенъ е родъ утробе твое, ѣръ си родила спаса душа нашихъ;“ по томъ се заори благосилянѣ имена Господнѣга, свештеникъ благослови народъ Божіимъ благословомъ и тако се вечерня сврши!

Писмо 6.

После вечернѣ тихо се починѣ ютреня. По староме обичаю треба погасити сва кандила осимъ малога у олтару и предъ иконама спасителя и майке Божіе. Тако усредъ тишине и мрака у єданъ путъ се зачуе: „Слава на висини Богу и на земльи миръ, међу людима добра воля.“ Овай се гласъ у три пута поновн и напоминѣ поздравъ, коимъ су анѣели поздравили пастире Витлеемске ону ноћь кадъ се спаситель родіо. После тога изабранъ чатацъ насредъ цркве у два пута зазове: „Го-

споде, отвори усне мое, и уста ће моя казивати хвалу твою,“ да бы се народъ приправіо да болѣ пази, па онда стане читати *шесшину псалама*, изабране речи изъ шестъ псалама, кое су упутрашный разговоръ Христяниновъ са Христомъ, и за то се свагда читаю са особитомъ побожности а свештеникъ изиде предъ двери да тихе молитве свое састави са овимъ тихимъ молитвама стада своега.

Првый псаламъ описуе како се тврдо душа узда у Бога: „Господе, како се умножише непріятельи мои! многи устаю на ме; многи говоре за душу мою: нема му помоћи у Бога. Али ты си, Господе, обрана моя, слава моя, ты подижешъ главу мою,“ и найпосле: „Я легохъ и спавахъ и устахъ єръ ме Господъ чува.“ У другоме псалму: „Господе! немой ме карати у ярости своіой нити ме наказивати у гнѣву своему“ — ядуе душа у невольи овога света и ваніе: „Немой ме оставити, Господе Боже мой! немой се удальити одъ мене. Похитай ми у помоћь, Господе спасенія моега.“ Трећій е псаламъ лепа ютреня молитва: „Боже, Боже мой, къ теби ранимъ, жедна е тебе душа моя, . . . душа се моя прилепила за тебе и твоя десница држи мене.“

После ова три прва псалма одпое се слава и три пута алилуя пресветой Троици, па се опетъ наставе псалми, у коима Давидъ ка-

вуе Богу неволю свою: „Господе Боже спасенія моега, даню вапіемъ и ноћу предъ тобомъ нека изиђе преда те молитва моя, пригни ухо свое къ виканю моему,“ а за тимъ опоменувши се добара коя му Господъ чини, вели души своіой: „Благосиляй, душо моя, Господа, и све што е у мени, свето име нѣгово, . . . и не заборави ни еднога добра што ти е учиніо.“ Овако описуюћи величину Божію лепо споминѣ и свое ништавило: „Єръ онъ зна граћу нашу, памти да смо прахъ; човекъ е у животу своему као трава, као цветъ польскій цвета; кадъ дуне ветаръ нань, нестане га, и не познае га више место нѣгово; али милость Господня остае одъ века до века на онима кои га се бое.“ — У последнѣму псалму іошъ едномъ моли Господа: „Господе, услиши ме по правди своіой: и немой потезати слуге своега на судъ, еръ се не ће оправдати предъ тобомъ нико живый; Духъ твой благій нека ме води по стази правой, и опетъ слава и алилуя завршн псалме; а ћаконъ изговори велику ектенію: „Богъ е Господъ и яви намъ се“ гласно и весело запеваю певачи на обе стране и као спремаюћи му се на суретъ додаду: „Благословенъ кои иде у име Господнѣ“ и далѣ у *тропару*, у коему се пева празникъ, искажу духовну радость свою.

За тимъ се читаю дуге две *кашисме* съ краткимъ ектеніяма на свршетку да бы верни

устаяли на молитву; еръ сама речь *кашисма*, т. е. сеђенѣ, показуе да е слободно седети одмора ради докъ се она чита. На овакихъ двадесетъ катисама разделѣнъ е савъ псалтиръ, у коему има сто и педесетъ псалама те се за неделю дана прочитава по єданъ путъ савъ а узъ частный постъ по два пута на неделю; у свакой катисми има по неколико псалама и она се у три пута прекида славомъ светой Троици и песмомъ: алилуя. Ово е читанѣ у старо време было главно у целой ютреньи и дошло е у све цркве на истоку одъ калуђера изъ Мисира. Онде се пустиници изъ далекихъ краева скупляху у суботу самоћовавши петъ дана, и целу ноћь уочи неделѣ читаху псалтиръ и ово читанѣ прекидаху високе молитве светихъ игумана као што беше Макаріе, Антоніе, Пахоміе и други кои и у пустиньи сяху славомъ своихъ дела и чудеса.

Тада настане време *полиелею*, као подне целе службе, еръ ова речь значи много светлости и показуе да у овай славный часъ, кадъ се и самъ владика спрема да изиђе насредъ цркве да чита евангеліе, треба сва црква да буде осветлѣна а іошъ већма духовнимъ видоломъ евангелія да бы се радовала не само слушаюћи него и гледаюћи речь Божію, коя ће изиђи изъ тайне дубине светога олтара.

Кадъ се отворе двери, запеваю певачи на обе стране наизменце изабране стихове изъ

деветнаесе катисме припеваюћи: алилуя, ков особито припада ютреньи. „Хвалите име Господнѣ, хвалите, слуге, Господа!“ пева єдна страна а друга одпева: „Благословенъ Господъ на Сіону, кои живи у Єрусалиму!“ И опетъ прва зове: „Славите Господа, єръ є благъ, єръ є вечна милость нѣгова,“ а друга потврђуе ово додаюћи: „Славите Бога небескога“ али и она уверава да „є вечна милость нѣгова.

Докъ се ово пое, изиде изъ олтара са свимъ свештенствомъ владика као самъ спаситель, кои, као што вели Давидъ, живи у средъ похвала Израилѣвихъ. Онъ проће по свой цркви кадећи а предъ ньимъ се носе свеће и тако окади и препрату, єръ свакога обасява видело Христово и обилази благодать нѣгова. По томъ ако ова служба быва у славу каквога празника Господнѣга или у часть майке Божіе и светихъ угодника, ћакони изнесу на налоню икону празника и око нѣ све свештенство велича Господа или Богородицу или светога, а певачи одговараю истимъ величанѣмъ припеваюћи стихове изъ псалтира. Ако ли є свеноћница ова уочи обичне неделѣ, онда се у свима песмама споминѣ дивно васкресеніе спасителѣво и да бы оно іошъ дублѣ остало вернима у срдцу, владика насредъ цркве, или кадъ нѣга нема, свештеникъ у олтару, чита евангеліе како є Христосъ васкрсао или како

се явля после васкресенія. Овакихъ васкресенихъ евангелія скуплѣнихъ изъ свію евангелиста има єданаестъ, те се читаю наизменце.

Али пре евангелія о васкресенію іошъ ваља чекати радостный овай гласъ, те се споминѣ како су жене мироносице и ученици рано дошли на празный гробъ и како су се препале саме небеске силе угледавши божанственога мртваца кои є све собомъ оживіо: „Анѣелскій зборъ удиви се видеѣи тебе међу мртвима, кои си, спасе, смрти снагу разбіо и са собомъ Адама подигао и изъ пакла све ослободіо.“ Тако анѣели, али не жене: „Мироносице жене съ мирима дошавши на гробъ твой, спасе, ридаху; а анѣео имъ рече: за што мислите да є живый међу мртвима? Єръ као Богъ васкрсе изъ гроба!“

Двояко ово осећанѣ, анѣелско и людско, саставля се у єдну песму: „Влагословенъ єси Господе; научи ме наредбама своима,“ кою црква тужно пое и надъ мртвимъ Христомъ и надъ свакимъ самртникомъ надаюѣи се да ће васкрснути; а за тимъ одмахъ сви се верни позивлю да се поклоне са серафимима, кои пою трисвето отцу и нѣгову сину и светоме Духу.

Тада се читаю или пою три антифона св. Іована Дамаскина, кои као Давидъ опева како му душа узлеташе къ Богу: а найвише милине има у антифону, кои се пое на праз-

нике: „Одъ младости мое многе навалюю на ме страсти, али ты ме самъ заклони и спаси, спасе мой. — Кои ненавидите Сіона, посрамићете се одъ Господа, еръ ћете као трава посахнути. — Светимъ Духомъ свака є душа жива и чистотомъ се узвишава, просветлюе є Троичко єдинство у светой тайни.“

А кадъ се євангеліе прочита и стави народу да му се покланя и целива га, онда певачи као да су своимъ очима видели васкресеніе пою: „Воскресеніе Христово видевши, поклонимо се светоме Господу Исусу; — еръ си ты Богъ нашъ, осимъ тебе другога не знамо; ево доће крстомъ радость свему свету; — распинянћ претрпевши смрћу смрть надвлада; „и притечући къ молитвама светихъ апостола и Богородице да бысмо се очистили одъ многихъ греха своихъ, напоминю псаламъ одъ каяня: „Помилуй ме Боже.“ А владика после єктеніе ћаконове о празницима улћмъ духовне радости помазуе верне, кои доћу те се поклоне светой икони.

За тимъ се одмахъ чита и пое *канонъ* или *иравило*, т. є. *девећъ иесама*, у славу празнику или светоме. Ови су канони примлћни у ютреню службу у седмомъ и осмомъ веку и найвише ихъ є написао речитый Дамаскинъ и другъ му Косма владика Маюмскій, кой обогатише ньима цркву за све празнике и удесише ихъ на осамъ гласова, кои се пою

одъ неделѣ до неделѣ наизменце. Првый се стихъ сваке песме зове *ирмосъ*, т. е. свеза свію другихъ, кои су према нѣму писани, а главна му е мисао изваѣена изъ песама старога завета. Тако првый ирмосъ свагда напоминѣ песму Мойсіеву по преласку преко Црвенога мора: „Поймо Господу, еръ се славно прослави;“ а у другомъ е укоръ нѣговъ Евреима, кадъ изидоше изъ пустинѣ: „Чуй, небо и проговорићу,“ и као каранѣ за грехе пое се само узъ частный постъ. Трећій е спеванъ по молитви Ане майке Самуилове. После ове песме говори се мала ектенія, а тако и после шесте и девете; а све песме броемъ своимъ напоминю деветъ редова анђелскихъ. Пророци Авакумъ, Исаія и Іона есу угледъ у трима потоньимъ ирмосима; за ньима иде: *кондакъ*, где се укратко казуе какавъ е празникъ или шта е учиніо светый, и *икосъ*, кое значи прилика, еръ се у овой песми говори о празнику найвише у приликама. Найпосле се обширно разлаже за што се данъ празнуе или шта е чиніо светый, кое е све скуплѣно у *синаксару*. — Седмый и осмый ирмосъ свагда споминю трудъ и похвалну песму троице младића у пећи Вавилонской, кои усредъ огня прославляху Бога отаца своихъ и призиваху све твари да съ ньима величаю Господа до века. У деветомъ се ирмосу пева пророштво Захаріе о сину нѣгову, претечи, и ньимъ се напоминѣ

како є Христосъ узео на се тело людско: за то ѣаконъ пре нѣга съ кадіоницомъ у руци као напоминюћи како є майка Божія походила домъ Захаріинъ, позове верне да величаю песмама майку видела, а певачи є прославляю управо нѣзиномъ молитвомъ, кою є изговорила поздравивши Єлисавету: „Велича душа моя Господа, и обрадова се духъ мой Богу спасу моєму,“ и іошъ припева: „частнію одъ херувима и славнію одъ серафима, кои се съ ньомъ ни поредити не могу.“

После канона читаю се и пою іошъ три похвална псалма са стихирима празнику кои се празнуе. У овимъ се псалмима скупляю све твари, и небо и земля, да пою славу творцу своєму, за то се садъ двери, кое стое затворене доклегодъ трає канонъ, опетъ отворе и свештеникъ започне велику хвалу поюћи: „Слава теби, кои намъ показа видело.“ У старо време говораше ове речи вернима старешина кадъ бы страживши сву поћь угледао зору на истоку, и Христяни пре разлаза іошъ єдномъ заєднички нризнаваху божанство спасителѣво у великой похвали саставлѣной изъ песама оба завета, починюћи речима коима анѣели прославише дете у Витлеєму и завршуюћи песмомъ серафима, кое виде Исаія, и славомъ пресветой Троици.

Ты знашъ, милый приятелю, ову песму одъ края до конца, а ко є не бы знао, коме

не бы срдце заиграло одъ милине, кадъ се у ньой зове у помоћь кротко ягнѣ кое узе грехе свету те седи отцу съ десне стране! Давидъ и евангелисти одзиваю се у свакоме стиху. Особито валя чути ову песму на истоку да бы іой човекъ познао красоту; у насъ е пою само певачи на обе стране, али онде, будући да литургія быва заедно съ ютреньомъ, владика изишавши изъ своега стола на средъ цркве и докъ се похвални стихови пою обукавши се, узме у руке светняке и благосиляюћи народъ запое: „Слава тєби, кои намъ показа видело,“ а цело свештенство око нѣга настави: „Слава на висини Богу и на земльи миръ, међу людима добра воля; хвалимо те, благосилямо те, кланямо ти се, славимо те, благодаримо ти велике ради славе твое, Господе, царе небескій, Боже отче сведржителю, Господе сине єдинородный, Исусе Христе и светый Душе! Господе Боже, ягнѣ Божіе, сине отчинъ, кои узе грехе свету, помилуй насъ: кои узе грехе свету, прими молитву нашу; кои седишъ отцу съ десне стране, помилуй насъ, єръ си ты єдиный светъ, ты си єдиный Господъ, Исусъ Христосъ, у славу Бога отца аминъ.“

Трогубомъ єктеніомъ и молитвомъ са сагнутимъ главама, после кое старешина благослови, ютреня се сврши. А *ирвый часъ*, кои се опетъ чита у мраку као шестина пса-

лама, нагони Христянина да се замисли мислећи о себи кадъ сачує молитве прве коє се уста наша у детиньсву уче изговарати: „святый Боже; отче нашъ честнѣйшую херувимъ; иже на свякоє время и на свякій часъ, на небеси и на земльи, покланяємый и славимый Христе Боже нашъ.“ По томъ іошъ єдномъ изиђе старешина изъ затвореногъ олтара и моли се „да бы Христосъ, видело истинито, коє обасява свакога човека кои долази на светъ, показао намъ видело лица своєга,“ и прекидаюћи ову тиху молитву, гласно и светчано запеваю певачи победну песму майци Божіой: „изабраной войводкиньи.“

Писмо 7.

Има іошъ єдна служба Божія о коіой досле нисмо беседили, и то є *Литургія пређе освећена*, коя се служи само узъ частный постъ и коя ти є ямачно више пута потресла душу своима дивнимъ обичаима и молитвама.

Она є постала іошъ у прва христянска времена; али є са свимъ у садашный редъ постави св. Григоріє великій, папа Римскій, у шестомъ веку іошъ докъ црква ніє была разделѣна. Она се служи средомъ и петкомъ узъ частный постъ. Овай постъ, кои значи

онихъ четрдесетъ дана за кое се Христосъ постіо, и кои є спреманѣ за црквено споминянѣ нѣгова стадања, стари Христяни тако поштоваху да црквени отци ради срдачнога сетованя и скрушенога духа не смеше у ове тужне дане свршивати светчану службу Божію, осимъ суботе и неделѣ, а у ова два дана допустише да се служи, єръ су они посвећени спомену како є Богъ створіо светъ и како є Господъ васкрсао, „дани су частнога поста време за каянѣ“ вели саборъ Лаодикійскій, „ и за то свакій валя да размишля о гресима своима а не да иде на светковине, да се не бы пре времена наситіо радости духовне.“

Изнайпре ніє было слободно ни къ изворѹ небеске утехе, къ светимъ тайнама, приступати у првихъ петъ дана сваке неделѣ частнога поста; али кадъ по времену слабость духовна благочестивихъ Христяна, кои беху навикли свакій данъ быти у заедници са своимъ избавителѣмъ, не могаше подносити да толико буду безъ овога добра, црква имъ се смилова и допусти да се у два дана, кои су посвећени спомену како є спаситель преданъ и распетъ, свети дари, освећени у неделю на литургіи и за ово оставлѣни у ковчегу, износе на вечерньи да имъ се поклоне верни и причесте; отуда се и зове ова литургія — *литиргія преѳе освећеныхъ дарова.* Тако се

она са свимъ разликуе одъ литургіе св. Василія и Златоуста; у нойзи имамо праву вечерню, коя быва после часова, и нешто обичне литургіе; али ако у ньой и нема оно што е у литургіи найзнатніе, т. е. свештаня светихъ дарова, и по томе ако и ніе онако светчана, опетъ не задае манѣ страха и не подиже манѣ побожности: єръ е заклано ягнѣ Божіе у самоме почетку вечъ на ньой, у лику хлеба натоплѣногъ виномъ, кое е обое осветено и претворило се у тело и крвь Христову на подпуной литургіи.

Сами су часови друкчіи одъ онихъ кои се читаю предъ обичну литургію и много су дужи; осимъ одређена три псалма чита се на свакомъ часу іошъ по катисма, кою два пута прекида и завршуе слава пресветой Троици и трогубо алилуя, као и на ютреньи, а на шестомъ часу іошъ долази што изъ пророштва. Кадъ се сврше ове катисме, свештеникъ изиђе изъ олтара те се предъ дверима поклони три пута да землѣ са свима вернима, говоређи главный стихъ свакога часа, кои показуе чега ради Христяни онай часъ светкую молитвомъ.

Трећій съ утехомъ напоминѣ силазакъ св. Духа: „Господе, кои пресветога своега Духа у трећій сахатъ посла доле апостолима своимъ, немой га, благій, узети одъ насъ, него понови насъ, кои ти се молимо.“

Прекрасна є молитва распетоме Христу на *шестомъ* часу: „Кои у шестый данъ и сахатъ на крсту прикова обестный Адамовъ грехъ у раю, и попису греха нашихъ раздери Христе Боже и спаси насъ.“

Тако є дивна и последня: „кои у *девештый* сахатъ насъ ради теломъ смрть окуси, усмрти мудрованѣ тела нашега, Христе Боже, и спаси насъ.“

И да бы се ово залудно мудрованѣ іошъ веѣма поништило, на свршетку свакога часа свештеникъ опетъ излази къ народу и подижуѣи руке къ небу и три пута да землѣ кланяюѣи се говори високу молитву св. Єфрема Сирянина, кои тайну смерности добро позна кадъ изъ скрушене душе нѣгове истекоше ове молбе: „Господе и господару живота моега, не дай ми духа празнине, страшивости, охолости и пусте беседе. — Него духъ чистоте, смерности, стрпльивости и любави даруй мени, слузи своему. — О Господе царе, дай ми да видимъ свое грехе и да не судимъ брату своєму; єръ си благословенъ до века, аминъ.“

Найпре изговори свештеникъ ову молитву део по део, тихо се молеѣи после свакога съ малимъ поклонима, па онда є іошъ єдномъ изговори целу и поклони се єданъ путъ до землѣ.

Све насъ на овой служби зове да се каємо; после св. Єфрема на свршетку деветога

часа моли се Василіе великій: „да бы Господъ, кои дуго чека, доведавши насъ до овога сахата, у кои висеħи на животворномъ дрвету отвори улазакъ у рай разбойнику разумноме, и насъ очистіо, кои нисмо достойни погледати у висину небеску, єръ ходисмо по вольи срдаца своихъ и узалудъ проħоше дани наши, и да бы намъ дао да скинемо са себе старога човека и обучемо се у новога и поживимо Богу.“ — Тада певачи на обе стране речима распетога разбойника запеваю: „у царству своєму помени насъ, Господе, кадъ доħешъ у царство своє.“ По томъ наизменце напоминħ єдна страна другой добра, коя могу отворити врата одъ овога царства, поюħи деветъ блаженства євангелскихъ: онихъ кои су сиромаси духомъ, кои плачу, кои су кротки, кои су гладни и жедни правде, кои су милостиви, кои су чистога срдца, кои о миру раде, кое прогоне правде ради и срамоте Господа ради, — и свима овакима обричуħи велику плату на небесима, кодъ свакога стиха понављаю молитву разумнога разбойника. По томъ іошъ у три пута припадну къ пресветой Троици съ истомъ молбомъ да бы свакоме дублħ остала у срдцу „помени насъ Господе, помени насъ господару, помени насъ светый, кадъ доħешъ у царство своє.“

После тога почне се вечерня и до малога хода и песме: светлило тихо,“ свршує се о-

бично. Кадшто само, кадъ се слави споменъ мученицима те є за то допуштено читати апостолъ и євангеліе, ђаконъ на ходу носи место кадіонице євангеліе као на литургіи.

Али іошъ пре овога; кадъ се пое вечерня песма: „Господе, вичемъ къ теби“ — свештеникъ испунивши савъ олтаръ мирисомъ одъ тамяна извади изъ ковчега на частной трпези хлебъ прѣе освећеный, тело Христово напоено крви нѣговомъ, положи га на дискосъ, побожно окади три пута обилазећи око частне трпезе, и дигнувши на главу пренесе га на жртвеникъ а предъ њимъ иде ђаконъ съ кадіоницомъ; онде наліе у чашу и вина и воде, кое се више не свешта, него само явно допуня другій ликъ свете тайне.

После вечернѣ песме: „Свѣтлило тихо,“ чатацъ насредъ цркве чати двѣ париміе: єдна є изъ књиге о постаню (бытія), и найпре казуе како є Адамъ пао, како су потомци нѣгови грешили и како су за то были накарани; а друга є изъ прича Соломуновихъ, у коима се већъ помало напредъ явля свѣтлило Христа кои иђаше. Да бы се овай прелазакъ изъ таме къ виделу іошъ болѣ показао, између єдне париміе и друге свештеникъ држећи кадіоницу и свећу, коя дотле стои предъ светимъ дарима, са двери благослови народъ унакрстъ съ овима тайне пунимъ речима: премудрость,

управо; свѣтлило Христово обасява све.“ Ово свѣтлило, кое се видети може, понешто замењује вернима свѣтлило речи евангелске, кое немаю у ове дане у кое валя плакати; а поредъ тога имъ іошъ напоминѣ и оно божанствено свѣтлило, коему ће се скоро поклонити у пређе освећенимъ дарима.

Да бы милина, коя тада верне обузима, іошъ већа была, одмахъ иза паримія три детета, као три анђела, а и као она три Єврейска младића што певаху Богу славу усредъ Халдейске пећи, одвое се одъ осталихъ певача и ставши предъ двери съ умилѣмъ запеваю вечерньій стихъ: „да изиђе молитва моя као кадъ предъ тобомъ.“ Овай стихъ наизменце пою и певачи на обе стране, а између єдного и другога певаю се и они стихови изъ псалтира, кои спасеніе носе свакоме кои по ньима твори: „Господе, вичемъ къ теби, услиши ме, услиши ме Господе, кадъ вичемъ къ теби; — постави Господе стражу на уста моя и вратима загради усне мое; — не пуштай срдце мое на зло, да не измишля изговора гресима.“

А благочестиви Христяни осећаюћи са скрушенимъ срдцемъ како су имъ далеко сва дела одъ овихъ високихъ молитава, на коленима ихъ слушаю. Они се угледаю на смернога цариника (мытара) кои изъ прикайка

біюћи се у прси само говораше: Боже, милостивъ буди мени грешноме,“ и надаю се као и онъ да ће се наћи праведни не за дела своя, него за то што признаю да нису достойни толике милости. А свештеникъ, докъ се пою ови стихови, стои съ кадіоницомъ у руци предъ частномъ трпезомъ, и облацима одъ тамяна, кои се у висъ подижу, напоминѣ да бы, докле се приноси ова вечерня жртва и руке се наше подижу къ Богу, сама молитва уџраво ишла къ нѣму као тамянъ; а кадъ се последньій путъ запева овай стихъ, онда оставивши кадіоницу пада на колена съ целимъ народомъ.

Одъ средине частнога поста ђаконъ на трогубой єктеніи после молитве за оглашене позива верне да се помоле и за ону браћу, коя се спремаю на крштенѣ, єръ се у прва Христянска времена оглашени кои біяху найболѣ спремни, понайвише крштаваху на велику суботу. У молитвама се овимъ поминю све духовне потребе ньихове: да имъ се просветли разумъ и побожность, да се окупаю у баньи новога роћена и обуку у хальину у коіой се не труне, да се роде одъ воде и духа, да буду савршени у вери и примлѣни у свето изабрано стадо. По томъ є валяло и они да изиђу изъ цркве, єръ „садъ силе небеске съ нама не видећи се служе, єръ ево иде царъ славе, ево се жртва тайна свршена носи на копльима.“

У овай великій часъ покаже се на севернимъ вратима свећа коя вернима яви да иде царъ ньиховъ у лику жртве кою носи свештеникъ на глави: предъ ньимъ иде ђаконъ застируђи му путъ кадомъ одъ тамяна, а народъ савъ попада ничице предъ тайномъ коя се докучити не може, као што є падао Исаія предъ славомъ онога кои седи на херувивима, предъ славомъ у кою човекъ гледати не може, — и страшна тишина настане у цркви; єдва се само чує испредъ олтара изнадъ глава на землю оборенихъ тихій єднакій бахатъ одъ троице, коя се по кадкадъ уставе, или звека одъ кадіонице, коя се потреса предъ дарима, и доиста се чини тада — да силе небеске съ нама не видећи се служе! — такова гроза одъ овихъ гласова подузима боязно срдце. Тако народъ єднако ничице лежи, а певачи уставши запеваю: „съ веромъ и любави приступимо, да добіємо део у животу вечномъ, алилуя.“

Тада сви устану, єръ є жртва већъ на частной трпези готова да се да вернима да єду; а да бы є добили, на то ихъ ђаконъ изишавши изъ олтара спрема молитвама за вечна добра, а свештеникъ молитвомъ Господньомъ: „отче нашъ,“ и одмахъ се застре завесъ а свештеникъ зазове: „преће освећено свето светима.“ Певачи по обичаю одговоре: „єданъ є светъ, єданъ є Господъ, Исусъ Хри-

стосъ,“ и докъ се свештеникъ и ђаконъ причешћую, они пою цркви да бы ячала: „окусите и видите како є благъ Господъ, алилуя.“ А кадъ ђаконъ на дверима позове народъ да се причести, они іошъ яче запеваю пророчкимъ речима Давидовимъ: „Благосиляћу Господа у свако доба, хвала ће нѣгова быти єднако у устима моима; хлебъ небескій и чашу животну окусите и видите како є благъ Господъ, алилуя.“ А кадъ се свети дари понесу на жртвеникъ, онда се пое обична песма: „Нека су пуна уста наша хвале твое Господе; — чувай насъ у своіой светиньи, да се васъ данъ учимо правди твоіой, алилуя.“

Особито є дубиномъ своіомъ знатна молитва иза амвона, у коіой свештеникъ моли: „да бы намъ сведржитель, кои насъ є увео у частне дане ове да намъ се очисте душе и телеса, да се уздржавамо одъ страстій и да се надамо васкресенію — дао да бысмо се за добро трудили, постъ свршили, веру неразделну сачували, главе невидљивимъ зміямъ сатрли, и показали се да смо надвладали грехъ и да бысмо безъ прекора дочекали и поклонили се светоме васкресенію.“

А я желећи теби све ове молбе да се наврше, садъ ћу мало стати, єръ казуюћи ти службу Божію нехотице дођохъ да самога поста, о коему изъ почетка не рекохъ да ћу го-

ворити. Я бихъ ти веома радъ био показати дивне красоте, пуне тайнога значеня, кое има и ова служба; оне се све налазе у кньизи коя се зове *тріодъ постный*, и ако ми явишъ да и самъ то желишь, я ћу одмахъ за посао, еда бихъ ти показао како є све што се тиче добра твое душе и моіой души драго.

КНЬИГА ДРУГА.

ЧАСТНЫЙ ПОСТЪ И ВОСКРЕСЕНІЄ.

Писмо 8.

Ево, као што си желео, милый приятелю, наставићемо беседе своє и садъ ћемо приступити къ *часшноме иосшу*. Али немой мислити да ћу те завести у какву безводну пустиню, изъ коє ћешъ єдва чекати да изидешъ и на краю нѣзиномъ да ти сине *свешлый празнякъ*. Не, и ову — као што ты мислишъ — пустиню оживили су благодатнимъ водама свети отци и обратили є у землю родну, засеяну цвећемъ Исуса Христа, єръ іой вртари беху Дамаскинъ и Косма, Студити и Андрія Критскій, светлила своєму веку и потоньима, коя засяше изъ таме скровитихъ ћелія. Докъ не почнемо гледати труде ньихове, могу ти напоменути, као у ньихово име, ове сладке речи коє є рекао блаженый Єронимъ своєму приятелю:

„Погледай, ево ти сабрахъ дивна места изъ светога писма и оплетохъ ти мирисанъ венацъ за каянѣ одъ лепога єванѣелскогъ цвећа; стави га себи око чела; узми кротакъ духъ и крила голубова, па полети и тражи мира у Господа, отца толико милостивога.“

Заиста, блага црква стараюћи се деци своіой за спасеніе, у седамъ неделя частнога поста и у трима кое су предъ ньимъ, написала е (ако е слободно тако казати) песму одъ свега рода людскога у три раздела живо обилѣжена: како е пао, како е искуплѣнъ и какавъ му е последньій судъ. А сву ову песму испунила е горкимъ плачемъ у каяню, дивотама изъ псалтира, пророштвама о спасенію кое иђаше, описиванѣмъ страданя спасителѣва и вечъ не само у песмама духовнимъ него и у обичнима, да бы песма іошъ яча была. Савъ споляшньій човекъ треба са унутрашньимъ заедно да ради о спасенію своему: и ухо му треба да слуша, и око да гледа, и уста да се моле и руке да се подижу къ небу, и колена да клецаю, и до землѣ да се сагиба поносито чело, и найпосле да пости лакомый желудацъ, кои вуче доле високе помисли кое духъ замишля.

На три неделѣ дана пре частнога поста вечъ се починѣ духовно спреманѣ. Прича о царинику и фарисею учи насъ да се смерно Богу молимо не размећуући се духомъ. По томъ у другу неделю прича о изгубљеномъ сину обратиће свакога грешника, кои ніе са свимъ отврднуо, да се покае за грехе свое! ако ли коме ни то не буде доста, нѣга ће у потоню неделю затрести страшно евангеліе о последнѣму суду. Сва е сирна неделя, кою мы по найвише проводимо у веселю, одређена да се

споминѣ овай судъ. Али данъ пре црква жалостиво споминѣ у молитвама душе свію кои су изгинули или на пречацъ помрли не могавши за времена имати дела у молитвама и тайнама, и ово чини за те да ни єдна душа коя іой є предана не бы изишла на судъ безъ штита нѣзина кои избавля. А на свршетку сирне неделѣ да бы се пооштрили верни, споминѣ трудбенике у пустиньи, кои векъ свой вековаше у посту и у молитви.

Найпосле последня неделя испредъ самога поста отвора намъ улазакъ унь, казуюћи како намъ є праотацъ Адамъ пао по греху, да бысмо знали за чимъ ћемо плакати у плачне дане и іошъ болѣ осетили изъ какве насъ є безданице извукао спаситель кадъ га на свршетку овихъ дана станемо славити што є смрть надвладао; и за то се у прва четири дана поста чита великій канонъ за каянѣ.

Ніе малога чега ради ни то црква уредила да се у прву неделю частнога поста слави како су опетъ поставлѣне иконе да се поштую, по чему се и ова неделя обично зове *неделя православія*. Она є овимъ споменомъ рада привести насъ да у паломе човеку поновимо обликъ Божій топло веруюћи Исуса Христа. Кадъ пакъ познаюћи слабость людску види да телесна снага починѣ малаксавати одъ труда узъ постъ, онда у по поста износи крстъ Господньій, знакъ одъ победе, да бы

се верни окрепили, и у пету неделю наново прихвата уморне читанѣмъ великога канона за каянѣ и угледомъ на духовне труде Маріе Єгипћанке и похваломъ майке Божіе, брзе помоћнице у нашимъ неволяма.

Васкресеніе Лазарево, пуно утехе, као напредъ являюћи да ће устати сви мртви, и славный дочекъ спасителѣвъ съ врбицомъ, веселећи душу духовномъ радости, даю ньойзи нову снагу да бы поднела тежке труде узъ велику неделю, коя обширнимъ разматранѣмъ обузима савъ светъ, кои се види и кои се не види, сву предубоку свезу измећу неба и землѣ, што су тако далеко єдно одъ другога, измећу живота и смрти, што се чине да се не могу сложити, сва страданя онога кои є и Богъ и човекъ, коя може измерити само вечность ако и єсу — за чудо — была само у неколико земальскихъ дана, и найпосле изненада преноси насъ одъ плача старога Адама надъ гробомъ Адама новога къ гласу кои просветлюе, къ веселоме гласу: „Христосъ воскресе!“

Савъ частный постъ, кои се зове и *четрдесетница*, броемъ дана своихъ напоминѣ како се Мойсіе постіо четрдесетъ дана на Синаю да бы приміо стары заветъ, и како се на Хориву постіо четрдесетъ дана пророкъ Илія, кои чу гласъ Господныій у тихоме ветрићу после буре и грмляве, и како се самъ спаси-

тель на гори где є быо кушанъ постіо четрдесетъ дана предъ што ће почети являти новый заветъ. Овай є постъ као десетакъ одъ читаве године, кои на дане живота нашега кротко срдце приноси Господу.

Али будући да у седамъ неделя частнога поста има више одъ четрдесетъ дана, може быти да ћешъ запитати: одъ коѣга се и до коѣга дана брои четрдесетница? Треба знати да црква іошъ одъ времена апостолскихъ не држи недельомъ и суботомъ све што иде у постъ: недельомъ за то што є овай данъ одређенъ да се споминѣ радостно воскресеніе Христово, а суботомъ за то што є она споменъ како є Богъ створіо светъ, и за то се у ове дане не клечи у цркви. По томе неки стари отци у Палестинской пустиньи узимаху сирну неделю на седамъ потоньихъ и изостављюћи изъ овога времена све суботе и неделѣ саставляху четрдесетъ дана управо постнихъ. Али православна црква држећи се казиваня апостолскихъ, обично подъ именомъ *чешрдесешница* разуме првихъ шестъ неделя поста, осимъ Лазареве суботе и Цвети, єръ су ово благи дни, а то управо чини четрдесетъ дана, и за то се уочи Цвети пое: „користну души четрдесетницу свршивши, молимо се теби кои любишъ човека, да видимо и свету неделю твоѣга страданя.“ А велику неделю ради страшногъ спомена Господнѣму страданю

црква разликуе одъ осталихъ неделя особитимъ молитвама и обичаима и поштуе као венацъ свему посту и приступъ къ Васкресенію.

На ове високе, драгоцене дане частнога поста, кои су намъ даровани само на спасеніе наше, сада самъ радъ да особито пазишъ. Немоймо жалити времена на молитву, кое толико пута расипамо, и докъ нису узалудъ прошли дани наши, даймо дужный десетакъ на ньихъ Богу, кои намъ е све дао.

Писмо 9.

Найпре ти укратко описахъ савъ частный постъ, да бы у еданъ махъ могао прегледати ову духовну лествицу, коя насъ води одъ земле на небо као она што е у сну виде Яковъ путникъ; а садъ ћемо се позабавити на некимъ пречаницама нѣзинимъ, еръ на ньима стое земальски анђели и небески люди, отци у пустиньи и у цркви, светимъ молитвама своимъ помажући намъ пети се; а наврхъ лестава стои самъ Господъ — наша пасха. У овомъ ћу ти писму мало обширніе разложити *три прве* неделе, у кое се валя спремати, и скупићу ти дивне красоте вечерньихъ стихира, ютренихъ канона и синаксара, кое по болѣ показую тежню сердца къ Богу и признаванѣ

како смо слаби. Ово ће быти као китица духовнога цвећа, као онай мирисный венацъ о коѣму говори Єронимъ:

„Немоймо се браћо молити као Фарисей, єръ ће се понизити онай кои се узноси; понизимо се постомъ предъ Богомъ, као цариникъ вапіюћи; очисти насъ, Боже, грешне.“

Овима се смернимъ рѣчиа починѣ *тріодъ постный*, и према овоме првомъ вечернѣму стиху нѣгову пое се на ютреньи предъ канономъ красный тропаръ:

„Врата одъ каяня отвори ми, кои животъ даешъ, єръ рани духъ мой кући светой твоіой, носећи телесну кућу сву оскврнѣну: али ты, милостивый, очисти по доброти и милости своіой.“

Али треба да ти кажемъ шта є тріодъ; ево шта о нѣму вели синаксаръ: „У овай данъ починѣмо у име Бога и тріодъ, кои съ помоћу св. Духа лепо сложише одъ песама многи свети богоносни отци наши. Али є великій писацъ Косма быо првый кои є смисліо тріодъ, т. є. *три песме* светой и живоначелной Троици, начинивши по три песме за свакій данъ велике неделѣ светога страданя Господа и Бога нашега Исуса Христа. После нѣга други отци угледаюћи се нань, а особито Студити Теодоръ и Іосифъ напи аше духовне песме и за остале неделѣ частнога поста. Мисао є овима светительима была: да целомъ кньигомъ

тріодомъ укратко напомену добра коя є Богъ одъ почетка света учиніо людма и да ихъ изложе да ихъ свакій памти. Као што войводе пре боя храбре угледима и речима войнике разбіяюћи немаръ и страхъ; тако и свети отци, да бы очистили зла коя су остала у душама нашимъ, храбре насъ да будемо готови на трудбу кою постъ задае; а будући да є добродетельи прво оружћ каянћ и смерность, а сметня охолость и обесть, за то пре свега ставляю предъ насъ причу о *царинику и фарисею* изъ св. євангелія.

Іошъ се већма срдца дохвата синаксаръ о *изгубљномъ сину*, кои се чита у другу неделю: „Има людій, кои имаю на души много тежкихъ греха почевши одъ малена живети беспутно, те падну у зло и доћу у очаянћ (а узрокъ є очаяню охолость); па опетъ не ће да се поправе, него іошъ утврћуюћи на себи окове зла увалюю се іошъ у гору погибао. Такове люде жале св. отци и желећи спасти ихъ ставляю овде ову причу, да бы изъ корена исчупали очаянћ и обратили на добро грешнике, показавши имъ богатство благости и любави Божіе према човеку: єръ се изъ ове приче Христове види да никакавъ грехъ не може быти ячій одъ милости Господнћ.“

Сви стихови и вечерньи и ютреньи ове неделћ, као тайни укори нашой савести, по тресаю душу и узалудъ се упире поносито

срдце; уста и нехотице говоре: „похити да ми отворишъ наручѣ отчино; беспутно строшихъ животъ свой, гледаюћи на богатство милости твое, спасителю, кое се не може потрошити: немой садъ презрети сиромашнога срдца моега, єръ къ теби, Господе, у яду вичемъ: згрешихъ, отче, до неба и предъ тобомъ.“

И да бы намъ црква іошъ болѣ напоменула да смо само странци у земльи туђой, за три неделѣ пре великога поста дае намъ да поемо жалостну песму Вавилонскога робля, коя пробія срдце силнимъ гласовима своимъ и тугомъ за завичаемъ, кое е пуна. После свакога силногъ стиха овога псалма долази тихо алилуя, као гласъ анђелскій, кои се едва чуе одъ плача земальскогъ:

„На рекама Вавилонскимъ сеђасмо и плакасмо сећаюћи се Сіона. О врбама средъ њега вешасмо харфе свое. Єръ онде питаше насъ за песме наше, кои насъ заробише, и кои насъ одведоше, говораху: певайте намъ кою песму Сіонску. Како ћемо певати песму Господню у земльи туђой? ако заборавимъ тебе, Єрусалиме, нека буде заборављена десница моя; нека прионе езикъ мой за грло мое, ако се тебе не узасећамъ, ако не уздржимъ Єрусалима сврхъ свакога веселя своега. Опомени се, Господе, синова Едомскихъ на данъ Єрусалимскій како говорише: раскопайте, раскопайте

га изъ темеля! кћери Вавилонска, крвнице, благо ономе ко ти врати ово што си нама учинила! благо ономе кои узме и разбіе децу твою о каменъ!“

Колико є песма ова силна као споменъ, али є іошъ силнія по ономе шта значи: Вавилонъ, т. є. *смеса*, показуе смешану множину зала и греха, кои владаю у свету, плене немарну душу и одводе є у робство; Єрусалимъ, т. є. *градъ мира*, значи душу, коя се разабрала одъ забуне и обратила се къ Богу, — миръ, безазлене или каянћемъ очишћене савести. Ахъ, приятелю, не заборављаймо овога Єрусалима, стараймо се да га не заборавимо! Мисао да се разбію деца Вавилонска о каменъ была бы веома жестока кадъ бы се одъ слова до слова узела, али како є красна у алегоріи! оно значи: благо ономъ ко има юнаштва да о каменъ вере разбіе зле помисли како настану, и желѣ пре него постану зла дела и навике.

Іошъ єдномъ показуе црква како є милостива стараюћи се и за мртве као и за живе, о чему синаксаръ у суботу предъ сирну неделю сведочи: „У овай данъ свети отци наредише да се споминю сви люди кои одъ постања света преминуше: єръ многи на пречацъ помреше у туђинству, изгибоше на мору и у горама где путова нема, у пећинама и пропастима, одъ помора, одъ глади, у ватри и у ратовима, и одъ зиме и одъ друге свакояке

смрти; тако и сиромаси и болници не могоше се помоћи поянѣмъ одређенихъ псалама. Тога ради свети отци изъ любави къ людима одредише да ихъ саборна црква све спомене заедно и то у суботу, єръ субота значи починакъ, и за ньомъ одмахъ иде неделя, коя є посвећена спомену другога доласка Христова.“

Али іошъ на вечерньи у ову суботу за душе явля намъ се страшный судъ, кои су живо описали пророци као да су га очима видели: „Затрубиће трубе и испразниће се гробови и васкренуће све єстество човечіе у трепету!“ — Књиге ће се разклопити; обявиће се дела людска предъ судачкомъ столицомъ, коя се не може поднети; а сва ће долина заєчати одъ страшнога плача видећи све кои су згрешили где се по праведноме суду оправляю на вечне муке и узалудъ плачу.“

И гле кадъ се страхота ова сагледа, диже се найпосле гласъ каяня: Яохъ мрачна душо! кадъ ћешъ се већъ одъ зла отети? докле ћешъ лити сузе у немару? за што не мислишъ о страшноме смртномъ часу? шта, заръ не стрепишъ сва одъ страшнога суда Христова? Какавъ ћешъ му одговоръ дати? дела твоя стоє да те осуде, оно што си чиніо, тужи те. Али, душо, доће време: потеци, похитай, са веромъ ваній: сагрешихъ, Господе, сагрешихъ ти, али знамъ, човеколюбче, твою милость; пастиру добрый, немой ме од-

лучити одъ онихъ што ти стоѳ съ десне стране, ради велике милости твоѳ.“

Овако и на ютренѣму канону виче Теодоръ Студитъ: „Боже, кадъ дођешъ са хилядама анђелске небеске войске, удостой и мене, несретнога, да те сретемъ, Христе, на облацима.“

„У плачной долини кадъ на месту, кое изаберешъ, седнешъ, многомилостивый, да учинишъ праведный судъ, немой обзнанити моихъ тайна нити ме посрамити предъ анђелима, него ме пожали Боже и помилуй.“

Мудро су уредили свети отци да се овай другій страшный долазакъ споминѣ после прича пунихъ утехе о царинику и о изгубљѣномъ сину, да не бы когодъ сазнавши Божію любавь према човеку постао немаранъ говорећи: Богъ люби људе, па науміо я кадъ му драго оставити грехъ, свагда ће ми помоћи. Они плашећи онимъ што насъ чека, ради су немарне натерати да не гледаю само любавь Божію къ човеку, него да виде у Господу и праведнога судію, кои свакоме плаћа по делима нѣговимъ.

После овога великогъ спомена о суду долази предъ самъ постъ као некій почетакъ очишћаню *сирна* или *бела неделя*, коя не даюћи меса ести полако насъ приводи къ правоме посту, да ни тело наше не бы у еданъ путъ осетило велике промене у храни; ѳръ су свети отци знали за све слабости људске

и стараюћи се души за спасеніе нису држали да имъ не приличи постарати се и за немоћи естества човечіегъ; съ тога се пое првый данъ ове неделѣ: „Отворише се предня врата одъ божанственога каяня; приступимо усрдно, очистивши телеса, оставляюћи ела и страсти као послушници Христа кои призва светъ у царство небеско: принесимо десетакъ одъ целе године цару надъ свимъ да съ любави угледамо и васкресеніе.“

Али е црква овай постъ, ка коему насъ призивлѣ, дубоко истумачила у стихирама среде и петка: „душо моя, коя се постишъ не едући а ниси се очистила одъ страстій, узалудъ се радуешъ неелу: ако те оно не поправи, Богъ ће на тебе као лажльивицу омрзнути те ћешъ се изедначити са злимъ духовима, кои нигда не еду. И тако немой учинити да постъ буде залуданъ еднако грешећи, него буди непоколебльива према желяма невалялимъ, у мисли стоећи предъ распетимъ спасомъ, и заедно се распинюћи съ онимъ кои е пострадао тебе ради вичи къ нему: помени ме Господе кадъ дођешъ у царство свое.“

У ова два дана беле неделѣ већъ се починѣ служити служба као у частный постъ съ поклонима; место литургіе читаю се само часови съ вечерньомъ и два чланка изъ пророштва пророка Іоиля о посту и о суду у среду, и пророка Захаріе у петакъ о Божіимъ

обрицаньма Израилю и о чишћеню. Особито су знатне речи Іоилѣве:

„Тако каже Господъ: обратите се къ мени свимъ срдцемъ своимъ у посту и у плачу и у риданю, и раздерите срдца своя а не хальине, и обратите се къ Господу Богу своєму, єръ є милостивъ и податљивъ и дуго трпи и веома є добаръ и жао му є злихъ дела: ко зна: може быти да ће се повратити да ће му се ражалити, те ће оставити за собомъ благословъ и жртву и преливанѣ, кое приносите Богу нашему. Затрубите у трубу на Сіону, осветите постъ, проповедайте леченѣ; саберите народъ, осветите цркву, изберите, старешине, скупите децу коя сисаю; де изиде женикъ изъ постелѣ свое и невеста изъ ложнице свое; на подножю предъ жртвеникомъ нека заплачу свештеници, кои служе Господу и реку: пожали Господе народъ свой.“

Іошъ є славніе друго пророштво нѣгово о суду: „ Тако каже Господъ: нека устану и изиду сви народи у долину Іосафатову, єръ ћу я онде сести и расудити свима народима унаоколо. Новадите єрпове, єръ треба резати виноградъ; уђите те газите, єръ є када пуна; пресипаю се донѣ каде, єръ є много злобе њихове. Гласови се заорише на полю судномъ, єръ є близу данъ Господныій на долини судной! сунце ће и месецъ помрчати и звезде ће сакрити светлость свою, а Господъ ће са

Сіона повикати и одъ Єрусалима пустити гласъ свой, и затрешће се небо и земля.“

Али погледай, съ какомъ любави поздравля црква свое изабране у суботу, коя є посвећна ньихову спомену: „ходите, сви верни, да запевамо песме св. отаца: Антонія врховнога, Євтимія светлога и свакога и свію заедно, и у мисли станове ньихове обилазећи као другій рай сладости, покликнимо: ево дрвета, коя є посадіо Богъ нашъ: цветаше и принесоше Христу плоде непропадльивога живота питаюћи душе наше.“

„Радуй се Мисире верный, радуй се Ливіо света, радуй се Тиваидо изабрана; радуйте се свако место и граде и страно, кои одхранисте становнике небескоме царству, кои ихъ одгаисте у уздржаню и у мукама, и показасте ихъ Богу да су са свимъ по нѣговой жельи; они се показаше да су видела душама нашима, синувши духовно на све стране светлошћу чудеса и знакова своихъ дела.“

Од овога новогъ рая, кои духовно посадише отци пустиници, црква съ високимъ песмама на єданъ путъ прелази къ изгубљеномъ раю и уочи поста напоминѣ како се горко преситіо Адамъ: „Створитель мой Господъ, узевши мене, прахъ одъ землѣ, даде ми животъ задахнувши ме духомъ своимъ кои животъ иоси, и почасти ме на земльи старешинствомъ надъ свимъ што се види и заедницомъ съ анђелима; сотона пакъ лукавый, употребивши

као оруђе змію, еломъ превари ме и растави ме съ божанственомъ славомъ предавши ме у землю найдоньой смрти; него изазови ме натрагъ милостивый господару!“

„Господе, по савету ђаволѣму преступивши твою божанствену заповесть, свукохъ, несретный, са себе одећу кою е Богъ ткао и обукохъ се у смоково лишће и у кожане хальине и быхъ осуђенъ да едемъ хлебъ трудный; а земля бы проклета да ми рађа трнѣ и коровъ; али ты, кои си у последня времена одъ деве приміо тело на се, дозвавши ме натрагъ уведи ме опетъ у рай.“

Слушай како горко плаче Адамъ седавши изгубљѣноме раю на помолу: „Луже блаженый, билѣ кое е Богъ посадіо, красоте райске! садъ за мномъ проливайте сузе са лишћа као одъ очію, за мномъ, кои самъ оголео и отуђіо се одъ Божіе славе.“

„Жали, раю, своега господара, кои е осиромашіо, и шуштанѣмъ лишћа своега намоли створителя да те не затвора одъ мене палога.“

У синаксару за ову неделю обширно су св. отци вернима на ячанѣ описали како е Адамъ у греху пао, и два велика светителя: Григоріе Богословъ и Іованъ Златоустъ своимъ дубокимъ тумаченѣмъ просипаю духовну светлостъ на горку промену првога живота нашега.

„Између пропадљивости и непропадљивости беше створенъ Адамъ да бы имао оно што самъ изберe по своіой вольи; Богъ є могао нѣга створити и безгрешна, али є требало да човекъ свршн посао кои чини слободна воля: тога ради беше му данъ законъ, — да се маша за сва дрвета, само не за ово, т. є. за дрво одъ познаня добра и зла. Може быти да є ово значило да може изъ размишляня о свима тварима изводити познанѣ силе Божіе, али єстества Божіега да мишлѣнѣмъ не испитуе. Овако мудруе и св. Григоріе Богословъ. Богъ є заповедіо Адаму да мисли умомъ о Божіему єстеству, кое се може разсматрати у сполаштьимъ стварима, али ни по што да не испитуе какавъ є Богъ изпутра по єстеству, где є онъ и како є све изъ ничега створіо. Али Адамъ, оставивши све друго найвише беше радъ дознати єстество Божіе и будуѣи іошъ несвршенъ, простъ и дете, паде у кушанѣ, єръ сотона преко Єве подиже у нѣму желю да самъ постане Богъ. А великій и божанственый Златоустъ говори да є дрво ово имало двояку силу; онъ вели да є рай на земльи, али да є и духованъ и телесанъ, какавъ є быо и самъ Адамъ, и да су ова была на среди између пропадљивости и непропадљивости, и на тай начинъ чува речи светога писма не држеѣи се самихъ слова ньиховихъ.“

На свршетку ове три неделѣ за спреманѣ іошъ се єдномъ призиваю верна деца цркве на трудъ:

„Поляна за добродетельи отвори се! кои хоћете да сте страдалци, уђите опасавши се добримъ трудомъ поста, єръ кои законо страдаю, праведно се венчаваю. Узевши оружѣ крста одолѣћемо непријателю кадъ намъ є вера стена коя се не руши, и штитъ молитва а клобукъ милостиня, и мачъ постъ, кои сасеца са срдца сваку злоћу. Кои ово чини добыће истиный венацъ одъ цара свему, одъ Христа у данъ судный.“

Писмо 10.

Што самъ ти у прећашнѣму писму сабрао найлепша места изъ духовнихъ песама за три прве недѣлѣ пре поста, и готово само ньима напуніо цело писмо, то є за то да бы ми ты познао красоте єзика црквенога, кои намъ є мало приступачанъ. Не дай да ти се досади читаюћи изабране ове песме, єръ є у ньима благо велико, оне отвораю душу да прима у себе све што є добро. Съ ньима мы стигосмо до прве неделѣ частнога поста, до чисте неделѣ, и садъ намъ прелазакъ къ нѣму не ће быти онако тежакъ као што обично быва после ви-

ке и веселя узъ белу неделю, коя — на жалость — са запада пређоше и међу насъ.

Ову прву неделю као почетакъ посту св. отци проводише особито у тишини и у трудби духовной да бы яче сатрли у себи светске навике и предали се са свимъ духовноме размишляню, єръ у свачему много вреди првый почетакъ, и многи одлажаху далеко у пустинѣ за савъ постъ. И у насъ є у старо време было лепъ обичай да єданъ другога походимо беле неделѣ молећи се смерно пре каяня за опроштенѣ, али се онъ прометнуо у веселя и у шетнѣ.

Єданъ између великихъ пустиника, землякъ, и готово врсникъ св. Іована Дамаскина, св. Андрія, кои славомъ своихъ добрихъ дела найпре сияше у пустини Палестинской, а по томъ као бранитель вере на шестомъ васеленскомъ сабору у Цариграду и найпосле на владичанскомъ престолу Критскомъ, сложи у самоћи у своіой пећини дивный *канонъ за каянѣ*, кои є съ любави црква примила. Она постави законъ да се онъ чита, као верно являнѣ онога што осећа свакій Христянинъ скрушенога духа, два пута узъ великій постъ: на великомъ павечерю у прва четири дана по мало, и у четвртакъ пете неделѣ на ютреньи савъ; њему є доданъ и малый канонъ Маріе Єгипћанке, коя беше угледъ какавъ съ помоћу благодати Божіе може быти грешникъ кои се покае.

Одъ свію канона, коима є црква наша тако богата, найвећій є и найзнатніи овай великій канонъ са. Андріе Критскога, єръ онъ духовнимъ веома високимъ размишлянѣмъ обузима оба завета и у особитой светлости показуе знатніе люде изъ свештене историе, изводећи науку и изъ ньихова падања и у плачъ ньиховъ мешаюћи свое сузе. Свакой є песми почетакъ гласна молитва, по томъ излазе предъ насъ праотци, патріярси, судіе, цареви и пророци старога завета, кое єдне съ другима састављаю дубока размишљања; найпосле као малаксаваюћи одъ теже овихъ размишљања писацъ у пустиньи враћа се опетъ на молитву и у речима евангелскихъ прича тражи да достойно искаже душу свою Богу. — А девета є песма сва, као венацъ канона, посвећена само споминяню дела спасителѣвихъ. Я ти не могу описати целе ове умотворине, него ћу ти само показати нека особита места, да бы могао болѣ слушати кадъ се чита.

„Одкуда ћу почети плакати за дела ядного живота своега?, какавъ ли ћу учинити почетакъ, Христе, садашнѣму риданю? али као милостивъ дай ми ороштенѣ греха.“

„Ходи, ядна душо, са теломъ своимъ, ономе кои є све саздао исповеди се и клони се одъ садъ пређашнѣга безумля и принеси Богу за каянѣ суве.“

Тако починѣ плачъ свой Андрія Критскій, а певачи му на свакій стихъ у име народа тужно одговараю: помилуй ме, Боже, помилуй ме!“

И по томъ изъ уста нѣговихъ теку горки али и високи по духу укори: „Нама омиле преступъ праотца Адама и као и онъ видесмо да смо наги предъ Богомъ: место Єве у осећаню Єва у мисли постаде намъ телесна помисао, коя се чини сладка али запая горчиномъ. Претекосмо Каина крвнимъ деломъ, одъ свое волѣ поставши крвници душевной савести, и не принесосмо као Авель ни чисте жртве ни живота безазленога Богу.“

„Чуй, небо, да проговоримъ, земльо слушай гласъ кои се каѳ Богу и пева нѣга.“

„Душо моя, ты си сама отворила све уставе гнѣва Божіега и потопила тело и животъ као што се негда потопи земля и све што остаде изванъ ковчега у коѣму беше спасеніе.“

Овако страшно описавши потопъ нашихъ страстій зове ядну душу, коя не наследи ни благослова Симова ни простране владе Яфетове, зове изъ незнабожачке землѣ Харанске, одъ греха нѣзинихъ, у обећану землю у коіой се не труне, и каже іой да буде одъ свое волѣ дошлякъ у свету као Авраамъ; да разуме нову жртву Исакову сажежену тайно Господу и да се угледа на нѣгово срдце; да се чува да тело са угађаня, као друга робиня Агара, не

бы родило новога Измаила, слободу у греху, кои треба да се изагна изъ дома Божіега. Онъ іой ставля на угледъ мирный животъ свештеника Божіега и цара у самоћи, Мелхиседека, кои беше слика Христова; каже іой да бежи одъ пламене желѣ телесне као одъ пожара Содомскога и да се не обзире натрагъ да не бы постала ступъ одъ соли, као жена Лотова, него да утече горе у Сигоръ.

„Приближуе се, душо, приближуе се крај, а ты не маришъ, не спремашъ се; времена є све манѣ, судія є близу врата; као санъ, као цветъ пролази време живота, — што се узалудъ бунимо!“

Дубоко є описано што є видео Яковъ и како є страдао: „лествица, коју виде негда великій патріярхъ, душо моя, знакъ є узлажења у радљивости и пењања у разуму; и тако, ако желишъ ући у животъ радљивый, разумный и кои сматра, — а ты се попови.“

„У сликама двею жена Яковлѣвихъ ваља разумети двоякій животъ, кои ради и кои размишља; Лія, коя има много деце, показуе радљивость, а Рахиля, коя много трпи — размишлянѣ; али безъ трпљења не ће быти ништа ни одъ раднѣ ни одъ размишљаня.“

Ево и великога Мойсія да накара душу. Она ніе као онъ убила Мисирца, кои изби сина Израилѣва, т. є. ніе сатрла у себи телесне помисли, одъ кое страда и пропада умъ ду-

ховный: па како ће каянѣмъ доћи у пустиню где нема страстій, да бы онде гледала Бога, коега виде Мойсіе у купини коя не сагореваше! — Палица нѣгова, коя удари море, беше слика крста божанственога, коимъ и ты душо можешъ многа учинити: „Нека буду сузе мое баня Силоамова,“ вичe певачъ, обузетъ величиномъ судова Божіихъ кои се предъ ньимъ разастираху, „да и я уміемъ зенице сердцу и видимъ у уму тебе, видело превечно!“

Цареви Юдейски и пророци Израильски єданъ за другимъ слазе са своега престола или излазе изъ дубине своихъ пустиня на званѣ пастира Критскога да беседе души коя се ніе покаяла или да є поразе делима своимъ. Диванъ є у канону овай зборъ помазаника Божіихъ, кои као чувари старога завета воде душу къ новоме да іой студенци Хананейскихъ мислій не бы были миліи одъ живихъ потока изъ камена, изъ коега тече Божія премудрость.

„Давидъ, изабранъ за цара, царски беше помазанъ изъ рога божанственимъ улѣмъ; и ты, душо, ако хоћешъ царство небеско, помажи се сузама место уля.“

Страшни излазе предъ ню угледи, Саулъ и Авесаломъ и Соломунъ, кои изгуби премудрость, Ровоамъ и Єровоамъ, кои разделише царство, и губавый светокрадица Осія и Ахавъ безбожный, кои прогоняше пророке.

„Ако се угледашъ нань и не покоришъ се речима Илиѣ Тесвићанина, и теби ће се, душо, затворити небо и тебе ће стићи гладъ Божія; него буди као удовиця у Сарепти и сахрани пророку душу.“

„Прођоше дани мои као сни кадъ се човекъ буди, и я плачемъ на постельи своіой као царъ Єзекія, да бы ми се додали животу дани: али какавъ ће Исаія, стати предъ тебе, душо, ако не Богъ свему?“

И къ овоме давачу живота, спасителю душа, найпосле подиже се писацъ духовнихъ дела, прешаши све што є у староме завету, те виче као разбойникъ: „Помени ме!“ ваніе као царинникъ: „милостивъ буди ми грешнику!“ угледа се у непоколебльивости на Хананейку и на слепце на раскршћу: „Помилуй ме сине Давидовъ!“ пролива сузе место мира Христу на главу и на ноге, као жена грешница и горко плаче надъ собомъ као Марта и Марія надъ Лазаремъ.

„Законъ ослаби, слави се євангеліе, Христосъ постаде човекъ, призвавши на каянѣ разбойнике и жене грешнице, — душо, покай се! већъ су отворена врата царству и пре тебе навалюю на ньихъ цариници и фарисеи и грешници кои се каю!“

Кадъ пакъ у некомъ духовномъ страху идући назорице за чудесима спасителѣвимъ и радуюћи се свакоме труду земальскога живота

нѣгова, доѣе до страшнога закланя нѣгова, — онда га изда снога срдца нѣгова те са свакомъ твари замукне на затресеной Голготи последньій путъ покликнувши:

„Судче мой и знанче мой, кои ћешъ опетъ доћи съ анђелима да судишъ свему свету, милостивимъ окомъ своимъ и онда видевши ме пожали: помилуй ме, Исусе, кои сврхъ свега єстества човечіега сагрешихъ.“

Пазећи кадъ се чита овай дивньій канонъ нехотице повикаћешъ изъ дубине срдца своега: „Господе, кадъ не бысмо имали светителя твоихъ да се за насъ моле, и твое благости, да насъ помилуе, — како бысмо смели певати тебе, спасителю, коега безъ престанка славе анђели!“

И ову молитву говори црква после похвалнога псалма, кои се прекида неванѣмъ: „Господе надъ силама съ нама буди!“ на истомъ великомъ павечерю, кое се зове *мешимонъ*, одъ Грчкога: *мешимонъ о теосъ*, съ нама Богъ, еръ се неколико пута стихъ овай пое.

Узъ целый частный постъ на ютреньи и вечерньи читаю є кньиге старога завета; тако на првой вечерньи чита се вернима: кньига о постаню (бытія) и кньига прича Соломуновихъ, коя казуе да є почетакъ премудрости страхъ Господньій. Она прва, коя описуе шта є было, одкрива намъ високо постанѣ на-

ше и шта є прво было са светомъ; а друга, коя поучава, управља насъ у делима овога живота. А на шестомъ часу пророштво Исаіе, кои є и евангелистъ и пророкъ, єръ о искупителю кои шћаше доћи говори ясно као да є у нѣгово доба живео, саставља собомъ оба завета. Ове три кньиге историчкимъ, поучнимъ, и духовнимъ размишлянѣмъ, коєга су пуне, питаю душу на путу каяня.

„Чуй небо и слушай земльо,“ тако починѣ Исаія, єръ Господъ проговори: синове родихъ и одгаихъ, а они се одвргоше одъ мене; зна во онога чій є и магарацъ ясле господара своєга, а Израиль мене не зна и народъ мой мене не разуме! . . . Измійте се и быћете чисти, очупайте невалялство са душа своихъ; научите се добро творити, тражите правъ судъ, помозите ономе коме чине криво, дайте правицу сироти и оправдайте удовицу, па онда доћите те ћемо се судити, и ако буду греси ваши као скерлетъ, я ћу ихъ убелити као снегъ.“

Далѣ одъ тужбе на старога човека у старомъ завету прелазећи къ радостномъ чеканю новога човека у новомъ завету, пророкъ говори: „у последнѣ дане показаће се гора Господня и домъ Господньій наврхъ горе, и надвисиће сва брда и доћи ће къ нѣму сви незнабожци и поћи ће народи многи и рећи ће: ходите да изидемо на гору Господню и у домъ

Бога Яковљева, онъ ће намъ показати путъ свой па ћемо ићи за њимъ. Тако каже Господъ: одъ Сіона ће изићи законъ и речь Господня изъ Єрусалима и судиће усредъ незнабожаца и покараће народе многе.“

Ове неделѣ у среду быва прва *прежде осве-ћена литургія*, о коіой самъ ти обширно говоріо у прећашньимъ писмима. Дивне се стихире пою цркви на ячанѣ на првой литургіи у частный постъ, коя особито води душу къ молитви.

„Браћо, постећи се телесно, дайте да се постимо и духовно: раздрешимо свакій узао неправде, свако писмо неправедно подеримо, даймо гладнима хлеба и сиромахе кои немаю крова уведимо у куће, да бысмо примили одъ Христа Бога велику милость.“

„Што є годъ добродетельи или похвале, све припада светима: они савише вратъ свой подъ мачъ ради тебе, кои си савіо небеса и къ нама сишао; они пролише крвь свою ради тебе, кои си строшіо себе за насъ и узео на се обликъ робскій, и угледаюћи се на твое сиромаштво они се поништише до смрти. Ньиховихъ молитава ради, Боже, по множини доброте свое, помилуй насъ,“

Особито су знатне приче кое се читаю у овай данъ; у ньима Соломунъ учећи насъ говори: „ако призовешъ премудрость и гласъ свой дашъ разуму, ако устражишъ мудрость

као сребро и узгледашъ као благо, разумећешъ страхъ Господньій и наћи ћешъ познаванѣ Бога; єръ Господъ дає премудрость и одъ нѣга долази познаванѣ и разумъ. Ако дође премудрость у твой умъ, ако души твоіой омили духовно осећанѣ, — добаръ ће те саветъ сачувати и света помисао заклонити; єръ ће праведни живети на земльи и свети ће остати на ньой, а безбожницима ће путови пропасти.“

О постаню чита се свакій данъ по реду као што є у самой књизи, али є вредно знати да се у оне дане кадъ є литургія те се скупля више народа у цркву, читаю два чланка найзнатнія свему роду людскоме: у среду, како є човекъ створенъ по обличю Божіему, а у петакъ, како є био непокоранъ те є изагнанъ изъ раја. У петакъ предъ што ће се свршити литургія изнесе се насредъ цркве *кольиво*, т. є. варена шеница са сухимъ воћемъ, те га свештеникъ благослови и онда се пое канонъ за споменъ св. Теодору Тирону, кои є био войникъ и мученикъ кадъ су гонили цркву. Кадъ єдномъ Юліянъ одметникъ ругаюћи се Христянима заповеди да се све што є за єло на пазарима Цариградскимъ покропи крвлю одъ идолскихъ жртава, онда се св. Теодоръ яви у сну патріярху да бы сачувао верне да се не оскврне и каза му ово просто єло да се ньимъ тайно по кућама хране; одъ тада црква нареди

те се сваке године споминѣ милостива помоћь нѣгова.

Одъ другога дужега гонѣня постала є друга слава коіомъ се завршуе ова неделя дана. То є *неделя православія*. Кадъ є седмый васелѣнскій саборъ, сабравши се као и првый у Никеи за цара Константина и майке му Ирине и за св. Тарасія патріярха Цариградскогъ, наново поставіо да се поштую свете иконе, кое беше почео безбожно укидати Лавъ Изаурскій, — ніе за дуго траяо миръ и срећа у цркви на истоку; пови иконоборци насташе између господара Цариградскихъ и последныій између ньихъ Теофилъ біяше найжешћій. По смрти нѣговой благочестива му жена царица Теодора са неякимъ синомъ Михаиломъ завладавши потресенимъ царствомъ изабра за патріярха св. Методія, кои беше чувенъ ради вере за нѣзинихъ гонителя, и съ ньимъ сазва духовный саборъ у Цариграду да бы се утврдіо миръ у цркви. Тада се цркви съ великомъ славомъ повратише иконе и заклади, кое біяху разграбили безаконици. Овай є радостный догаћай прославлѣнъ молитвама за живе и мртве кои се трудише за праву веру и напоминянѣмъ клетава коє су у различна времена метане на разліѣне лажне науке, коє є православна црква дужна была одбити, єръ се валяло бояти да не поместе темель вери. Она є жалостну дужность ову извршила изъ лю-

бави къ човештву да бы спасла многе хиляде неукихъ, покаравши неколицину варалица, и у томъ се угледала на Апостола Павла употребивши управо нѣгове речи: „ако и мы или анђео съ неба яви вамъ евангеліе друкчіе него што вамъ явисмо, проклетъ да буде.“ Тако е рекао апостоль у посланици ка Галатима (1, 8) описуюћи одмахъ за тимъ како се самъ обратіо и одъ гонителя вере постао опостолъ, и я ти препоручуемъ да іошъ едномъ прочиташъ ову посланицу нѣгову. Овай вечный споменъ благочастивимъ царевима и патріярсима православне цркве и ова гласна клетва на одпаднике нѣзине еднако се одъ оно доба до данасъ понавля у почетку частнога поста, у прву неделю, и тимъ се вернима ради утврђиваня ньихова у вери напоминѣ како ће одделити яганьце одъ козлића самъ небескій пастиръ Христосъ у последньій данъ.

Црква избаца изъ свое заедниче као отровъ изъ здравога тела оне кои казую да нема Бога, да е светъ самъ одъ себе постао и да све у нѣму быва случайно, безъ промисла Божіега, и кои не признаю благости, милости, премудрости творца; избаца и оне кои се не кланяю единоме Богу у св. Троици, кои не верую долазакъ на землю сина Божіегъ у телу, кои не примаю благодати кою имамо одъ искуплѣня проповеданога евангеліемъ, едине помоћи за спасеніе, и кои не верую да Духъ

светый, кои є умудравао пророке и апостоле да намъ покажу истиный путъ, и садъ живи вернима у срдцу. Црква избаца и оне кои хуле на девояштво майке Божіе, кои не признаю да є душа бесмртна, да ће быти свршетакъ свету и последньій судъ, на коєму ће се дати свакоме по делнма, кои не признаю светихъ тайна црквеХристове,ни сабора св. отаца ни ньихове науке, коя се слаже съ божанственимъ одкривенѣмъ, кои хуле на св. иконе, кое црква прима за споменъ делима Божіимъ и нѣговимъ угодницима и за помоћь да бысмо се побожно на ньихъ угледели. — Найпосле она одбія одъ себе не само оне кои не даю Божіе Богу, него и оне кои не даю царево цару и кои се буне на помазаника Божіега и неверу му чи не, и све такове осуђуе као недостойне чланове, кои іой кваре унутрашньій и сполашньій миръ.

Писмо 11.

„Постну пучину тихо препловити удостой ме, Христе, утешаваюћи талассе мисли мое, и у пристаниште Васкресенія управи ме.“:

Овако починѣмъ ово писмо, милый приятелю, у кое му ћу изложити остале црквене службе узъ частный постъ, али укратко, да

ти сувише не досаѣуемъ, єръ изъ два пређашня писма можешъ видети како є обилато красотама духовнимъ и овихъ петъ неделя частнога поста; тако на прилику: „поставивши духовну трпезу постъ насъ учи да се обилно хранимо съ нѣ: єдимо као єло животне даре св. Духа и піймо као пиће грозне сузе Богу проливене, и развеселивши се безъ престанка приносимо хвалу Богу.“

„Како ћемо васъ, светителъи, назвати? — еда ли херувими? єръ на вама почива Христосъ; или серафими? єръ га непрестано славите; или анђели? єръ ее туђисте одъ своєга тела; или силе? єръ творите чудеса; — велика су ваша имена а іошъ већп дари; молите за спасеніе душа нашихъ.“

Овако су високе и кньиге изъ старога завета, кое се у ово време читаю, особито друге неделѣ кньига пророка Исаіе како є гледао Господа горе на престолу и шестокриле серафиме кои око нѣга певаху: „светъ, светъ, светъ є Господъ саваотъ, пуна є сва земля славе нѣгове!“ — и како се овда усредъ дима и пояня, коєга біяше пуна црква, єданъ серафимъ живимъ углѣномъ съ олтара дотаче уста пророковихъ а онъ очистивши се ослободи се те кадъ Господъ запита: „кога ћу послати къ народу своєму?“ повика: „ево мене!“

И гле шта ова задахнута уста чудесно явише о Христу: „дете роди намъ се, синъ,

и даде намъ се, коему влада беше на рамену нѣгову, и име му гласи: великога савета анђео, чуданъ, саветникъ, Богъ, якій, господаръ, кнезъ мира, отацъ будућега века.“

Иза Исаіе ніе остао премудрый Соломунъ пророчки описуюћи тайну вечеру у причи треће неделѣ: „Премудрость сазида себи домъ и утврди ступова седамъ, закла свое жртве, раствори у чаши своіой вино и приправи трпезу свою; посла слуге свое съ високимъ проповеданѣмъ: ко е безуманъ, нека доће къ мени, и онима кои умъ траже рече: ходите, едите хлеба моега и пійте вина, кое вамъ растворихъ; оставите безумлѣ и будите живи да до века царуете, и тражите разума да живите, и упутите се путемъ знаня.“

Као што се у прву неделю частнога поста слави споменъ како е црква надвладала иконоборце, тако се и у другу споминю труди св. Григорія архіепископа Солунскогъ на маломъ сабору у Цариграду противъ ереси Варлаама и Акиндина, кои непризнаваху да е светлость преображеня Христова божанств ена. У трећу пакъ неделю слави се поклонъ частноме крсту Грсподнѣму и по ньой се цела неделя дана зове *крстопоклона*. Синаксаръ ове неделѣ веома красно описуе узрокъ ове светковине:

„Кадъ путници путуюћи далеке и тежке путе, уморни нађу где дрво съ дебелимъ хла-

домъ, они седавши мало одморе се и као помладивши се иду далѣ; тако су и садъ у постъ усредъ тужнога пута и труда посадили св. отци животворный крстъ, кои даѥ хладъ и починакъ и уморне чини да су лаки и яки да довърши трудъ. И као што быва кадъ царъ долази, предъ ньимъ носе заставе и скиптаръ, по томъ и онъ самъ иде радуюћи и веселећи се што ѥ надвладао а съ ньимъ се заедно весели и савъ народъ нѣговъ; тако и Господъ нашъ Исусъ Христосъ, хотећи показати да ѥ надвладао смрть и са славомъ явити се на Васкресеніе, послао ѥ напредъ скиптаръ свой, царскій знакъ, животворный крстъ, кои насъ напуня радости и даѥ намъ нову снагу, да бысмо се колико ѥ могуће спремили да дочекамо самога цара и прославимо светлога победителя; а послао ѥ усредъ частнога поста, ѥръ ѥ постъ као горкій изворъ ради скрушеня и ради туге кою задаѥ. Као што негда Мойсіѥ метну дрво усредъ горкога извора и ослади га, тако садъ Богъ, кои насъ ѥ превео одъ Фараона преко духовнога Црвеногъ мора, животворнимъ дрветомъ частнога крста слади горчину поста и теши насъ у пустиньи докле насъ не изведе своимъ васкресеніемъ къ духовномъ Єрусалиму. И будући да се крстъ зове и ѥсть дрво живота а ово дрво беше посаћено усредъ рая, за то св. отци згодно усредъ поста посадише крстно дрво, напоминюћи тимъ

іошъ како є лакомъ быо Адамъ и како се исцеліо овимъ дрветомъ, єръ єдући съ нѣга не ћемо умрети него іошъ болѣ оживети.“

То значи светый обичай кои быва на ютреньи у ову неделю после велике славе. Кадъ се пое дивно „светый Боже,“ свештеникъ, предъ коимъ иде ђаконъ съ кадіоницомъ, изнесе изъ олтара на глави крстъ накићенъ цвећемъ, кое намъ напоминѣ да є венацъ одъ трня уцватіо ружомъ и љиљаномъ польскимъ. Свештеникъ стави крстъ насредъ цркве на налоню, и предъ њимъ се три пута са свимъ народомъ поклони до землѣ поући: „крсту твоему покланямо се, господару, и свето васкресеніе твое славимо.“

Тада на обе стране певачи пою стихире крсту и величаю дрво спасенія и призивлю све землѣ незнабожачке да му се поклоне радостно.

У две потонѣ неделѣ частнога поста споминю се вернима на ячанѣ духовни труди двоице великихъ пустиника: у четврту — св. Іована Лествичника, кои намъ є проведавши деведесетъ година у размишляню на гори Синайкой оставіо свою високу умотворину подъ именомъ *лествица*. Ова лествица са тридесетъ пречаница према годинама Христовимъ кадъ се явіо свету, показуе како треба у духу да напредуе Христянинъ; она є огледало живота

калуђерскогъ запечаћенога животомъ самога Іована.

Чудесно жена, св. Марія Єгипћанка, коя се изъ бездане невалялства у єданъ путъ оте и покая се у цркви Єрусалимской и по томъ стече савршенство духовно у пустиньи Іорданской а и силу чудотворну, явля намъ се у пету неделю силно показуюћи колика є благодать Божія надъ грешникомъ кои се покаѳ и зовући насъ да се и мы отмемо одъ страстій. Къ томе насъ позива готово цела пета неделя, а и великій канонъ св. Андріе Критскога опетъ се чита, єръ су већъ близу дани страданя Господњега.

У суботу црква са славомъ притече у заклонъ майци Божіой и готово целу ютреню обраћа у дивный акатистъ пречистой деви, изабраной войводкиньи. често изъ дубине срдца зовући: „радуй се невесто неизаручена!“ Нѣзиномъ помоћи управо у ове дане поста за цара Ираклія и патріярха Сергія избављна бы столица Грчка одъ Сарацина и Скита кои є беху обколили, и онда свештенство и народъ у Влахеранской цркви пояху ньойзи на часть песне съ хваломъ не седаюћи да се одморе целу ноћь, одкуда є постало и име: *неседаланъ*, Грчки *акашистъ*.

Будући да є у овима песмама поредъ хвале пресветой деви прекрасно описана тайна како є синъ Божій узео тело на се, за то є црква

наредила за споменъ и ячанѣ потоньимъ нараштаима да се у одређеный данъ свршує ова служба, коя се зове *похвала* Богородици, и препоручила синовима своимъ да често по своіой вольи читаю акатистъ у особитимъ црквенимъ и домаћимъ молитвама.

„Радуй се“ пою іой верни, „цвете кои не венешъ, дрво кое си родило ябуку мирисну, мирисный льиляне, приятный каде за молитву, живый раю, облаче пресветлый, светлости видела кое не заходи, звездо коя являшъ сунце, кола онога кои є на херувимима, лађо онихъ кои су се ради спасти, заветрино на пучини яда, пристаниште земальскога пловлѣня, ступе огнѣный, кои водишъ човештво у небескій животъ.“

Шеста є неделя великога поста као некій починакъ одъ тежкихъ трудова, єръ се два последня дана нѣзима празную: *Лазарева субоша и Цвети*, и сви канони и стихире осталихъ дана спремаю насъ да у мисли радостно сретемо Христа съ гранама добрихъ дела одваливши каменъ упорности одъ срдца.

„На Марту и Марію угледаюћи се, верни, пошљимо ка Господу божанствена дела место молитава да бы онъ дошавши васкресао умъ нашъ, кои мртавъ лежи у гробу немарности и не осећа и кои ни мало не зна за страхъ Божій и нема у себи животнихъ сила; зазовимо ка Господу: Господе податльивый, ты страш-

нимъ своимъ приступомъ оживи негда друга своега Лазара, — тако и насъ све оживи, кои имашъ велику милость.“

У ову се неделю довршуе читанѣ кньиге о постаню красномъ приповедкомъ о Іосифу, кои беше као Христосъ у томе што га браћа продаше и после у Мисиру познаше, и приповедкомъ о погребу Яковлѣву у земльи обећаной. За тимъ Исаія яснимъ пророштвима напоминѣ самога Христа говорећи; „Тако каже Господъ: ево те дадохъ да си заветъ роду, да си видело незнабожцима да бы имъ было на спасеніе до края землѣ. Тако каже Господъ, Богъ Израилѣвъ, кои те е избавіо: посветите онога кои поништава душу свою, на кога мрзе слуге кнезова незнабожачкихъ; цареви ће га видети и устаће кнезови и поклонити му се ради Господа, еръ е веранъ светитель Израилѣмъ и я тебе изабрахъ.“

Пророштва Софоніе и Захаріе, коя се читаю на вечерньи уочи Цвети, исто тако ясно являю да ће доћи Господъ у обрадованый Сіонъ па и друге ствари кое шћаху быти о овоме уласку нѣгову: „Радуй се кћери Сіонова, казуй кћери Ерусалимска, ево ти иде царъ твой, кои е праведанъ и спасава; онъ е кротакъ и яше на магарцу и на магарету.“

И праотацъ Яковъ на умору подиже се са самртнога одра своега, да яви дванаестори-ци синова своихъ што ће быти и да ће доћи

Христосъ изъ Юдейске: „Яковъ сазва синове свое и рече имъ; скупите се да вамъ явимъ шта ће вамъ быти у последнѣ дане; скупите се и послушайте ме, синови Яковлѣви, послушайте отца своега. Юда, тебе ће хвалити браћа твоя; руке ће твое быти непријательима твоимя на плећима, теби ће се кланяти синови отца твоега; Юда е лавићъ, одъ млада дрвета изишао си, сине мой, легавши заспао си као лавъ и као лавићъ, — ко ће га пробудити? Не ће нестати кнеза изъ Юде ви воћа искрай њега, докле не дође кои му е одређенъ да га умири, и овога незнабожци чекаю.“

Са овако високимъ пророштвима дочекуе црква Цвети на данъ васкресенія Лазарева, кое е одредила да се празнуе уочи Цвети за то што е оно было наскоро предъ што ће страдати Христосъ и што теши и уверава да ћемо сви устати изъ мртвихъ, као што се и пое: „Увераваюћи пре страданя своега да ће быти обште васкресеніе, изъ мртвихъ си подигао Лазара, Христе Боже; за то и мы као деца носећи знаке одъ победе теби, победителю смрти, вапіемо: осана на висини, благословенъ кои иде у име господнѣ!“

За споменъ овога радостнога доласка Господнѣга и мы узимаюћи у руке освећену врбицу као излазимо на сусретъ кроткоме цару, кои иде самъ одъ свое волѣ да пострада, и

ваніемо: „данасъ благодатъ Духа светога сабра насъ и сви узевши крстъ свой говоримо: осана на висини, благословенъ кои иде у име Господнѣ!“

А света црква као добра майка водећи насъ къ овой духовной слави дубокимъ мислима уразумлюе насъ шта значе те гранчице и како треба съ ньима срести Христа: „Заплѣштимо сложно, верни, приносећи Христу као деца гранчице добрихъ дела; простримо и мы по путу нѣгову хальине дела Богу угоднихъ и у тайни дочекаймо га.“

Писмо 12.

Приступаюћи да ти опишемъ службу Божію велике недељ нехотице стаемъ одъ страха видећи величину ствари кое самъ се може быти безъ помнѣ машіо, еръ є ову велику недељу особито украсила црква високимъ песмама и обичаима кои много значе и чланцима изъ пророштва и евангелія, кое є премудро разредила, тако да бы се и расеяный христянинъ сматраюћи само ову недељу дана спреміо да срете пасху и да му данъ Господный по речима св. писма не дође изненада „као лупежъ ноћу.“

Свакій є данъ велике неделѣ као коракъ у вечность, єръ су нѣзинимъ данима назначени последньи дани земальскога живота Христова, — како се ту страшно одлеже оно што є было! како ли треба да пазимо на ове дане, у кое смо искуплѣни, єръ смо и мы позвани да идемо путемъ земальскимъ и небескимъ за Христомъ!

„Идуѣи Господъ драге волѣ да пострада апостолима говораше путемъ: ево идемо у Єрусалимъ и синъ се човечій предае као што є занъ писано. Ходите да и мы съ очишѣевимъ мислима путуємо съ ньимъ и разапнемо се съ ньимъ и да будемо нѣга ради мртви земальскимъ сластима да бысмо съ ньимъ и оживели и чули га где вичe: я веѣъ не идемъ у земальскій Єрусалимъ да страдамъ него къ отцу своему и отцу вашему, и Богу своему и Богу вашему, и подиѣи ѣу васъ са собомъ у горньій Єрусалимъ, у царство небеско.“

„Господе, ты рече своимъ ученицима: гледаюѣи на мене немойте на високо мислити, него се управляйте по смерности; пійте чашу мою, кою я піемъ, да се и вы прославите са мномъ у царству отчиномъ.“

„Богатъ божанствомъ доѣохъ, кои самъ самъ створитель, да послужимъ сиромаху Адаму, коега обликъ самъ одъ свое волѣ узехъ на себе и по божанству не могуѣи страдати наумихъ и душу положити за нѣга.“

Овима високимъ саветима као у име самога спасителя срета насъ велика неделя нѣговога страданя на првой ютреньи водећи насъ овакимъ поучаванѣмъ и у потонѣ дане. А овако високе мисли казую два духовна певача, обоица пустиници, обоица владике, али одъ коихъ еданъ остави стадо да бы самоћовао, а другій изъ самоће изиде на владичанску столицу: Косма Маюмскій и Андрія Критскій одговараю еданъ другоме ютреньимъ и вечерньимъ тріодима — као антифонима, кое шалю одъ ютра къ вечеру и одъ вечера къ ютру; ньихъ двоица као два видела обасяваю свете дане ове.

На свакой ютреньи буди насъ одъ сна греховнога на духовну радню рука благе цркве, рано куцаюћи у затворена врата нашега срдца да насъ Господъ не бы затекао а мы спавамо да се не пробудимо.

„Ево иде женикъ у по ноћи и благо слузи коега наће будна; а онай е недостоянъ кога наће немарна: пази дакле, душо, да те не надвлада санъ, да не будешъ предана смрти и да се одъ тебе не затвори царство; него прени се вичући: светъ, светъ, светъ си Господе, ради Богородице помилуй насъ.“

А мы пробудивши се на овай гласъ съ коимъ е спасеніе осећаюћи свою недостойность плачемо као Адамъ на вратима одъ рая, као невеста оставлѣна предъ ложницомъ: „ложницу твою, спасе, видимъ украшену, а немамъ

хальина да уђемъ у ню: просветли и одело душе мое, кои даешъ светлость, и спаси ме.“

Према величини овихъ дана подиже се и служба Божія: часовима и вечерньи, кое е обое бывало уза савъ постъ понедельникомъ и уторникомъ, додае се пређе освештана литургія као што быва у среду; а и кньиге старога завета читаю се друге, али се држи онай истый редъ.

Место Исаіе долази на шестомъ часу пророкъ Єзекіиль пунъ страхоте и тайне, кое е видео на води Ховарской у дане робства Вавилонскога. Онъ види на огнѣнимъ колима, коя креће Духъ, дивне ликове животиня шестокрилихъ, многоокихъ, са четири лица: орловимъ, телећимъ, лавовимъ и човечіимъ, коя е црква дала евангелистима да су имъ знаци; онъ ихъ види где су обрнути лицемъ на све стране и свуда сложно иду и лебде надъ земльомъ, а надъ ньима сяе слава Господня у облику човчіему; види и кньигу одъ тайна, кою му дае анђео да окуси и онъ налази да е сладка.

Тако е и после вечернѣ; кньига о постаню прочитана е, старый Яковъ веђъ е погребенъ у земльи обећаной, па се отвора друга кньига Мойсіева, *исходъ* изъ Мисира, коимъ именомъ св. писмо свагда зове царство греха, оштро забранююћи синовима Израилѣвимъ да се унь не враћаю. Како се Мойсіе родіо и

како є чудесно избављенъ у колевци на води Нилу, како є одгаѣнъ у двору Фараонову и како є побегао у пустињу Мадіямску где га чекаху одкривења Божія — све ово казує намъ се у прва три дана.

Лепо говори срдцу нашему и великій страдалникъ Іовъ место Соломуновихъ прича. Єдно за другимъ видимо три раздела живота нѣгова: најпре намъ се явля Іовъ у свој светлости земальске среће, богатъ є иманѣмъ, богатъ децомъ, за кою се свакій данъ Богу моли да не згреше Господу, анђели га хвале, завиди му нечастивый, кои моли за допуштенѣ да невољомъ куша праведника. И гле, докъ се ово чита, нама є само єданъ данъ, а Іову є данъ овај као права вечность, — тако у єданъ путъ проће срећа нѣгова: лупежи отераше му стада, ветаръ обори му кућу те поби децу; али Іовъ іошъ не виче на Господа, него: „Господъ даде, Господъ узе!“ виче раздирући на себи хальине. У трећій данъ онъ већъ седи предъ нама на сметлишту, савъ у ранама, укори жене и пријателя муче га, али усредъ свега овога кушаня, Іовъ остаде кротакъ у срдцу „и не даде безумља Богу.“

Споминянѣ овога праведногъ страдалника, кое быва свакій данъ ове неделѣ, и у првый данъ спомену о Іосифу, коега браћа продадоше, кои беше баченъ у тамницу међу два злочинца, одъ коихъ се єданъ избави а други погибе, и кои се најпосле подиже надъ це-

лимъ Мисиромъ, те га чудесно прехрани хлебомъ, — споминянѣ ово сликама Христовимъ у старомъ завету води насъ къ страданю самога Христа.

Али сврхъ свію кньига старога завета питаю евангелія душу нашу у велике дане ове; свакій данъ на ютреньи и на вечерньи слушамо дела Христова коя є творіо у исте дане: у понедельникъ — како є рекао те є смоква посахла за то што ніе родила и шта є пророковао о свршетку света, а по томе црква опоминюћи насъ пое: „браћо, боећи се клетве коя є стигла смокву те є посахла за то што ніе имала плода, принесимо плодъ достоянъ каяня Христу, кои намъ дае велику милость.“

И у уторникъ изъ евангелскихъ прича о петъ мудрихъ и петъ лудихъ девояка, кое не сажегоше светняке да изиду на сусретъ женику, и о талантима кое є господаръ полазећи дао слугама своимъ, изведене су прекрасне стихире.

„Ходите, верни, да усрдно послужимо господару, еръ раздае благо слугама своимъ; свакій нека умножи себи талантъ благодати: еданъ нека принесе мудрость као плодъ добрихъ дела; другій нека свршуе службу просветлѣня; верный нека казуе ономе кои не зна тайне, и богатый нека раздае сиромасима: тако ћемо умножити што намъ є дано у заямъ

и као верни кућаници благодати удостоићемо се радости господареве.“

У среду на ютреньи єванґеліє по Матею, коє се по мало читало, заменює се єванґеліємъ Іовановимъ, у коєму спасителя предъ само страданѣ прославля одозго гласъ небескій, и онъ явля напредъ да ће самъ одъ своє волѣ умрети; а на литургіи опетъ казує Матей о блаженой жени, коя є излила миро Исусу на главу и на ноге и тако га помазала за смрть, и по томе се поє: „Тебе сина девойчина, позна жена грешница да си Богъ, и съ плачемъ къ теби говораше, єръ беше учинила дела за коя треба плакати: раздреши дугъ мой као што я раздрешихъ косе, люби ону коя люби и кою праведно треба ненавидети, а я ћу съ цариницима казивати за тебе, добротворе людскій!“

Али цркви нису доста кратки чланци єванґелски за ове велике дане, него є рада єдномъ недељомъ дана допунити свихъ шестъ пређашньихъ, у коима верни нису имали єванґелске утехе, и за то се у прва три дана на часовима читаю єва четири єванґелія: Матея и Марка у понедельникъ, Луке и Іована у уторникъ и среду. На тай начинъ не само страданя Христова него и савъ животъ, савъ новый заветъ нѣговъ споминѣ намъ пре васкресенія, коимъ ћемо се искупити, као што є и у староме завету Мойсіє напоменуо Израилѣвцима заповести Божіе — у другомъ закону

(второзаконіе) — предъ што ће ихъ другій Исусъ, Навинъ, превести преко Іордана и увести у землю обећану.

Такова су три прва дана велике недељ; они су еднаки по служби Божіой; али се три потоня веома разликую єданъ одъ другога молитвама и обичаима уређенима према ономе што се у кои споминѣ.

Промена се ова починѣ іошъ на ютреньи на *великій четвршакъ*, на коіой се већъ не чита псалтиръ као у друге дане, и после єванґелія по Луци о тайной вечери канонъ св. Косме, у коєму се она пева, заменює тріодъ частнога поста. На првомъ часу чита се пророштво Єреміино о страданю Господньему: „Я као ягнѣ безазлено, кое воде да заколю, не опажахъ да су ми зло намислили говорећи: ходите, метнимо дрво у хлебъ нѣговъ, да га истребимо са землѣ живихъ, да му се име више не споминѣ.“

О томе пророкуе и Исаія на вечерньи, коя у овай данъ быва заедно съ литургіомъ Василія великога, єръ се вечернѣ време подудара са самомъ тайномъ вечеромъ: „Господъ ми дае вештъ єзикъ да знамъ кадъ треба рећи речь. Плећи дадохъ да ме бію и образе да приушаваю, а лица не одвратихъ одъ срамоте и заплюваня, и Господъ, Господъ бы ми помоћникъ; тога ради не посрамихъ се, него положихъ лице своє као тврдый каменъ, єръ зна-

дохъ да не ћу быти осрамоћенъ, єръ є близу кои ће ме оправдати.“

И стихире на великій четвртакъ исказую съ єдне стране лукавство Юдейско и издайство Юдино а съ друге трплѣнѣ ягнѣта Божіега: „Већъ се слеже саборъ Юдейскій да преда Пилату онога кои є основао и саздао све. Гле безаконика! где неверника! они оправляю на судъ онога кои ће судити живима и мртвима, спремаю страданѣ ономе кои лечи одъ свакога страданя! Господе кои дуго трпишъ, велика є милость твоя, слава теби.“

„Ягнѣ, кое проповедаше Исаія, иде драге волѣ на закланѣ, и дає плећи да га бію, образе да га приушаваю, а лица не одврати одъ срамоте и заплюваня, и на смрть срамну осуђую га; али безазленый све прима драге волѣ да свима даруе васкресеніе изъ мртвихъ.“

У овай данъ, кои напоминѣ како є кротко преданъ новый заветъ на мирной вечери запечаћеной крвлю Бога човека, да бы се све ово насупротъ ставило старомъ завету, кои є данъ Мойсію усредъ ветра и громова Синайскихъ, чита се књига *исхода*, коя огнѣнимъ бояма описуе дивный овай догађай: „Кадъ бы трећій данъ у ютру, зачуше се гласови и мунѣ засеваше и подиже се црнъ облакъ на гори Синайской и труба затруби веома яко и поплаши се савъ народъ у околу: Мойсіе изведе народъ на сусретъ Богу изъ окола и по-

стави га подъ горомъ, а гора се сва димляше, еръ Богъ силажаше на ню у огню и димъ излажаше горе као димъ изъ пећи, и препаде се савъ народъ; а трубни се гласи силно разлегаху; Мойсіе говораше а Богъ му одговараше гласомъ.“

За овимъ разговоромъ одмахъ долази другій између Бога и човека опетъ у бури и облаку. Господъ говори Іову, кадъ се у несрећи своіой поче колебати и сумняти о правди Божіой и пита га: ели испитао премудрость Божію у делима његовимъ? где є было човекъ кадъ є Богъ створіо землю и сви га анђели славише? — За тимъ се прекрасно казує како є Богъ створіо светъ: како є Господъ заградіо врата мору кое се разливаше, и дао му одело одъ облака и повіо га магломъ и поставіо му обалу рекавши: довде ћешъ доћи а далѣ не ћешъ и у теби ће се разбити таласи твои. Свако ово питанѣ величиномъ своіомъ обара човека и Іовъ клонувши подъ овомъ тежомъ найпосле виче што ће повикати изъ дубине срдца а не изъ празнога ума свакій кои испитує уредбе Божіе: „знамъ Господе да све можешъ и да нема ништа што ты не можешъ!“ и тада ће сазнавши да є ништа, са смернимъ Н оемъ моћи и онъ казати Господу: „одъ пре само слушахъ о теби ухомъ а сада те и око мое види.“

О овоме утехе пуномъ гледаню Бога, кои се начини човекъ да бысмо му могли присту-

пити, и давши намъ тела и крви свое даде намъ новый заветъ да бысмо сами постали нови, дивно говори на литургіи апостолъ Павле у своіой посланици; а евангелистъ Матей одъ тайне вечере води насъ къ почетку страданя Господнѣга, къ жалостной молитви у мраку на Елеону и къ тужной предаи и къ Петрову одрицаню. На тако страшномъ месту стае евангеліе, и укоръ Юди са скрушеномъ молитвомъ хайдукомъ на овой литургіи замењое херувимску песму: „прими ме, сине Божій, да данасъ имамъ део у тайной вечери твоіой, еръ не ћу непријательима твоимъ казати тайне нити ћу те полюбити као Юда, него као хайдукъ признаемъ те: помени ме, Господе, у царству своему.“

И место обичне похвалне песме майци Божіой пое се ирмосъ ютренѣга канона да бы се спомономъ о вечери Христовой болѣ спремила срдца да е приме: „Ходите, верни, на високомъ месту да се насладимо господареве гостбе и бесмртне трпезе, узвишенимъ умовима, изъ речи учећи се познати речь, коя се опетъ вратила къ отцу Богу и кою величамо.“

Кадъ владика служи на великій четвртакъ, онда се споменъ о тайной вечери Христовой допунява тимъ што владика после литургіе, на коіой е онъ место Христа, пере свештеницима ноге као што е Христосъ прао ученицима.

Насредъ цркве на амвону владика се свуче а око нѣга поседа дванаестъ свештеника, потомъ владика по речима евангелія по Іовану, кое на гласъ чита ђаконъ, узме убрусъ, наліе воде у умиваоницу, те имъ пере ноге. Да бы ово пранѣ ногу было са свимъ онако као што є было Христово, владика и найстаріи свештеникъ прихвате одъ ђакона читанѣ евангелія: свештеникъ изговори речи кое є рекао апостолъ Петаръ бранећи Христу да му не опере ногу, а владика понови одговоръ Христовъ, и на последку опетъ се обукавши и седавши међу свештенике довршн евангеліе говорећи имъ у име Господнѣ: „вы зовете мене учителѣмъ и Господомъ, и право велите, єръ єсамь; кадъ дакле я опрахъ вама ноге Господъ и учитель, и вы сте дужни єданъ другоме прати ноге, єръ я вамъ дадохъ угледъ да и вы тако чините као што я вама учинихъ. Заиста, заиста вамъ кажемъ: ніе слуга већи одъ господара своєга, нити є посланикъ већи одъ онога кои га є послао. Кадъ ово знате, благо вамъ ако га извршуєте.“

Писмо 13.

Ево и великога петка са страданѣмъ Господньимъ: онъ стои међу знаменитимъ данима ове неделѣ као какавъ великій крстъ, кои баца сенку на гробъ Христовъ у суботу; тако є онъ савъ пунъ и руге и славе крстове! свакій є часакъ нѣговъ мера страданю Бога човека, кое насъ є искупило: оно се одзива у свакой речи нѣговихъ духовнихъ песама, пророштва и євангелія.

Сама *ютреня* већъ казуе сва страданя Христова, разређена у *дванаестъ євангелія*; све што є было у петакъ явля се онимъ редомъ коимъ се збыло у избранимъ чланцима изъ свію євангелиста, одъ дивне беседе Господа кадъ се прашташе съ ученицима на тайной вечери и одъ последнѣ молитве нѣгове предъ растанакъ, кое є обое онако лепо сачувало пуно любави срдце Іованово: „садъ се прослави синъ човечій и Богъ се прослави у нѣму,“ па до последнѣ пакости кою и на мртвоме показаше Фарисеи, кои као што вели Матей „отишавши са стражомъ утврдише гробъ и запечатише каменъ.“

Ово се исто о страданю чита и на *царскимъ часовима*, особито за овай данъ саста-

влѣнима изъ псалама кои поминю страданѣ Христово, само другимъ редомъ: на ютреньи се чита што се збыло єдно за другимъ као што є было, а на часовима излазе као свѣдоци четири єванґелиста єданъ за другимъ, свакій казуюћи истый великій догаћай али се разликуюћи єданъ одъ другога само у речима. Ово управо показуе да су они верни свѣдоци, кои се слажу у самой ствари, єръ верно казую оно што за цело знаю, а гдешто се разликую у речима, єръ говоре што знаю а не што су се договорили. Найпосле на *вечерньи*, коя молитвама и обичаима описуе како є распетъ и погребенъ Господъ, оно што се збыло у овай данъ те є пре казивано напосе, слива се у єдно читанѣ саставлѣно изъ три єванґелиста, те догаћаи теку као потокъ предъ очима нашима.

Тако є мудро разређено оно што се чита изъ єванґелія, али є исто тако изабрано и оно што се чита изъ посланица апостолскихъ и изъ кньига старога завета, а таки су и сами антифони и стихире на ютреньи, на часовима и на вечерньи; а литургія се не служи овай данъ єдно за то што є црква у жалости и друго ради дубокога мишлѣня да є жртва Голготска, кою є принео спаситель на великій петакъ, особита и да су у ньой све жртве свію олтара.

Између првихъ шестъ евангелія на ютреньи петнаестъ дивнихъ антифона, изваѣенихъ кое изъ псалама и пророштва кое изъ умотворина Христянскихъ певача, потреса душу милинама своимъ:

„Што осећамо, покажимо Христу да є чисто, и као приятельи нѣгови принесимо за нѣга на жртву душе свое и немоймо се морити бригама земальскимъ као Юда него у унутрашньимъ становима своимъ вапіймо: Отче нашъ, кои си на небесима, одъ зла насъ избави.“

Антифонъ овай са свимъ одговора имену своєму, єръ онъ насупротъ ставля миръ Христянскій злоћи Юдейской исказаной у првомъ стиху нѣгову речима пророчкога псалма: „кнезови народни сабраше се на Господа и на Христа нѣгова.“

И у другимъ су антифонима прорицаня изъ старога завета о Христу: „поставише тридесетъ сребрника; цену ценѣнога, кога су ценили синови Израилѣви.“

„Дадоше ми жучь да єдемъ и у жеђи моіой напоише ме оцта.“

„Разделише хальине мое између себе и за доламу мою бацише ждребъ (коцку).“

Поредъ овихъ яснихъ и по томе силнихъ пророштва, коя се навршише у овай великій данъ, іошъ други антифони казую дивну разли-

ку између божанства и јднога човештва, кое є обоє у єдноме Христу :

„Данасъ виси на дрвету кои є обесіо землю на води ; венацъ одъ трня има на глави царъ анђелима, облачи се у лажный скерлетъ кои одева небо облацима, прима приушке кои є ослободіо у Іордану Адама ! . . . Покланямо се страданію твоєму, Христе, покажи намъ и славно своє васкресеніє.“

Па гле шта у истимъ песмама съ крста виче распетый онима кои га разапеше : „Народе мой, шта самь ти учиніо или чимъ самь ти досадіо ? — Слепцима самъ вашимъ дао видъ, губаве очистіо, болнога съ одра самъ подигао. Народе мой, шта самь вамъ учиніо, па шта ми враћате ? — за ману жучь, за воду оцатъ, место любави приковасте ме на крстъ ; али не ћу више трпети : сазваћу незнабожце своє и они ће ме прославити съ Оцемъ и Духомъ и я ћу имъ дати животъ вечный.“

Тако и апостоли вапію кньижевницима Израилѣвимъ : „Ево цркве, кою разапесте и гробу предадосте, али своіомъ власти онъ васкрсе. Немойте се варати, Юдейци ! ово є онай кои васъ є избавіо усредъ Црвенога мора и храніо васъ у пустиньи ; ово є животъ и свѣтлило и миръ свету.“

Овакоме неверію ньихову насупротъ : „Малый гласъ пусти на крсту хајдукъ и велику

веру нађе; за едно тренуће спасе се и првый уђе на отворена врата райска. Господе, кои си приміо нѣгово каянѣ, слава теби.“

Оваки се дивни тропари пою и на царскимъ часовима пре читаня четири пророштва: Софоніина, Єреміина и Исаіина. После ньихъ предъ свакимъ євангелистомъ апостолъ Павле носећи на себи ране Господа Исуса явля славу крста, ньимъ се само хвалећи и показуе намъ сву любавь Бога кои даде да пострада за насъ Христосъ, кои є поставлѣнъ за старешину свештеничкогъ ради очишћеня греха нашихъ; онъ найпосле виче: „Ко престуни законъ Мойсіевъ безъ милости гине кодъ два или три сведока; па колико мислите да ће горе муке заслужити онай кои сина Божіега погази, и крвь завета коіомъ се освети не уздржи за свету, и Духа благодати наружи? — Страшно є упасти у руке Бога живога.“

Іощъ се слухъ и срдце тресе одъ овихъ високихъ речій, а већъ намъ се стану понављяти све страхоте съ коима Господъ беше разапетъ на великой вечерньи и то у оно исто доба; єръ су Євреи, као што се и садъ чини на истоку, броили сахате дану одъ сунчанога рођая, и по томе шестый сахатъ, у кои є Христосъ разапетъ, пада у подне, а деветый, кадъ є спаситель испустіо душу у трећій, и тако мы у едно време съ Ариматейцемъ приступамо къ погребу божанственога тела; али

насъ найпре спреме зањ песме и паримје пуне тајне:

„Свака се тваръ измени одъ страха видећи тебе на крсту, Христе, где висишъ: сунце помрча и задрма се земља изъ темеља, све страдаше съ онимъ кои све сазда! Господе, кои си одъ свое волѣ за насъ пострадао, слава теби.“

Тако гласи една стихира, а друга іой одговара: „Страшна и славна тајна данасъ се види: дохватаю се онога кои се опипати не може, веже се онај кои опрости Адама клетве, кои испитуе срдца и утробе, неправедно се испитуе; у тамницу е затворенъ кои е затворіо бездану; предъ Пилатомъ стои онај предъ коимъ съ трепетомъ стое небеске силе: рука створеня біе створителя; на крстъ се осуђуе судія живихъ и мртвихъ; у гробъ се меће кои е разоріо пакао! Господе безазленый, кои све подносишъ радо и све избављашъ одъ клетве, слава теби!“

На паримјама пророци Мојсіе и Исаія излазе као на неку духовну распру казујући еданъ неисказану славу а другій неисказану ругу Господню; али се обое ово, кое се само чини да се не може сложити, губи у томе што се суштество Божіе схватити не може, еръ ограниченый разумъ човечій не може постићи ни руге ни славе Господнѣ, него е само изъ далека може гледати ћутећи у страху као што

є чиніо Мойсіе кадъ є моліо Господа да му покаже славу свою, па се, ако и єстъ у молитвама своима одъ свію Божіихъ угодника быо найслободніи, опетъ сакріо испредъ лица Господнѣга у камените раселине Синайске.

И кроткій Исаія іошъ на осамъ векова пре него є Господъ узео тело на се, напреже снагу духа своєга да бы могао гледати Бога, ако є обукавши се у човека и умаліо светлость свою, коіой се не може приступити; алц жалостно гледаюћи све страданѣ нѣгово за грехе света препаде се и повика: „Родъ нѣговъ ко ће исказати? — Тако каже Господъ: ево ће разумети слуга мой и подигнуће се и много се прославити! препашће се тебе ради многи, тако ће ликъ твой быти грђій него у другихъ людій и слава твоя грђа него у синова човечіихъ; тако ће му се зачудити незнабожци многи и цареви ће затворити уста своя; єръ ће нѣга видети они коима нису являли зань, и кои нису чули зань, дознаће. Господе, ко верова говореню нашему, и рука Господня коме се одкри? явисмо имъ дете као коренъ у земльи сухой; ніє на очима нити има славе; и видесмо га и не беше на очима, не имаше лепоте; него біяше безъ чести и маньій одъ свакога сина човечіега, — човекъ у болести и кои зна подносити болъ: сви одвраћаю лице свое одъ нѣга, беше поруганъ и нико га ни за што не држа. Онъ носи грехе наше и за

насъ болує, а мы мишлясмо да га є Богъ наказіо болешћу, и муке му задао; а онъ беше мученъ за грехе наше и за безаконя наша; онъ є накаженъ да бысмо мы имали миръ, болести нћговомъ мы смо оздравили: сви залутасмо као овце, човекъ заће съ пута своєга, и Господъ га предаде ради нашихъ греха; и онъ кадъ га мучйше не отвори уста своихъ, као овца на закланћ одводи се и ћути као ягнћ предъ онимъ кои га стриже; у смерности нћговой свршй се судъ, — а родъ нћговъ ко ће исказати?“

Апостолъ Павле посланицомъ своіомъ уки-да ово незнанћ двоице пророка; онъ слаже славу и ругу Господню — *речю крстовомъ*: „речь є о кресту лудость онима кои гину а нама є кои се спасавамо сила Божія; єръ є писано: погубићу премудрость премудрихъ и разумъ разумнихъ одбацићу. Где є премудрый? где є кньижевникъ? где є препирачъ овога века? не претвори ли Богъ мудрость овога света у лудость? єръ кадъ своіомъ мудрости не позна светъ Бога у премудрости Божіой, была є Божія воля да незнанћмъ проповеданя спасе оне кои верую. Євреи знаке ишту и Грци премудрости траже; а мы проповедамо Христа разапета, Євреима дакле саблазань а Грцима безумлћ, онима накъ кои су позвани, и Євреима и Грцима, Христа, Божію силу и Божію пре-

мудрость; еръ є лудость Божія мудрія одъ людій и слабость є Божія яча одъ людій.“

Докъ се висока ова писма прочитаю и за њима евангеліе, проћу намъ у побожномъ размишљању сахати у кое є страдао Господъ и настане деветый, у кои є погребенъ. Онда место Іосифа изъ Ариматее владика найпре испуни олтаръ мириснимъ кадомъ за споменъ онихъ мириса, у кое є Іосифъ увіо божанствено тело; по томъ дигне слику нѣгову, *плаштаницу*, са частне трапезе, на коіой се као на Голготи свагда приноси жртва пуна тайне; изнесе є на глави изъ олтара насредъ цркве, коя се онда претвори у светый гробъ и тако остане до радостнога дана, до Васкресенія; а верни иду за владикомъ као што су негда побожне жене ишле за Іосифомъ гледаюћи где су полагали Господа; а докъ овай знаменитый ходъ траје, певачи пою погребну песму: „Тебе, кои се одевашъ светлиломъ као хальиномъ, Іосифъ снимивши съ дрвета съ Никодимомъ, и видећи те мртва, нага, непогребена, рони сузе одъ жалости и ридаюћи рече: яохъ Исусе пресладкій, коега мало пре сунце угледавши на крсту уви се у мракъ и земля се потресе одъ страха и раздера се завесъ црквеный, — гле, садъ те видимъ где насъ ради прими смрть. Како ћу те погребсти, Боже мой, или каквимъ ћу те платномъ обавити? Коима ћу се рукама дохватити непропадљивога тела твоега или

какве ћу песме запевати свршетку твоему, милостивый? величамъ страданѣ твое, певамъ погребъ твой съ васкресеніемъ, зовући: Господе, слава теби!“

Тайнога чеканя пуна е сва необична ютренія на велику суботу, достойна врата Васкресенію. Христосъ лежи у гробу насредъ цркве, унаоколо стое у црнимъ хальинама свештеници, а врата су на олтару отворена као па сусретъ божанственоме мртвацу, и опеле еднако прекидаю песме о васкресенію, а запалѣне свеће у рукама побожнога народа просипаю светлость по свой цркви као зору одъ онога светлила што ће сутра синути изъ гроба.

Како се ютреня почне, одмахъ после шестине псалама тропаръ изриче ову смесу плача и радости: „Поштеный Іосифъ снимивши съ дрвета пречисто тело твое увивши га у чисто платно са мирисима положи га у гробъ новъ.“

„Кадъ си сишао къ смрти, животе бесмртный, одмахъ си усмртіо пакао севанѣмъ божанства; а кадъ си и мртве васкресао исподъ землѣ, онда све силе небеске викаху: кои животъ даешъ, слава теби.“

„Мироносицама женама на гробу анђео ставши рече: миро мртвима приличи, а Христосъ се показа да не зна за пропадливость.“

Око плаштанице починѣ се друга смеса старога завета съ новимъ, песама Давидовихъ съ похвалама Христу; найпре ихъ пою обе стране, по томъ єданъ чатацъ или певачъ одговара другоме на свакій стихъ псалма стихомъ похвале, и тако се преплета сва седамнаеста катисма као многожичный покровъ, коимъ є праотацъ Давидъ покріо одаръ, на коєму три дана лежа божанственый синъ нѣговъ.

„Благо онима кои безъ мане ходе по закону Господнѣму“ виче Давидъ и одговара му се: „животъ си, и у гробъ беше положенъ, Христе, и анѣелске се войске препадоше славећи пониженѣ твоє;“ и наново говори царъ: „Благо онима кои траже сведочанство нѣгово, свимъ срдцемъ држе га.“

Гдешто ове песме различнога века теку єдна поредъ друге а противне су єдна другой по ствари кою певаю, а гдекоє се за чудо слажу и после толико стотина година црква као одговара пророку на нѣгово незнанѣ.

„О заповестима твоимъ размишлямъ и на путове твоє пазимъ,“ вели Давидъ и путови му се ови просветлюю: „истинитый царе неба и землѣ, ако се и затвори у малый гробъ, опетъ те є познала свака тварь.“

Овако є на троє разделѣна сва катисма, и на свршетку поє се тропаръ као и у почетку, али већъ обичный васкресный, кои описує радость анѣела и забуну мироносица: „Благо-

словенъ еси Господе, научи ме наредбама своимъ.“

И канонъ за суботу описуе ову високу забуну неба и землѣ: „Спасе мой, силе небеске и оне исподъ землѣ, мислећи о теби како си и горе на престолу и доле у гробу, забунише се ради вольне смрти твое, еръ сврхъ свакога ума являшъ се мртавъ, кои си почетакъ животу.“

„Препадни се одъ страха небо и нека се крене изъ темеля земля! ево се међу мртве брои онай кои живи на висини и у малый гробъ скланя се.“

У деветой песми дивно виче као изъ гроба божанственый синъ къ матери коя га виде на крсту: „Не ридай за мномъ, мати, гледаюћи у гробу сина кога си безъ семена у утроби понела; еръ ћу устати и прославити се и подизаћу са славомъ безъ престанка као Богъ оне кои те у вери и любави величаю.“

Песма ова преноси насъ одъ превећъ високога размишљаня о нѣгову божанству къ нежноме, приступачнѣему осећаню нѣгова човештва; она се пое и на литургіи место обичне похвале пресветой деви.

После велике славе тихо поюћи трисвету песму онетъ се обноси плаштаница; премда се чини да е овай обносъ найвише само понављанѣ вечернѣга, да бы га онде, где су свештеници данъ пре служили съ владикомъ, могла

и њихова духовна чеда уживати у своимъ црквама, опетъ ютреньій обносъ друго значи него вечерньій. У вече само полажемо у гробъ божанствено тело као Іосифъ; а садъ обношенъ плаштанице око цркве съ баряцима значи да є Господъ и онда, кадъ є земальски почивао, радіо као победитель и цркву свою заклоніо разкопавши пакао. И іошъ нешто тада плаштаница напоминѣ: кадъ є свемтеници вративши се съ њомъ у цркву пре него є положе у гробъ принесу къ дверима предъ престолъ (т. є. предъ частну трапезу), то значи да се ранѣный ради насъ Господъ нигда ніе одваяо божанствомъ своимъ одъ престола славе отчине.

Кадъ се сврши обносъ, вичє надъ гробомъ кои ће се скоро испразнити свѣдокъ за васкресеніе мртвихъ, пророкъ Єзекіиль:

„На мени бешє рука Господня и изведе ме Духомъ Господньимъ и постави ме усредъ поля коє бешє пуно костію людскихъ и проведе ме око њихъ и много ихъ бешє у полю и свє беху сухе. И Духъ рече къ мени: сине човечій, хоће ли оживети кости ове? и рекохъ: Господе Боже, то ты знашъ. И опетъ рече: сине човечій: пророци за кости ове и реци имъ: сухе кости, чуйте речь Господню, ево говори Адонаи Господъ костима овимъ: духъ животный дунућу у васъ, и даћу вамъ жиле и метнућу на васъ месо и навући на васъ ко-

жу и дађу вамъ духъ свой и оживећете и дознаћете да самь я Господъ. И прорекохъ како ми заповеди Господъ, и кадъ говорихъ, настаде гласъ и земля се затресе и стадоше се прикупляти кости єдна къ другой, свака къ своме саставку ; и видехъ и изидоше по њима жиле и месо растіяше и хваташе се по њима кожа, али у њима не беше духа. И зачухъ гласъ: пророци за духа, пророци, сине човечій, и кажи духу: тако каже Адонаи Господъ: одъ четири ветра дођи душе и дуни на мртве ове да оживе. И прорекохъ како ми заповеди Господъ, и уђе у њихъ духъ животный и оживе све и стаде на ноге, — зборъ великій.“

И апостолъ Павле кои є свуда где се годъ казуе о ранама Господньимъ, моли насъ да се очистимо одъ старога квасца пакости и лукавства и да празнуємо у пресноћи истине и чистоте, да бысмо съ веромъ примили обреченога Духа.

Усредъ овога радостногъ чеканя евангелистъ Матей іошъ єдномъ казуе о последньой пакости Юдеяца, кои мишляху да ће стражомъ и печатомъ задржати у гробу сина Божіега ; слушаюћи ово нехотице намъ долази на умъ како є више пута мала мера ума човечіега, кои не схвата великихъ судова Божіихъ нити имъ се покорава, него се труди да повргне

оно што недокучує. На свршетку ютренѣ црква прославля Іосифа, кои є погребао Христа:

„Ходите да прославимо Іосифа, кои се свагда споминѣ, кои ноћу дође Пилату и замоли за животъ свію: дай ми тога странца, кои нема где главе склонити; дай ми тога странца, коега ученикъ лукавый предаде на смртъ; дай ми тога странца, коега мати гледаюћи на крсту где виси ридаше вапіюћи: яохъ мени, яохъ мени, чедо мое, яохъ мени! — што Симеунъ напредъ рече у цркви, оно се данась наврши: теби ће пробости ножъ срдце! али у радость васкресенія своега плачъ претвори.“

Што се већма приближує край страданю Христову, то служба Божія све славнія быва, и црква, коя ніе имала заеднице у телу Господнѣму у самъ данъ закланя нѣгова, опетъ приступа къ овой утехе пуной тайни у суботу. Она и даре Духа светога дели крштенѣмъ, кое є у старо време бывало особито у овай данъ, да бысмо срели Христа съ множиномъ оправданихъ крвлю нѣговомъ.

Съ вечерньомъ є саставлѣна литургія св. Василія великога и пое се доцне тако да бы се могла свршити по заходу сунчаноме на єданъ сахатъ и као прећи у другій радостный данъ. По обичаю црквеномъ вечерня уочи празника већъ нѣму припада а не прошломе дану, за то и служба на велику суботу сти-

хирама и париміяма описує и трудъ спасителѣвъ у суботу и нѣгово васкресеніе. Црква свагда саединяваюћи споменъ о закланю ягнѣта Божіега са споменомъ о нѣгову васкресенію као да ніе могла дуже одъ єднога дана држати у себи мртва Христа ни гроба нѣгова; нѣзине вечернѣ стихире већъ насъ сазиваю да се поклонимо ономе кои ће се скоро пробудити и певаю како є пакао надвладанъ:

„Стани народе око Сіона, и обколите га и подайте у нѣму славу ономе кои є васкрсао изъ мртвихъ, єръ є онъ Богъ нашъ, кои насъ є избавіо одъ безаконя нашихъ.“

„Данасъ пакао єчећи вапіе: камо ми срећа да нисамъ приміо онога коега є родила Марія, єръ онъ дошавши затре власть мою, и врата одъ бакра разби и као Богъ васкресе душе, кое одъ искона запленихъ.“

А родъ людскій пое: славу свега света, коя процвета одъ людій и роди господара, небеска врата Марію деву, песму онихъ кои немаю тела и накитъ вернихъ; єръ се она показа као небо и кућа божанства; она оборивши непріятельску преграду утврди миръ и отвори царство; имаюћи ню за тврђу вере имамо бранителя Господа, коега є она родила. И тако не бой се народе Божій, єръ ће свесилный синъ нѣзинъ надвладати непріятелѣ.“

За стихирама чита се *шешнаесшъ паримія* изъ књига старога завета, кое напредъ опи-

сую васкресеніе и славу цркве. Књигомъ о постаню света започиню се ова висока сматраня, да бысмо у божанственоме мртвацу, кои предъ нама лежи, са страхомъ познали творца свега света, кои єдиный могаше поновити у нама свой изгубљеный ликъ, кои є у почетку самъ дао Адаму.

По томъ Исаія кликує одъ радости што є човештво опетъ подигнуто подъ сеномъ цркве: светли се, светли се, Єрусалиме, єръ светлило твоє дође и слава Господня обася те; ево тама покрива землю и мракъ є на незнабожцима, а тебе обасява Господъ и слава се нєгова види на теби, и поћи ће цареви за светлиломъ твоимъ и незнабожци за светлости твоіомъ; подигни очи своє и погледай унаоколо скуплѣну децу свою, сви синови твои дођоше изъ далека и кћери твоє донеће се на рукама. — Ко су ово што къ мени лете као облаци, као голубови съ голубићима? — они притекоше ради светога имена Господнѣга и да се прослави светый Израилѣвъ.“

Тайно ягнѣ пасхално, кое є дано Євреима за споменъ исхода њихова изъ робства и кое га су крвлю они были сачувани одъ смрти коя є морила Мисирце, овде се ставля у обличю ягнѣта Божіега Исуса Христа, а гробъ нѣговъ за три дана наговешћує се лежанѣмъ пророка Іоне у киту посланога да казує народу Нинивійскоме да се покає, и да бы се управо по-

казало да се мисли Исусъ, одмахъ се казуе о другомъ Исусу, Исусу Навину, кои є превео Израильце преко Іордана у землю обећану.

Дивно описаный прелазакъ преко Црвенога мора, у коєму се по речима апостола Павла крстіо савъ народъ Израильскій у име Мойсія као мы у име Христа, єръ є Мойсіє было нѣгова слика, завршуе прьый део паримія, и певачи на обе стране као Марія и девойке Израильске попеваю наизменце: „Поймо Господу, єръ се славно прослави!“ а чатацъ на ново чита на стихове ову дивну песму: „коня и коньика врже у море, поймо Господу; помоћникъ и покровитель бы ми и избави ме, поймо Господу; ово є мой Богъ и славићу га, Богъ отца моєга и подизаћу га, поймо Господу; Господъ біе бой, Господъ є име нѣгово, поймо Господу.“

У потоньимъ париміяма описуе се заклань и васкресеніе Господнѣ са пророштвима о сазиваню незнабожаца. Авраамъ се спрема да принесе на жртву єдинца сина Исака, кое значи єдинороднога сина Божіега на жртву принесенога за светъ, а два чудесима найвећа пророка, Илія и Єлисіе, подижу изъ мртвихъ децу и тимъ спремаю родъ людскій за дочекъ васкресенія Христова.

Али што они являю чудесима, оно пророци Софонія, Єремія и Исаія являю речима. Сва троица виде напредъ славу цркве и не-

знабожце где су се стекли у ню, а Єремія обриче новый заветъ народу Божіему написаный у мислима и у срдцима; Исаія пакъ обриче народу овомъ ново име, коимъ ће га назвати Господъ и дати му сву землю да є нѣгова и овцама Божіимъ пастира, кои ће ставляти у ньихъ Духа светога. И онъ управо изриче оне речи коє є по томъ рекао самъ Исусъ дошавши на землю: „Духъ є Господньій на мени; за то ме помаза; посла ме да проповедимъ сиромасима, да исцелимъ скрушене у срдцу, да казуємъ заробльнима да ће се одпустити и слепима да ће прогледати, да явимъ приятну годину Господню и данъ спасенія.“

Чудо, коимъ су избавльна одъ смрти у пећи Халдейской три детета, коя, као што описуе Данило, усредъ пламена певаху Бога отаца своихъ, завршуе париміе, и по томъ опетъ обе стране одговараю читачу, кои на гласъ чита песму ньихову: „Благосиляйте Господа, сва дела Господня, пойте и славите до века.“

Апостолъ Павле као и на ютреньи опетъ насъ свету̀е да бысмо погребавши се съ Христомъ у води крштеня и съ ньимъ васкреснувши ходили у новомъ животу и были мртви греху а живи Богу и Исусу Христу; а црква за то што су се у овай данъ крштавали незнабожци као и на Лазареву суботу, место три-

свете песме пое: „кои се у Христа крстисте, у Христа се обукосте; алилуя.“

Читанѣмъ апостола завршує се субота, у кою є Господъ лежао у гробу и починѣ помаляти лице даница за неделю. Као што зраци сунчани пре него се сунце укаже обасяю врхове горама, тако сине и црква одъ светлости сунца правде, кое ће скоро гранути: оно іой найпре обася високо место, олтаръ, и тайне пуна светлость ова — као миро на глави, кое се, као што вели псаламъ, стаче на браду, браду Аронову и на скутове одъ хальине нѣгове, — пада найпре на хальине владици, кои изъ ближе и болѣ него други гледа тайне, па онда на свештенике и ђаконе кои съ ньимъ служе, єръ они у єданъ путъ свуку црне хальине па обуку беле, а тако се забели и престолъ и жртвеникъ; четири полуђакона у белимъ хальинама измене црну стражу око плаштанице као место анђела и као да чекаю мироносице. А у томе три детета предъ ньомъ пою радостну песму: „Устани Боже, суди земльи, єръ су твои по наследству сви незнабожци.“

И докъ ђаконъ изиђе изъ олтара да чита євангеліе, дотле є већъ све тако светло и весело у цркви, као да є већъ самъ Христосъ васкресавши стао усредъ нѣ съ поздравомъ: „миръ вамъ!“ тако се све на єданъ путъ измени и небеска слава сине на земльи.

Ђаконовимъ устима евангелистъ Матей явля како су дошле мироносице на празный гробъ и како су ихъ срели анђели и самъ Исусъ; онъ не таи ни то како су пакостный фарисеи дали новаца стражарима да разгласе да є тело украдено, и найпосле води насъ у мисли за ученицима у Галилею на гору да се поклонимо Исусу, те чуємо последнѣ речи Господа кадъ излазаше на небо: „даде ми се свака власть на небу и на земльи; идите дакле и научите све народе крстећи ихъ у име отца и сина и светога Духа, учећи ихъ да све држе што самь вамъ заповедао; и єво я самь съ вама у све дане до свршетка века. Аминъ.“

По томъ се довршує литургія св. Василія великога, и после свега овога превисокогъ размишляня обузети страхомъ пунимъ тайне место херувимске песме поємо: „Нека мучи свако тело човечіе и нека стои са страхомъ и трепетомъ, и ништа земальско у себи нека не помишля єръ царъ надъ царевима и господаръ надъ господарима иде да га заколю и да се да вернима за єло. Предъ ньимъ иду зборови анђелски са свакимъ старешинствомъ и власти: многооки херувими и шестокрили серафими, лица закланяюћи и вапіюћи песму: алилуя.“

Писмо 14.

Најпосле приближи се радостно одавно жељно ютро, па како га дочекую верни? како проводе остатакъ велике суботе? — читаюћи *дела апостолска*, не излазећи изъ цркве као да су ради претећи саме мироносице и съ анђеломъ одвалити каменъ одъ гроба, у коему лежи онай кои даѥ животъ. Кадъ настане по ноћи, последня се песма одлеже суботи, опетъ се чуѥ пуный тайне канонъ: „Кои ѥ негда таласомъ морскимъ покріо мучителя и гонителя (Фараона), нѣга деца онихъ коѥ ѥ спасао (Юдеи) сакрише подъ землю (Христа); али мы као девойке (Израильске) поймо Господу, ѥръ се славно прослави.“

Съ канономъ већъ се свршуѥ субота и настаѥ неделя. Са славомъ се отворе двери и свештеници на главама унесу у олтаръ плаштаницу и положе ѥ на частну трапезу. Песма: „воскресеніѥ твоѥ, Христе спасе, анђели пою на небесима“ најпре се чуѥ у олтару іошъ затвореномъ за то што се оно што ѥ одсуђено човештву најпре одкрива на небесима па се текъ после явля на земльи. За тимъ свештеници изиђу съ крстомъ и съ баряцима и идући око

цркве опетъ пою по мраку и тишини ноћной: „воскресеніе твое, Христе спасе, анђели пою на небесима, и насъ на земльи удостой да чистимъ срдцемъ тебе славимо.“

На западнимъ затворенимъ вратима стане савъ ходъ, кои є само спреманъ. У томе црква остане празна, са свештенствомъ изиде и народъ: деца Адамова хите къ новоме Адаму да бы зачувши радостный гласъ да є устао ушли на уска врата у нѣговъ новый животъ, и онде се као дете кадъ проговара разлеже изъ уста на ново роћенога човештва: „Христосъ воскресе изъ мртвихъ, смрћу смрть сатръ и онима кои су у гробу животъ дарова.“

Али се на овай гласъ, кои є покидао ланце паклене, не отворе одмахъ врата црквена, кое значи радостно невероване ученика Христовихъ; него се іошъ заори и пророчкій псаламъ Давидовъ: „да воскресне Богъ и разаспу се непријатељи нѣгови и да беже испредъ лица нѣгова они кои га ненавиде,“ и свакій стихъ овога псалма потврди песма: „Христосъ воскресе!“

Најпосле најстаріи између свештеника држећи у єдной руци крстъ, на коему є исписанъ распетъ Христосъ, а у другой кадіоницу съ тамяномъ окади унакрстъ затворена врата и она се отворе, те се онда са славомъ почне улазити у цркву изъ сполашнѣ таме у унутрашню светлость, као што є ишао Христосъ

са найдонѣга края землѣ на найвише небо съ онима кое є избавіо отворивши улазакъ крстомъ своимъ. Поюћи победну песму више се нестає него се иде преко све цркве у олтаръ, кои остане отворенъ за сву пасху, єръ є одъ то доба царство Божіе отворено вернима; а црква се у єданъ путъ зася одъ светлости запалѣнихъ свећа и певачи стану певати: „Данъ воскресенія, просветлимо се, народе, пасха, Господня пасха! єръ одъ смрти къ животу и са землѣ на небо Христосъ Богъ приведе насъ, кои певамо победну песму.“

„Очистимо осећаня, да угледамо Христа, кои сяє светлости воскресенія коіой се не може приступити, и победну песму поюћи да ясно чуємо кадъ рече: радуйте се.“

„Небеса нека се достойно веселе, а земля нека се радує, светъ нека празнує кои се види и кои се не види, єръ Христосъ устаде, веселѣ вечно,“

Изъ душе св. Іована Дамаскина истекао є овай божанственый канонъ, венацъ свію духовнихъ песама; прва га є у долини плачной чула лавра св. Саве и съ радости предала васелѣнской цркви. У ньой светле мисли певачеве прелећу и небо и землю и бездану, єръ є самъ испунѣнъ Христомъ, кои све напуня.

„Садъ є све пуно светлости, небо и земля и пакао; нека дакле празнує свака тварь воскресеніе Христово, коимъ се утврђуємо.“

У другомъ ирмосу канона призива Дамаскинъ верне: „да пію ново пиће, кое чудесно тече не изъ нероднога камена (у кои є Мойсіе ударіо палицомъ), него изъ гроба Христова, кои є изворъ непропадљивости.“

Као што се дете завре у недра милой майци или іой се ухвати за скутъ да бы свуда было съ ньомъ, — тако се певачъ Іованъ не одвая одъ искупителя сединивши се съ ньимъ у духу:

„Юче се погребохъ съ тобомъ, Христе, данасъ устаємъ съ тобомъ, прослави ме, спасе, у царству своему.“

Између свакога ирмоса кадъ се пою стихови, кое више пута прекида: „Христосъ воскресе изъ мртвихъ,“ свештеници наизменце иду съ крстомъ и кадіоницомъ и свећама по свой цркви пунећи є мирисомъ одъ тамяна као ранимъ мирисима мироносица кое са сузама тражећи мртваца поклонише се радостно живоме Богу. — Они идући свуда говоре: „Христосъ воскресе“ да не бы нико остао у сумньи у ову спасенія пуну и светлу ноћь, кадъ видело кое нема почетка свима сину изъ гроба. У ирмосима пакъ садъ се описуе како є пророкъ Авакумъ видео анђела, кои показа данъ спасенія, садъ се съ Исаіомъ позивлю верни: „да ране рано у ютру и место мира да принесу песму господару да бы угледали Христа, сунце правде, кое сяюћи свему жи-

вотъ дае,“ садъ опетъ слави се победа нѣгова у подручю пакленомъ:

„Сишао си у найдоньій край землѣ и разбіо си вечне ланце, и коима біяху сужньи, Христе, и после три дана као Іона изъ кита, воскресао си изъ гроба.“

„Смрти край празнуємо, пакла истрагу, другога живота вечнога почетакъ,“ покликуе Дамаскинъ казуюћи како є за насъ велика слава искупленя: „ово є славньій и светый данъ првый по суботи, царъ и Господъ, празникъ надъ празницима и слава надъ славама, у кои благосилямо Христа до века.“

У овой светчаной песми радую се оба Сіона, али се новый венчава славомъ съ коіомъ се испоредити не може слава старога: „погледай унаоколо, Сіоне, и види: єръ ево доћоше къ теби као видела Богомъ светла, одъ запада и севера и мора и истока, чеда твоя, коя у теби благосиляю Христа до века.“

„Светли се, светли се, новый Єрусалиме, єръ слава Господня тебе обася; играй сада и весели се, Сіоне, а ты се чиста Богородице, радуй, ради воскресенія порода твоега.“

Шта се може испоредити съ овомъ високомъ ютреньомъ! Духовна радость заноси свакога, свакій бы радъ био исказати што осећа и место речій теку изъ уста песме; свакій бы заиграо предъ Господомъ као негда Давидъ предъ ковчегомъ завета, єръ народъ Божій

садъ види где се старе прилике навршише на Христу. Кадъ се сужньима кои дуго тамноваше у лютой тамници, на єданъ путъ отворе врата и покаже се ко ихъ є ослободіо, — они одъ радости долазе изванъ себе: збацујући окове бацаю се предъ ноге своєму добротвору или у наручѣ єданъ другоме, и скачу и плачу и смею се и пою, и праштаю єданъ другоме, и моле се и опетъ плачу и опетъ пою; тако є и на ютреньи на Воскресеніе.

„Данъ воскресенія! просветлимо се светковиномъ, и єданъ другога загрлимо и рецимо: браћо! и онима кои насъ ненавиде, опростимо све ради воскресенія и тако запевајмо: Христосъ воскресе изъ мртвихъ.“

Узъ ову песму стану се сви у цркви любити єданъ съ другимъ; мирный поздравъ разлеже се по свой цркви, коя се сва обрати у єдно тело Христово свезано духомъ нѣгове любави, єръ у овака тренућа доиста ніе могуће не целивати брата своєга изъ све душе.

Кадъ св. Дамаскинъ већъ доста учини радости своима божанственимъ песмама, нѣга замени другій црквеный певачъ, св. Златоустъ, кои у мало речій саветуе свакога ко є душеванъ, да се наслади овомъ светломъ светковиномъ и да уђе у радость Господа своєга. Да бы показао колика є милость Господня коя намъ се явила, онъ напоминѣ причу о наямницима, кои у различно доба дођоше да раде у

винограду, али одъ милости господареве примише сви еднаку плаћу за трудъ. Онъ свакога зове за трпезу Господню и никоме не да да тужи што є сиромахъ, єръ се явило обште царство, никоме не да да се бои смрти, єръ є Христосъ сишавши у пакао уништіо пакао, кои мишљаше да прими землю па сретє небо: „Где ти є жалацъ, смрти; пакле, где ти є победа? — Христосъ воскресе а ты паде.“

Оваке духовне радости пуни су и часови на Воскресєніе; они лете у песмама, и свака песма гласи како є Христосъ надвладао смрть и пакао. Кадъ се неколико пута одпое „Христосъ воскресе изъ мртвихъ,“ онда долази обична песма о воскресенію: Воскресєніе Христово видевши поклонимо се Господу Исусу, єдиноме кои є безъ греха: крсту твоєму поклањамо се, Христе, и свето воскресєніе твоє поемо и славимо.“

По томъ се пое како су дошле мироносице на празный гробъ, а за тимъ кондакъ ютренѣга канона, кои се и на литургіи пое: „Ако си и у гробъ сишао, бесмртный, али си разбіо силу паклу и воскресао као победителъ, Христе Боже; женама мироносицама кои си рекао: радуйте се! и своимъ апостолима миръ даровао, онима кои су пали подай воскресєніе.“

И на последку пое се радостный тропаръ, кои тако живо описуе божанство Христово, кое є свуда и у самъ часъ смрти нѣгове: „У

гробу съ теломъ, а у паклу съ душомъ, као Богъ, у раю съ разбойникомъ и на престолу съ отцемъ и Духомъ было си, Христе, кои све испуняшъ, неописаный.“

Ове дивне песме целе светле недељ заменюю не само часове него и полуноћницу и почетакъ вечернѣ, єръ се у светле дане ове сва служба Божія служи као првый данъ. „Христосъ воскресе!“ коя нигда не престае, започинѣ и завршуе литургію и Воскресеніе као радость, кою не могу сместити у срдцама своимъ верни; у почетку службе свештеници пою: „да воскресне Богъ и разаспу се непријатели нѣгови“ око частне трапезе, на коіой є разастрта плаштаница те тако стои до Спасова дне за знакъ да є Господъ воскресавши изъ мртвихъ іошъ четрдесетъ дана было на земльи. На свршетку литургіе благосиля се *аршосъ* (по Грчки хлебъ), кои напоминѣ да є спаситель было нама хлебъ животный и овай се артосъ раздае верним последньій данъ Воскресенія, ради заєдничке любави њихове у Христу.

Одъ првога дана Воскресенія до Спасова дне читаю се на литургіи дела апостолска да бы Христяни могли чути како се брзо разнело проповеданѣ о искуплѣну поредъ свега гонѣня и страданя, коя су подносила прва деца цркве новога завета. Єдно одъ найлепшихъ тренуѣа на литургіи, кадъ владика на Во-

скресеніе служи, есть читанѣ евангелія, коимъ се показуе како су апостоли проповедали по свему свету на свима езицима и свима народима. А какво е евангеліе изабрано на овай данъ да буде радостный гласъ? — почетакъ евангелія по Іовану кои е легао на прси миломе учителю и тако намъ ясно одкріо тайну пѣгова божанства: „У почетку беше речь и речь беше у Бога и Богъ беше речь. Она беше у почетку у Бога. Све е крозъ ню постало и безъ нѣ ништа ніе постало што е постало. У ньой беше животъ и животъ беше видело людима. И видело се светли у тами и тама га не обузе.“

Владика првый почне читати евангеліе Славенски на частной трапези, после нѣга свештеници на Єврейскомъ, Грчкомъ, Римскомъ езику, коима е езицима быо написанъ надписъ на кресту, а по томъ и на другима новіимъ езицима, кои добыше спасеніе. А изванъ олтара стану четири ђакона, еданъ на амвону према истоку, остали пак на севернимъ, южнимъ и западнимъ вратима цркве, коя у ово време заменюю савъ светъ, еръ „по свой земльи отиде казиванѣ ньихово и по краевима васелѣнога света речи ньихове,“ те и они читаю исто евангеліе Славенски завршуюћи га овимъ речима: „еръ зе законъ даде преко Мойсія, а благодать и истина постаде одъ Исуса Христа.“

И на вечерньи, коя напоминѣ како се спаситель онай данъ кадъ е воскресао показао

ученицима у кући њиховој ако су врата и била затворена, владика чита евангеліе о овоме радостномъ догађаю стоећи на дверима према народу као заменююћи тимъ долазакъ Христовъ, и црква изъ нѣговихъ уста чуе два пута поздравъ спасителѣвъ поплашенимъ ученицима: „миръ вамъ!“ после чега имъ е одмахъ, дунувши, дао даръ Духа светога, кои дае власть везати и одрешити грехе; и іошъ чуе за сумню апостола Томе кои не беше онде и самъ себи узе за мало божанствену радость не хотевши веровати да е Господъ воскресао докле не метне прста своега у ране нѣгове. Али после осамъ дана, по речима Іовановимъ, разби се неверѣ и самога Томе; онъ виде Господа и метну прстъ свой у ране нѣгове и одъ радости повика: „Господъ мой и Богъ мой!“ а Исусъ му одговараюћи рече: „пошто ме виде, веровао си: благо онима кои не видеше и вероваше!“ Іованъ пакъ, видећи да ће быти неверя, кое се не ће тако лако разбити, опоминѣ свакога: „а ова се написаше да верусте да Исусъ есть Христосъ синъ Божій, и да веруюћи имате животъ у име нѣгово.“

КНЬИГА ТРЕЋА.

СВЕТЕ ТАЙНЕ.

Писмо 15.

Молитве и обичаи узъ частный постъ и о Воскресенію, одкриваюћи намъ тайну како є пострадао и воскресао онай кои є и Богъ и човекъ, полако насъ воде да разгледамо духовно благо кое є спаситель даровао своіой цркви поставивши іой за темель *седамъ шайна* по речима св. писма: „премудрость сазида себи домъ и утврди седамъ ступова.“

До онихъ тайна не може доћи земальскій умъ нашъ, кое показуе и само име њихово, али до њихъ доћи може вера наша, као што се види отуда што су сединѣне са животомъ човечіимъ у свима знатніимъ разделима нѣговимъ. Ова свеза њихова, коя се мимоиђи не може а у коіой є и спасеніе наше, нагони ме, милый пријателю, да ти разложимъ молитве и обичае, коима црква явля оно у тайнама што се не види и у кое као у одећу облачи тайне да бысмо осећаюћи ихъ духомъ узлетали да ихъ гледамо.

Іошъ изъ майчинихъ недара прихвата насъ црква, те самой колевци приступаю две тайне, єдна на ново раћаюћи а друга утврђуюћи, *крштенѣ* и *миропомазанѣ*. Оне съ любави примивши дете показую да му други родитељи, други хранитељи не по телу него по духу требаю не само за овай светъ него и за Христа; а трећа божанствена тайна *причешће* поставля га у заједницу са Христомъ, кои просветлюе свакога човека кои долази на светъ, учећи іошъ и каквомъ духовномъ храномъ треба да се храни свега века новый чланъ небескога царства.

Али дете расте, съ годинама се развіяю страсти не са злога єстества његова, єръ є одъ њега коє се у Адаму заметнуло даровао Христосъ доволянъ лекъ него са злога управляня слободне волѣ; ово управлянѣ изводи нове изданке изъ корена првога греха место да га потире развіяюћи благодатный животъ. Тада црква опетъ зазива човека на путъ добрихъ дела четвртомъ спасенія пуномъ тайномъ, *каянѣмъ*, коя, као што крштенѣ пере одъ греха Адамова, очишћа предъ Богомъ одъ греха учинѣнихъ у животу, само ако ихъ истинито признамо и расплачемо се.

Богъ є благословіо човека и дао му да умножава родъ свой, али пошто є Адамъ пао, грехъ са проклетствомъ паде на овай даръ и одъ расадника рода човечіега начини расадникъ

првога греха ; за то є у христянству требало дати новъ благословъ да бы човекъ раћао люде као и самъ што є у славу творцу, те црква благосиля момка и девойку потомъ тайномъ, *женидбомъ*, да буду мужъ и жена.

Найпосле кадъ се као презрео родъ или пре времена увео цветићъ човекъ спрема да остави землю у коіой є бію странацъ, и страшна вечностъ предань доће, брижльва га црква не пушта безъ духовне брашненице, него шеста тайна, *свешшанѣ масла*, коя се свршуе надъ болестникомъ, или исцели тело или спреми душу за полазакъ.

Али да бы међу людима было таковихъ кои бы могли давати ове тайне са спасеніемъ кое є у ньима, црква избира найдостойніе између ньихъ и полаганѣмъ руку, кое се не прекида одъ времена апостолскихъ дае имъ седму тайну, *свешшенсшво*, коіомъ они добыяю силу да могу браћи раздавати благодать светога Духа.

Ово є седамъ ступова дома премудрости, ово є седамъ грана знаменитога светняка, кои є пророчки поставіо Мойсіе у шатору а Соломунъ у цркви ; оне светле свету и обасияваю цркву као седамъ вишихъ духова, кои се свагда сяю на небесима око престола славе.

Мы пакъ побожно приступаюћи садъ да полако разматрамо сваку ову тайну колико имъ приступити можемо, спремимо се овимъ раз-

матранѣмъ да ихъ кротко примимо кадъ насъ у веку коя одъ њихъ са спасенiемъ сретне, као анђео кои є водіо младога Товію на тежкоме путу нѣгову по Халдейской робской земльи.

Писмо 16.

Починюћи описивати службу Божію коя быва о светомъ крштеню, треба да ти напоменемъ да као што све тайне имаю силу давати намъ благодать св. Духа тако и свака напосе има у себи особитый даръ подъ каквимъ обликомъ кои се види.

Тако свето *крштенђ* пере насъ одъ првога Адамова греха тимъ што заронимо у воду на кою се сиђе благодать. Оно именомъ отца и сина и светога Духа, кое има силу за ствараћ, чини да се на ново родимо за новъ животъ не више по староме праотцу, кои є пренео на савъ родъ свой духовну болесть и пропадљивость греховну (по томе што оно што се роди не може быти болђ одъ онога што га роди, и што изъ кужнога извора тече кужанъ потокъ), него по новоме човеку, по Христу Богу, кои є све собомъ поновіо и самъ крстивши се дао божанствену силу овой тайни.

Као што се у онай часъ кадъ се спаситель кретіо явило свету трояко лице єдинога

божанства: гласъ отчинъ обяви сина и св. Духъ сиђе у облику голубињему, — и као што є спаситель шалюћи у светъ апостоле заповедіо имъ: „идите и учите све народе крстећи ихъ у име отца и сина и светога Духа,“ — тако и света црква, ни за єдну титлу не одступаюћи одъ речій Христовихъ, доводи насъ међу децу његову три пута спустивши насъ у воду у име свакога лица свете Троице, и то є темель и главно светоме крштеню, а остале молитве и обичаи или само являю тайну или спремаю за ню верне.

У прве векове Христяпске они кои се спремаху да се крсте зваху се *оглашени* за то што имъ се истомъ оглашиваше почетакъ вере; они нису смели быти у цркви кадъ се свршую тайне, а кои између њихъ біяху найбольи и већъ изабрани да се просветле крштенћмъ, они се спремаху уза савъ постъ молитвама и поучаванћмъ да приме ову тайну, и о првой половини литургіе беше имъ слободно стаяти у цркви у препрати до особите молитве коя се чита за њихъ.

Драгоценъ споменъ одъ овога поучаваня оглашенихъ остао намъ є изъ четвртога века у умотворини св. Ћирила архіепископа Єрусалимскогъ, кои полако спремаше слуге греха за слободу синова Божіихъ помлаћуюћи имъ душе веромъ:

„Страшно є“ вели „зло грехъ и найтежа болестъ души преступанѣ закона, кое іой трошн снагу и баца є у огань вечный. Али шта є управо грехъ? — онъ ніе непријатель кои те явно напада, човече, него є зло былѣ, кое изъ тебе тайно расте; кадъ заборавишъ Бога онда починѣшъ мислити зло и чинити безаконѣ. Али не започинѣшъ ты самъ греха, злу є првый почетакъ и отацъ ђаво: ово є казао Господъ а не я: „еръ ђаво греши одъ почетка“ (I. Іов. III, 8). Али онъ ніе згрешіо за то што є створенъ да греши: не, онъ є створенъ добаръ, па є самъ одъ свое волѣ постао ђаво и сотона и одъ дела своихъ прозванъ є супарникъ; онъ подиже зле желѣ у онима кои га слушаю, са нѣга є и праотацъ нашъ Адамъ быо изагнанъ изъ рая. — Али ће онай кои є проліо за насъ драгоцену крвъ свою опростити насъ одъ греха; само му се предай съ веромъ. Хоћешъ ли да видишъ любавъ Божію къ людима? — Кадъ є Адамъ преступіо заповесть Божію, еда ли га ніе Богъ онда могао предати смрти? па шта бы? правда Божія изагна недостойнога изъ рая, али опет Бог постави грешника раю на погледу да бы гледаюћи одкуда є пао доцніе могао се спасти каянѣмъ.“

„Доиста є крштенѣ велико дело, и за то разумно къ нѣму приступай. — Као што човекъ има два дела: душу и тело, тако є и очишћанѣ двояко: без тела за оно што нема

тела и телесно за тело ; вода очишћа тело а Духъ светый запечаћава душу да бысмо приступили къ Богу са срдцемъ покроплѣнимъ и теломъ опранимъ чистомъ водомъ. И тако кадъ видишъ воду, немой мислити да є проста вода, него се одъ силе св. Духа надай спасенію, єръ безъ овога двога не можешъ доћи до савршенства ; ово не говоримъ я, него Господъ Исусъ Христосъ : „ако се ко не роди одозго, водомъ и духомъ, не може ући у царство Божіе“ (Іов. III, 5). Нити онай има подпуне благодати кои се крсти водомъ а не удостои се Духа, нити ће онай ући у царство небеско кои — ако ће како быти добаръ по делима — не буде запечаћенъ водомъ ; ово є оштра речъ, али ніе моя, него Господъ рече : „кои узверуе и покрсти се, спашће се, а ко не веруе, осудиће се“ (Мар. XVI, 16).

„Ако ли ко жели знати за што се водомъ а не другомъ коіомъ стихіомъ даe благодать, онъ ће то наћи у светоме писму. Вода є нешто што оживлюе и између четири видљиве стихіе света найлепша є ; анђели живе на небу, а небо є постало одъ воде ; на земльи живе люди, а земля є постала одъ воде, и Духъ се Божій ношаше надъ водомъ пре него є за шестъ дана све створено : почетакъ є свету вода и почетакъ є спасенію Іорданъ ; Израиль се избавіо од Фараона моремъ, а светъ се одъ греха избавля водомъ съ помоћу речи Божіе.

Гдегодъ Богъ чини заветъ съ кимъ, онде є и вода: съ Ноемъ є учинѣнъ заветъ после потопа и знакъ крштеню беше умиваоница поставлѣна у шатору. Крштенѣ є свршетакъ старога завета и почетакъ новога: крштенѣ є осветіо Исусъ кретивши се самъ, ако є и быо безгрешанъ, за то да бы онима кои се крсте дао божанствену благодать и славу. И ты кадъ сиђешъ у воду, мртавъ си одъ греха и као погребешъ се у њой као Исусъ у гробу каменомъ, па кадъ изиђешъ изъ нѣ а ты оживишъ правдомъ да бы ходіо у новоме животу, и ова є вода у єданъ часъ теби и гробъ и майка.“

„Да чуднога чуда!“ виче св. Бирило, „ниемо доиста умрли нити смо доиста были погребени нити смо доиста васкрснули, него є у споляшнѣму свршиваню ове тайне само слика а у истини є и сили нѣзиной спасеніе. Христосъ беше доиста разапетъ, доиста погребенъ и доиста васкрсе, а мени, ако и нисамъ страдао, дае спасеніе у заедници своега страданя.“

Спремаюћи се за тайну валя се напредъ одрећи ђавола, коему є робовао светъ до Христа и іошъ робуе изванъ нѣга; ово спреманѣ садъ припада кумовима одъ како се Христянство распространило те насъ іошъ у детиньству призива у царство Божіе, али и у самоме почетку цркве наше често су се и деца

крштавала: тако є апостолъ Петаръ крстіо у Яфи првога незнабожца, капетана Римскогъ Корнилія и савъ домъ нѣговъ, мало и велико. Вера свештеника, кои крсти, и родителя и кумова накнађуе незнанѣ у детета, а благодать Божія, коя се као милость одозго раздае не по заслугама него по нашой вери и по любави Христовой къ човештву, прима свакій векъ, еръ су сви наєднако нѣ недостойни и свима наєднако треба спасеніе.

Будуѣи да су кумови, кои су негда бирани да поучаваю нове Христяне и да ихъ чуваю одъ зла друштва съ незнабожцима, садъ не само дужни поучавати истинама свете вере онога коєга изъ воде прихвате, него ради младости нѣгове и одрицати се за нѣга и заветовати, — то помисли како намъ валя пазити кадъ се примамо тако светога посла и съ каквомъ веромъ треба сами да стоимо а не да насъ другій замени на овой тайни, коя намъ задае толикій одговоръ. Заиста кумъ є, кои познае сву важность своєга посла, духовный отацъ кумчету, и родъ по тайни, у кои уѣе предъ лицемъ Христовимъ, толико є светъ колико родъ по крви и прелази и на роѣену децу нѣгову, коя постаю браћа духовноме сину.

Свештеникъ кадъ бы примао незнабожца у оглашене, ставіо бы га према истоку на вратима, црквенимъ у кошульи те бы му одпа-

сао појасъ показујући тимъ да се одъ то доба дреши свеза нѣгова са светом и стоећи на улазку къ истини да му се ваља одвратити одъ мрака прећашњихъ дела. По томъ три пута дунувши му у лице да бы изагнао духа злоће, три пута бы га прекрстіо ставляюћи му на главу руку и дао бы му име съ молитвомъ: „да бы Господъ сачувао онога кои е прибегао къ светоме имену нѣгову, напуніо га вере, надања и любави да разуме истинога Бога, да бы га записао у књигу одъ живота и прославіо у нѣму име пресвете Троице.“

Съ овомъ се молитвомъ и дете прима у оглашене, по томъ иду четири заклетве да се одриче лукавства кушачева. На последньой свештеникъ ваніюћи къ створителю рода људскогъ да бы отворіо духовне очи детету и дао му анђела светла, дуне му у уста, чело и прси три пута говорећи ове речи: изагнай изъ нѣга свакога злога и нечистогъ духа, кои е сакривенъ или се гнезди у срдцу нѣгову.“

Тада свештеникъ набраја свакояке преваре: духа лукавства, духа злоће, духа идолопоклонства и свакога лакомства на камати, духа лажи и сваке нечистоте, да бы тимъ показао човеку свега тайнога непријателя нѣгова и уверіо га да треба са свимъ одъ нѣга да се одвои, да бы се истинито сединіо съ Христомъ; по томъ обрнувши дете према западу три пута га запита: „одричешъ ли се сотоне

и свію дела нѣговихъ и свію анѣела нѣговихъ и сваке службе нѣгове и све охолости нѣгове?“ а кумъ место детета одговори: „одричемъ се.“

Али ово одрицанѣ іошъ ніе доста, него свештеникъ да бы іошъ веѣма раскинуо сваку свезу съ духомъ лажи и неправде и да бы показао како треба пазити тайно варанѣ нѣгово кое се и не осеѣа, іошъ три пута запита: „еси ли се одрекао сотоне?“ и опет му три пута одговоре: одрекохъ се.“ За свѣдочансвво явнога непріятельства онъ каже те и дуну и плюну на нѣга, и потомъ обрне дете, кое ће се крштенѣмъ просветлити, одъ тавнога запада према светломе истоку, три пута питаюћи питанѣмъ утехе пуннмъ: „удружуешъ ли се съ Христомъ?“ и три пута чувши одговоръ: „удружуемъ се,“ іошъ три пута запита: „еси ли се удружіо съ Христомъ?“ и на то му се одгори: „удружихъ се.“ — „И веруешъ ли га?“ найпосле запита свештеникъ, — „веруемъ га да е царъ и Богъ“ одговори кумъ и место кумчета очита символъ вѣре (вѣрую).

Ово е питанѣ последнѣ, и зато е свештеникъ, пре него крштенѣмъ обуче дете у Христа, радь чути твердо и драговолно признаванѣ да е Христосъ Богъ и да е бію постао човекъ, да бы съ веромъ была прим-лѣ на тайна, коя се само веромъ добыя; и после

тога опетъ запита: Єси ли се удружіо съ Христомъ и верујешъ ли га?“ и наново саслуша истый одговоръ и символъ. Тада рече детету да се поклони Христу као што се негда поклоніо слепацъ кадъ га є спаситель излечіо те є прогледао, и кумови се поклоне говорећи: „Покланямъ се отцу и сину и светоме Духу, Троици єдиносуштной и нераздѣлной.“ А свештеникъ завршн оглашиванѣ молитвомъ ка Господу, кои хоће да се сви люди спасу и истиву познаду, да бы удостоіо слугу своєга благодати коя є у крштеню, напуніо га силе светога Духа у єдинству съ Христомъ и учиніо га чедомъ царства своєга.

Овако приправивши дете да прими крштенѣ, свештеникъ поће да освети воду, коя є явный обликъ тайне, али се найпре смерно у себи моли Господу, кои испитуе срдца и утробе, да не гледа на грехе нѣгове, да онай кои явля слободу другима не бы самъ остао робъ греху, и не гледаюћи на недостойность свештеникову да утврди новину Христову у светой цркви нѣговой.

Укрепивши се свештеникъ смерношћу на гласъ рече: „Велики си Господе и чудна су дела твоя и ни єдна речь не ће быти вредна певати чудеса твоя,“ и обширно казуе славу Бога, коега пое сунце и слави месецъ и слуша светъ и одъ коєга дркћу бездане, съ коимъ су звезде и коєму служе анѣелске силе

закланяюћи крилима лица своя. По томъ силазећи са страхомъ къ неисказаной любави Христовой према човештву, кои немогаше гледати рода људскога где га ђаво мучи, него као слуга дође да насъ спасе, покликне: „ты дакле, човеколюбче цару, дођи и садъ силазкомъ светога своега Духа и освети воду ову,“ и молећи да бы на ню сишли сви благослови Іордански три пута є закрсти говорећи: „нека се сатру подъ знакомъ крста твоега све противничке силе.“

Найпосле се моли да злый духъ, кои мрачи помисли и мути мисли, не бы сишао съ дететомъ у воду коя избавля, освећуе, очишћа тело и духъ, у ньой да ослабе свезе, да се опросте греси, да се просветли душа, да буде баня новога живота, да понови духъ, да даруе посинаштво, да буде одећа у коіой се не труне и изворъ живота; и іошъ се моли да бы дете кое ће се крстити свукавши старога човека обукло се у новога, и погребавши се съ Христомъ у води крштеня съ ньимъ и воскреснуло и было прибрано међу првенце на небесима.

Тада настане часъ да се свршуе тайна али свештеникъ пре него спусти дете у воду, споминюћи смрть Христову помаже га за овай тайный погребъ улѣмъ као мртваца, еръ є одъ тада мртавъ свету, него є живъ Богу, по чему се и улѣ ово зове улѣ радости, а

помаже му прси да бы му се исцелила душа и тело, уши да бы чуло веру, руке да бы се трудило, и ноге да бы ходило по заповестима.

Ово улѣ значи и добру маслину Исуса Христа, на кою се прицеплює крштеный као нова грана, одкинутъ будући за свагда одъ дивлѣ маслине овога света; а и сама вода освећує се унакрстъ улѣмъ за знакъ мира Божіега съ людма, єръ є Господъ напредъ являюћи благодать коя иѣаше послао у ковчегъ Ною голубицу съ маслиновомъ граномъ.

Тада свештеникъ узевши голо дете и ставивши му на главу руке према истоку замочи га три пута у воду у коіой є спасеніе призиваюћи име отца и сина и св. Духа, и ново чедо цркве извади се изъ воде, у тайни роћено и посинћно Богу Исусомъ Христомъ. Дете обуку у одећу правде, у белу одећу нераспадљивости, коя замени кожане хальине, какве є Господъ дао Адаму кадъ є сагрешіо, а куму се да у руку свећа за знакъ духовнога видела, кое є обасяло дете и учинило га да може примити другу добротворну тайну, *миропомазанѣ*, т. є. савршенѣ у вери.

Као што се на крштеню водомъ духовно опере човекъ одъ греха, тако се миромъ, коимъ се помаже тело, запечати и утврди у истинама вере наново роћеный одъ воде, те му се даю силе духовне благодати за трудбу,

коя се иште одъ Христянина. И премда свештеникъ свршуе ову другу тайну одмахъ за првомъ, за крштенѣмъ, за то да бы ново чедо цркве имало у себи одмахъ изъ почетка оружѣ яко да се брани одъ преваре ; али миро, у коєму се оно даe, треба напредъ да є осветіо владика соборно зато што су апостоли оне кое крштаваху свагда довршивали у вери саборномъ молитвомъ стављаюћи руке на њихъ. Тако є Петра и Іована послао савъ зборъ апостолскій у Самарію да утврде у вери оне кои біяху онде примили свето крштенѣ, те њихъ запечатише дарима св. Духа ; и саме є апостоле, докъ іошъ міе быо видљиво сишао на њихъ Духъ светый по узласку Христову на небо и учиніо њихъ учительима свему свету, спаситељъ утврдіо у вери у данъ кадъ є воскресао и међу њихъ на затворена врата дошавши дуную на њихъ и рекао : „примите Духъ светый.“

А миро се употребљява за то да бы владика кои га є освештао могао њимъ преко другихъ осветити оне кои се крсте и да бы се видљиво показало невидљиво помазанѣ св. Духа, коє слази на Христянина као оно помазанѣ коимъ су се свештали у старомъ завѣту свештеници, цареви и пророци. Свештеникъ молећи се помаже детету миромъ упакрсть све тело : чело, очи, ноздрве, уста, уши, прси, руке и ноге и како што помаже а онъ рече : „печатъ

дара Духа светога, Аминъ.“ Истомъ одъ овога часа припада детету име *Христянинъ*, єръ и име Христосъ, т. є. помазаникъ, значи да є спаситель бьио съ неба помазанъ Духомъ Божіимъ, као што самъ за себе явля: „Духъ є Господньій на мени; за то ме помаза да явимъ євангеліе сиромасима“ (Лук. IV. 18). Тада свештеникъ съ кумовима кои носе дете три пута обиђе око крстіонице према сунцу поюћи: „Кои се у Христа крстисте, у Христа се обукосте, єръ новый войникъ, кои се обукао у Христа, треба да иде къ нѣму, сунцу правде, по науци вере, не угоднимъ путемъ светскимъ, кои се завія на западъ, него стихіяма и почетцима нѣговимъ и страстима своимъ на супротъ.“

После овога знаменитога хода посланица апостола Павла къ Римлянима казуе намъ духовну силу тайне крштеня: „Сви кои се крстисмо у Исуса Христа, у смрть нѣгову крстисмо се. Тако се съ ньимъ погребосмо крштенѣмъ у смрть да као што уста Христосъ изъ мртвихъ славомъ отчиномъ, тако и мы у новомъ животу да ходимо. Єръ кадъ смо єднаки съ ньимъ єднакомъ смрти, быћемо и воскресеніемъ; знаюћи ово да се старый нашъ човекъ разапе съ ньиме, да бы се тело грешно покварило, да више не бысмо служили греху. Єръ кои умре, опрости се одъ греха. А ако умресмо съ Христомъ, верує-

мо да ћемо и живети съ њимъ, знаюћи да Христосъ уставши изъ мртвихъ већъ више неумире; смрть више неће обладати њиме. Єръ што умре, греху умре єданъ путъ: а што живи, Богу живи. Тако и вы дакле држите себе да сте мртви греху а живи Богу у Христу Исусу Господу нашему. (VI, 3 — 11).

А после апостола свршетакъ евангелія по Матею сведочи да є самъ Христосъ уредіо ову тайну: „Єданаестъ ученика отидоше у Галилею у гору куда имъ є казао Исусъ. И кадъ га видеше, поклонише му се; а єдни посумняше. И приступивши Исусъ рече имъ говорећи: даде ми се свака власть на небу и на земльи; идите дакле и научите све народе крстећи ихъ у име отца и сина и светога Духа, учећи ихъ да све држе што самъ вамъ заповедао; и ево я самъ съ вама у сваке дане до свршетка века, Аминъ.“

У прва времена свете цркве наше, кадъ бы се ко крстіо, готово не излазећи изъ цркве носіо бы седамъ дана белу хальину, кою су му облачили дике ради и за знакъ духовне радости а осмый данъ свештеникъ бы га съ молитвомъ распасао и покропивши га светомъ водомъ убрисао бы га сунђеромъ као већъ очишћена и свршена, и ошишао бы га за знакъ да є оставіо мртва дела. Овимъ бы му свештеникъ напоминяо да онай, кои се обуче у свету хальину Христову и опере одъ греха и

очисти веромъ Христовомъ и постриже у име нѣгово, треба да є чистъ свега века своєга чуваюћи хальину нераспадљивости да се неоскврни и сарезуюћи у срдцу своєму све страсти земальске.

Садъ пакъ, кадъ се обе ове тайне заєдно свршую на детету, съ њима се саставля и овай последньи обичай. Свештеник молећи Бога да детету сачува даре св. Духа и да му да животъ вечный, покропи га водомъ говорећи: „оправдао си се, просветліо си се, осветіо се, опрао си се, именомъ Господа нашега, и по томъ отаре га наквашенимъ сунћеромъ споминюћи велике тайне, кое се на нѣму свршише.

Найпосле одсече му косу унакрстъ у име пресвете Троице и помоли се да бы на главу детета веромъ освећенога сишао благословъ Божій као негда на Давида и да бы оно напредуюћи до свое старости славило Господа и свега века своєга гледало добро Єрусалимско.

Писмо 17.

После две високе тайне, кое у єданъ путъ изводе човека изъ таме греховне на видело Христово и чине га те є са свимъ ново створенъ, єръ се у води наново роди а миромъ се запечате на нѣму дари св. Духа, — после ове две тайне даровао намъ є Господъ

трећу, іоштъ већма божанствену (ако се може тако казати), еръ є нѣгова воля да смо заиста у заедници съ ньимъ примаюћи у себе тело нѣгово и крвъ нѣгову и да у овой духовной храни налазимо ону силу коя треба да насъ држи на путу у вечный животъ.

Свака се слава за миръ или за какву свезу међу людима запечаћава братскомъ трпезомъ да се посведочи заедничка любавъ, и онай кои гости не жали блага да бы само показао сву любавъ свою къ онима кои доћу на приятельски позивъ нѣговъ; али благо кое намъ се поставля на божанственой трпези спасителѣвой веће є одъ свакога човечиега као и само естество нѣгово. Чимъ є великій страдалникъ Іовъ пророчки потврћивао свою доброту и любавъ коіомъ га любляху домаћи, кои желећи съ ньимъ быти іоштъ у тешньой свези викаху: „ко бы намъ дао да се наситимо одъ тела нѣгова?“ то є управо за знакъ свое любави допустіо синовима човечіимъ синъ Божіи, кои є за ньихъ пострадао.

У старомъ є завету све било само сенка, слика новогъ завета; тако є народу израильскомъ кои є Богъ изабрао да приправи светъ за дочекъ Христовъ, са закономъ за споменъ како є избављенъ изъ робства Мисирскогъ дана была храна тайне пуна, *ягнѣ пасхално*, коега є крвъ Юдейце покропивши имъ домове сачувала одъ моріе

коя є морила Мисирце. Іоштъ єдна небеска храна беше дарована Израильцима избавлѣнимъ ягнѣтомъ крви, *мана*, коя ихъ четрдесетъ година храняше у пустиньи докле не дођоше у землю обећану, и ова *мана* беше знаменѣ небескога хлеба, коимъ насъ искупитель храни докъ смо на путу идући у нѣгово царство. Онъ намъ даде ову бесмртну храну као плодъ кои узре на нѣгову крстномъ дрвету, коимъ насъ поврати у безазленость Адамову, као што и Адаму беше посађено у раю дрво одъ живота, да бы живео до века. И тако є слика ове тайне хране свуда: у раю почетакъ и у пустиньи сенка и свршетакъ у гостіоници Сіонской, где спаситель благословивши хлебъ рече: „Узмите, єдите, ово є тело моє“ (Мат. XXVI, 26).

Али є Господъ пре него идући драге волѣ да пострада поставио ову тайну, за рана наукомъ и чудесима, коя є наговешћиваху, и спремао народъ да є прими. Тако є Господъ уређивао и тайну крштеня, єръ пре него іой даде благодатну силу да спира грехе, онъ посла Іована у пустиню, кои крштаваше само крштенѣмъ покаяня проповедаюћи да онай кои за ньимъ иде већъ неће крстити само водомъ него и Духомъ. Тако є спаситель зарана показао да є хранитель народу два пута чудесно умноживши неколико хлебова да се єдномъ петъ а другомъ четири хиляде людій

насити, и тимъ ихъ учаше да ће онъ єданъ хранити собомъ савъ светъ. А кадъ народъ потече за њимъ ради ове земальске хране, онъ имъ обяви, да ће храна коју валя одъ њега чекати, быти небеска и да безъ нѣ нема правога живота: „Я самъ хлебъ живый, кои сиђе съ неба; кои єде одъ овога хлеба, живиће вавекъ; и хлебъ кои ћу я дати, тело є мое, кое ћу дати за животъ света.“ Ово чувши Єврей стадоше се препирати међу собомъ говорећи: како може овай дати нама тело свое да єдемо. Али имъ Исусъ рече: „Заиста, заиста вамъ кажемъ: ако не єдете тела сина човечіегъ и непіете крви нѣгове, не ћете имати живота у себи. Кои єде мое тело и піе мою крвь има животъ вечный, и я ћу га васкрснути у последньій данъ: єръ є тело мое право єло и крвь є моя право пиће. Кои єде мое тело и піе мою крвъ, стои у мени и я у нѣму. Као што ме посла живый отацъ, и я живимъ отца ради, и кои єде мене и онъ ће живети мене ради. Ово є хлебъ кои сиђе съ неба: не као што отци ваши єдоше ману, и помреше; кои єде хлебъ овай живеће вавекъ“ (Іов. VI. 51 — 58).

И многи измећу Капернаумляна, почетакъ потоньихъ Капернаумляня по неверю, чувши ово повикаше у очи Христу Богу: „ово є тврда беседа! ко є може слушати?“ За то спаситель видећи напредъ неверъ и знаюћи да се човекъ замраченъ телеснимъ помислима, не

може подићи до тайне нѣгова божанства, напредъ каза ученицима своимъ да нико не може доћи къ нѣму ако му не буде дано одъ отца нѣгова, и желећи одъ ньихъ слободну веру запита ихъ: „да не ћете и ви отићи?“ али Петаръ одговори му и за апостоле и за све кои му верую: „Господе, коме ћемо ићи? Ты имашъ речи вечнога живота. И ми веровасмо и познасмо да си ты Христосъ синъ Бога живога“(68 — 69).

И тако човекъ не може чистога и божанственога живота, живота духовнога, кои є изгубіо окусивши родъ съ дрвета одъ познаня добра и зла, наново наћи другчие него єдући правога хлеба небескаго, хлеба живота. Ніє доста само веровати речима Христовимъ него треба примати у себе нѣгово тело и крвъ нѣгову, о чему є Господъ ясно казао да є то прва потреба и залогъ за животъ вечный. Божанственый животъ треба да наће достойно место у єстеству нашему да бы се укинула распадльивость, коя се у нама раћа одъ првога греха, и да бы савъ човекъ могао васкрснути у последньій данъ не само у духу него и у прославлѣномъ телу, єръ не чини човека само душа него и душа и тело: за то є и речъ Божія постала нама храна у два найзгоднія лика, у хлебу и вину. Са свимъ су ясне речи Христове: „Ако неєдете тела сина човечіега и не піете крви нѣгове, не ћете имати живо-

та у себи“ (Іов. VI, 53(. Не може быти сумнѣ шта ове речи значе; чувай се да каквогодъ друго наопако значенѣ не нађешъ у овако яснимъ речима и да не гледашъ само знаке какве и какву духовну заѣдницу онде где спаситель вичe да га свакъ чуѥ: „Тело ѥ моѥ право ѥло и крвъ ѥ моя право пиће“ (55) Онъ треба да ѥ у нама као мы у нѣму, да бы савъ човекъ живео нѣговимъ животомъ „Ово чините за мой споменъ“ (Лук. XXII. 19), рекао ѥ спаситель ученицима своимъ, и у томе имъ іоштъ пре смрти дао залогъ даће до века быти међу ньима, коѥ имъ ѥ и после улазећи на небо обећао:“ и ево я самь съ вама у сваке дане до свршетка века“ (Мат-XXVIII, 20). Поставивши апостоле да извршую нѣговъ новый заветъ и давши имъ властъ да у име нѣгово чине оно што ѥ самъ чиніо предъ ньима, ѥръ ѥ учиніо те сви люди могу примати у себе тело и крвъ нѣгову, и тако се безъ прекида понавля жртва нѣгова на кресту да бы люди свуда и свагда могли сами имати део у ньой и доиста примати у себе сина Божіега, ѥръ безъ тога не могу имати вечнога живота.

Божанствена ѥ литургія понавлянѣ тайне вечере Христове; и на ньой се по молитви свештениковой и пошто сиђе Духъ светый претвори хлебъ и вино у тело и крвъ Христову, а верни приступаю те обоѥ у себе примаю. Али будући да ѥ тайна ова, коя я-

вля смрть Господню до другога доласка нѣгова, тако велика да по речима апостола Павла: „кои недостойно еде овай хлебъ или піе чашу Господню, кривъ е телу и крви Господньой, и еде и піе себи судъ не разликуюћи тела и крви Господнѣ“ (I. Кор. XI. 27 — 29, за то црква коя стараюћи се за свакога пушта къ страшной тайни и безазлену децу, што се одраслихъ тиче, држи се савета истога апостола: „али човекъ да испитуе себе, па онда одъ хлеба овога да еде и одъ чаше да піе“ (28).

Али како ће човекъ испитивати самъ себе? како ће продрети у све окуке поноситога срдца и као што валя оценити све грехе свое предъ Богомъ? Кадъ бы управо као у огледалу видео сву мрачну душу свою, не бы ли га обузело очаянѣ, кое бы га одвукло те нигда не бы смео приступити да се причести? и тако неимаюћи животне хране не бы имао ни живота вечнога. А съ друге стране, како е свакъ радъ правдати оно што чини, колико би ихъ было кои бы задовольни были собомъ те бы приступали къ тайни и постаяли криви телу и крви Господньой. Могло бы се наћи и такихъ людій, кои бы осећали да су недостойни, али бы опетъ боећи се прекора людскогъ усудили се у тайни примити у себе судъ место спасенія. Борба споляшнѣга човека съ унутрашньимъ и савести са

делима мучнія є и одъ найзамршеніихъ парница овога света, на за њихъ люди траже помоћи у судіє кои по закону има власть расправити ихъ а како не бы овака помоћь требала човеку и у борби са самимъ собомъ?

Све є ово напредъ видела милостива црква, на све є она као майка пазила, те є и страшну тайну причешћа и оне кои се причешћую заклонила другомъ тайномъ, *каянѣмъ*. На исповести човекъ одкриваюћи душу свою самоме Богу предъ освештанимъ слугомъ нѣговимъ, добія одъ нѣга опроштенѣ за грехе своє, ако се истинито раскає, или му се забрани да не приступи къ тайни тела и крви по власти одозго, кою є самъ Христосъ дао ученицима своимъ рекавши: „Примите Духъ светый; коима опростите грехе, опрости ће имъ се; а коима задржите, задржа ће се“ (Іов. XX. 22 — 23, и іошъ пре тога Петру: „Што свежеш на земльи, быће свезано на небесима; и што раздрешишъ на земльи, быће раздрешено на небесима“ (Мат. XVI, 19). И као што су свакой одъ седамъ тайна цркве наше темель или сама дела Христова или речи нѣгове изъ євангелія, тако се и ова четврта тайна, каянѣ показує у новомъ завету тако ясно као што у срдцу осећамо да є потребна.

Іошъ пре проповеданя спасителѣва чуємо Іована где виче у пустиньи. „покайте се,

ѣръ се приближи царство небеско“ (Мат. III, 2); и сва се Юдея слеже на Іорданъ, те исповеда грехе свое Претечи и прима одъ нѣга найпре крштенѣ за покаянѣ, да бы по томъ достойно срела Христа, ковга онъ являше, ѣръ ће само они кои су чистога срдца видети Бога. И спаситель є єднако међу цариницима и женама грешницама, кои се предъ њимъ каю за грехе свое и добыяю опроштенѣ, те се после најусрдніе нѣга држе, ѣръ се њима опраштаю греси за велику любавь, а „коме се мало опрашта, има малу любавь“ вели Христосъ (Лук. VII. 47).

А и како бысмо се другчие могли помирити и уєдинити съ Христомъ ако не овомъ тайномъ изгубивши чистоту коя намъ є дана у води на крштеню? Како би смо могли поправити преступе, у кое насъ увалює охолость духовна и телесна ако не понизивши поносито срдце явнимъ признаванѣмъ своихъ греха предъ човекомъ као што смо и сами? Стари су Христяни, кои нису были тако покварени као мы, по заповести апостолской: „исповедайте єданъ другоме грехе“ (Як. V. 16) легали на прагу црквеномъ и обявльивали грехе свое да чуе свакій братъ. Али садъ бы се овако признаванѣ предъ целимъ светомъ могло употребити на зло, за то милостива црква неиште явнога добровольногъ признаваня, него іой є доста да они кои се каю ка-

жу грехе свое єдномъ освештаномъ човеку, као што су негда долазили да се исповедаю Іовану и апостолима; и ако се искрено као што треба приступи овој тайни, она ће не само опростити одъ греха учињнихъ него ће и у напредакъ быти заклонъ одъ новихъ. Колико пута сачува одъ греха само мисао да ће га требати казати духовнику да не бысмо ако га не признамо предъ єднимъ човекомъ, кои є дужанъ чувати тайну, были обличени предъ зборомъ людій и анђела на страшномъ суду Христову.

У прва є времена онихъ кои се каяху за тежке грехе, те имъ не беше слободно причестити се, было одъ три врсте. Єдни нису смели ући у цркву, него плачући моляху оне кои пролажаху да се и за ньихъ Богу помоле; други су стаяли у препрати те съ оглашенима излажаху изъ цркве; трећи су подилазили епископу подъ руку кадъ благосиля заєдио съ онима кои се спремаху за крштенъ, и съ ньима изъ цркве излажаху; а четврти су стаяли о целой литургіи, али нису приступали къ св. дарима, и ово се испитиванъ, кое є могло траяти по неколико година према величини кривице, скраћивало према усрдію коимъ се ко каяше. И сада се меће на оне кои тежко сгреше црквеный каръ или *епитимія*, да би не смеюћи за неко време причестити се осетили кривицу свою и сачували се да не буду

осуђени да су недостойни причестници, крви телу и крви Христовой. — Али и кое црква држи да су достойни божанствене тайне, и њихъ она спрема за ову бесмртну трпезу постомъ и молитвомъ за рана одводећи имъ помисли одъ земальскихъ стварій и изнутра очишћаюћи свега слабога човека да не бы изгорео одъ огня у причешћу Христову.

Одъ пре кадъ у Христяна біяше више савршенства и савъ животъ њиховъ беше сама угодба Христу, они се свакій данъ или у сваку неделю крепляху на велике труде небескимъ хлебомъ спасителѣвимъ као што мы свакій данъ опоравлямо тело храномъ; и кадъ за неколико неделя дана кои Христянинъ не бы приступіо къ св. дарима, свештеникъ бы га по дужности своіой питао да нема на души какавъ грехъ кои му брани причестити се єръ су и болестницима и онима кои не бы дошли у цркву разносили по кућама причешће ђакони. Али кадъ се мало по мало Христянство разнесе међу людима свакоякимъ и међу целимъ народима, црква стане болѣ пазити раздаюћи свете даре него што є бывало пре докъ вернихъ беше манѣ, и тако буду четири поста изабрана да се у њихъ свршуе ова Христянска дужностость у духу истинога каяня.

Самъ постъ ніе нова уредба у цркви, него га є она као помоћь молитви узела изъ

живота свєтихъ людій старога завета а и самога спасителя. Колико се пророка спремало постомъ за проповеданѣ и задавало га за знакъ каяня целимъ народима! Видимо Мойсія и Илію где се постише четрдесетъ дана и подигоше се духомъ да гледаю Бога; видимо Іована претечу, за коєга самъ спаситель каза да є найвећій измећу свію роћенихъ одъ жена, где се свега живота своєга пости у пустиньи. Самъ се искупитель четрдесетъ дана пошћаше на гори где беше кушанъ, и за ученике своє рече „да ће они постити кадъ се отме одъ ньихъ женикъ“ (Мат. IX, 15) као што є и было о нѣгову страданю и смрти и пошто изиће на небо, єръ апостоли єднако біяху у посту и молитви. А црква распространивши се према потребама времена и людій съ некимъ споляшньимъ обичаима одредила є и дужину свакога поста и сама єла єднакости и реда ради да бы верни могући радо быти безъ чега на своє спасеніе слушали наредбе **нѣзине.**

На тай пачинъ Христянинъ изнутра спремивши се да прими тайну, найпре побожно приступи каяню. Духовникъ съ ньимъ прибегне ка Христу, пастиру и ягнѣту, и поменувши изъ старога завета како є опроштено Давиду и Манасіи, моли да бы опростіо и овога грешника одъ свію безаконя нѣговихъ, и предъ самомъ исповести овако светує испо-

ведника: „Ево синко, Христосъ невидећи се стои да прими твою исповесть; немой се бояти ни стидити, немой затаяти одъ мене ништа, него безъ окрайченя кажи све што си учиніо, да добіешъ опроштенѣ одъ Господа нашега Исуса Христа. Ево и икона нѣгова предъ нама, а я самь само сведокъ да сведочимъ предъ ньимъ што ми речешъ: ако ли што затаишъ одъ мене, имаћешъ двогубъ грехъ. Пази дакле, кадъ си дошао у лекарницу да не отидешъ неизлеченъ.“ Кадъ се грешникъ исповеди, свештеникъ наново се помоливши Господу, кои неће смрти грешника него да се обрати и живи, опрости га одъ греха по власти коя му е одозго дана.

Тада се исповедникъ започне молитвама спремати за причешће; ово се спреманѣ зове *вечернѣ* и *ютренѣ правило*. Пре него легне спавати осимъ обичнихъ молитава, кое се читаю кадъ се леже, іоште чита канонъ или акатистъ пресладкоме Исусу, пунъ каяня, и акатистъ майци Божіой, кои е велича, и за тимъ канонъ анѣелу хранителю. Другій дивный канонъ за причешће, кои описуе сву важность ове тайне, долази у ютру съ другима високимъ молитвама, у коима су се излила срдца светителя: Василія великога, два Іована, златоуста и Дамаскина, и два Симеуна, новога Богослова и Метафраста. Ове су молитве, на брой дванаестъ, тако силне да кадъ ихъ чо-

векъ чита нехотице му умекне дрвенасто срдце, нехотице уздише и сузе рони, и ови уздисаи скидаю теретъ са душе, ове сузе очишћаю срце и гасе огань божанствене тайне, коя сажиже недостойне.

Найпре св. Василіе притече ка Христу, извору живота и безсмртности, напоминяюћи страданѣ нѣгово, и као изгублѣный синъ виче: сагрешихъ до неба и предъ тобомъ, и нисамь достоянъ погледати у висину славе твое! Али ако и осећа свою недостойность, као створенѣ благога творца опетъ неочаява за спасеніе свое, него му се нада съ разбойникомъ и цариницима, и моли онога кои е узео грехъ свету — да узме и нѣгово тежко бреме греха и очисти га и саедини са собомъ, да му део одъ светинѣ не буде на судъ него за заедницу св. Духа и да му буде попутнина у животъ вечный и поволянъ одговоръ на страшноме суду Христову.

Златоустъ долази за великимъ Василіемъ и одъ страха стае: „Господе Боже мой, знамъ да нисамь достоянъ да уђешъ подъ кровъ куће душе мое, еръ е пуста и опала и немашъ у мени места где бы главу склониo; али као што си се одозго насъ ради понизіо, понизи се и садъ моіой понизности, и као што ти воля беше лећи у пећини у ясле, тако буди волянъ сићи и у ясле душе мое и уђи у осквернѣно мое тело.“ Далѣ напоминѣ све примере

како се спаситель изъ любави своѥ къ людима понижавао према грешницима и дружіо се съ ньима, и на то се осланяюћи моли да бы божанствено причешће было на благодать и нѣговой грешной души.

По томъ Метафрастъ описуюћи редомъ страданѣ Господнѣ у телу, напоминѣ намъ у молитви сва божанствена дела Христова: онъ му се моли да бы крстомъ своимъ усмртіо све страсти наше, погребомъ своимъ да бы погребао зле намере наше, воскресеніемъ да бы подигао оне кои су пали, и узласком на десну страну Богу да бы удостоіо десне стране оне кои се спасаваю и осветіо ихъ силаскомъ св. Духа, и о другоме доласку да бы дао да срету Господа на облацима са зборовима светительскимъ. Али после овакога светлогъ наданя погледавши у срдце своѥ съ трепетомъ прелази къ овоме последнѣму дану, и іошъ пре доласка Господнѣга стоећи предъ ньимъ кодъ светога жртвеника и предъ страшнимъ и светлимъ анѣелима, оборенъ савести своіомъ, приноси своя зла дела и безаконя гола признаюћи ихъ сва не себе ради него више ради насъ, да бы набраяюћи своѥ грехе нагнао грешника да призна своѥ.

Тако и кроткій Дамаскинъ вапіѥ къ ономе кои има власть опраштати грехе людима, да и нѣму опрости све грехе и удостои га божанствене тайне, не на тегобу, не на муку,

нити да му се умноже греси, него да се одъ њихъ очисти и освети и да му буде вѣчство за будућій животъ и царство; а у другой молитви споминюћи жену, коя се излечи само дохвативши се за край хальине Христове, и грешницу, коіой се опростише греси кадъ држаше пречисте ноге нѣгове, онъ се побожно стреса помишляюћи да се усуђуе примити цело тело Христово.

Молитва Симеуна новога Богослова висока є као да є песма у славу. Онъ смерно моли Христа да є прими изъ скверних уста нѣговихъ и мрскога срдца и са нечистога єзика и душе осквр њене и да му да снагу да слободно искаже све што жели и да га научи шта ће творити и говорити: „и ране моє видишъ, али и веру знашъ, и волю видишъ и уздисає чуєшъ; не може се затаяти одъ тебе, Боже мой, творче мой, избавителю мой, ни капля сузе ни део одъ каплѣ: што іошъ нисамь учиніо, виде очи твоє, а у кньизи є твоіой записано и што іошъ ніе учињено.“ Али знаюћи да никакви греси нису ячи одъ трплѣня и любави Бога нашега, кои оне кои се покаю чини заєдничарима своєга божанства, онъ се опетъ ослободи радуюћи се и дркћући што ће примити овай огань у себе, и — чуда великога! — не изгоре одъ нѣга него се іошъ помлади као што негда купина гораше не сагореваюћи.

Најпосле божанственый Златоустъ молећи за помоћь пречисту деву и силе небеске и све свете, завршуе овай редъ побожнихъ богомоляца лепомъ молитвомъ, кою предъ само причешћиванѣ на дверима свештеникъ съ путиромъ у руци каже причестницима те е за ньимъ говоре, као веру и смерность: „Веруемъ, Господе, и исповедамъ да си ты воистину Христосъ, синъ Бога живога, кои си дошао у светъ да спасешъ грешнике, одъ коихъ самь я првый. Іошъ веруемъ да е ово само пречисто тело твое и ово сама частна крвь твоя, молимъ ти се дакле: помилуй ме и опрости ми што самь згрешіо хотимице или нехотице. речю, деломъ, знаюћи или незнаюћи, и удостои ме безъ прекора да примимъ део пречисте твое тайне на опроштенѣ греха и животъ вечный. Прими ме, сине Божій, да данасъ имамъ део у тайной твоіой вечери, еръ нећу непріятельима твоима тайне казати нити ћу те полюбити као Юда, него као разбойникъ признаемъ те: помени ме, Господе, у царству своему.“

Писмо 18.

Већъ самь ти говоріо о четири тайне крозъ кое свакоме Христянину валя проћи да бы се саединіо съ Христомъ и быо право че-

до свете цркве нѣгове. Садъ самь радъ да загледашъ у три последнѣ тайне, кое се не даю свагда ни свакоме, него су за различне потребе у животу.

Єдна є одъ ньихъ *женидба*, кою є іошъ у почетку света поставіо самъ створитель да бы изъ благословенога корена раћао благословенъ родъ, и коя, пошто є светъ искуплѣнъ, показуе єдинствомъ мужа и жене вечну свезу Христа съ нѣговомъ црквомъ; али ова тайна ніе свакомъ наменѣна, премда є животъ између мужа и жене доиста блаженъ и Богу міо, кадъ одговара ономе на што є одређенъ.

Кадъ се деца раћаю онда се као безъ прекида продужава стваранѣ света, дело Божіе, а што се одъ насъ роди ніе само тело кое живећи само осећа, него є створенѣ разумно; како дакле треба да намъ є света тайна женитбе и на какву се страхоту усуђуе онай кои даръ за стваранѣ употреблява за ниске страсти и за раћанѣ безъ благослова! Човекъ кои духомъ и теломъ своимъ стои изнадъ сваке друге твари, како бы се могао у извођеню другихъ створеня, коя су као и онъ, изедначити са живинчетомъ.

А кадъ є само двема душама различнога рода саединѣнимъ, кое су као два животна почетка, съ неба данъ благословъ да раћаю децу, онда бы и самимъ естественимъ законима противно было кадъ бы се покварила ова-

кова свеза или кадъ бы се разширила да у ню ступи више одъ потребнога двойства; кадъ бы се ово чинило, онда бы животне силе одступиле одъ онога на што су управо одређене а и одъ саме женидбе, коя само двое и то за свагда саставля у тело едно, по речима светога писма:

„И сазда Господъ Богъ жену одъ ребра кое узе одъ Адама, и приведе е къ Адаму и Адамъ рече: ово е кость одъ костію моихъ и тело одъ тела моега; она ће се звати жена, еръ е узета одъ мужа своега; зато ће оставити човекъ отца своега и матеръ и прилепиће се къ жени своіой и быће двое едно тело“ (Быт. II, 22 — 25) Жена бы створена одъ ребра мужевлѣга за то да бы човекъ, створенъ по обличю Божіему, было единый почетакъ створеньма своега рода, као што е Богъ единый почетакъ створеньма свію родова, а жена да бы свагда была мужу близу срдца и дужна слушати га, еръ е као део одъ нѣга, и найпосле обое да бы лакше могли делити едно съ другимъ мисли, осећаня и савршенства и да бы савъ родъ людскій постао едно тело.

За то у Христянству ніе слободно имати више жена нити самовольно раскидати свезу коя е између мужа и жене; шта више, другу и трећу женидбу, истина, црква допушта ради немоћи людске, али опетъ, особито трећу, не

безъ особитихъ молитава и неке епитиміе; налазећи у њима уступанѣ одъ прве чистоте и угађанѣ телеснимъ жељама. Особито пази црква да є света свеза ова тврда, држећи се речій спасителѣвихъ: „што є Богъ саставіо, човекъ да не раставља“ (Мар. X, 9). Само невера мужа или жене т. є преступъ самога єстественогъ закона, може по речима Христовимъ быти узрокъ да се раскину овако тврде свезе. (Мат. XIX, 9).

Као што новый заветъ испуня и на болѣ изводи старый, тако и у свима уредбама нѣговимъ место стварій телеснихъ долазе више духовне; за то се садъ више гледа на чистоту и више има духовнихъ потреба о женидби него у првоме закону Мойсіеву. По правилама вселѣнскихъ сабора, коя признає сва црква, они кои се жеље узети, не смею быти родъ єдно другоме баремъ до петога колѣна да бы у већой части была родбина и чистота се у породицама чувала. Али се по овоме правилу пази и на духовно сродство, кое постає одъ тайне пуне спасенія, одъ крштеня, да роѣенѣ више, по духу, не бы остало иза нижега, по телу, нити се съ њимъ помешало, и тако да не бы пропали небески плодови онога првогъ.

Саме молитве и обичаи на овой тайни као какова висока проповедъ поучаваю оне кои се узимаю како є знатанъ трудъ коега се

примаю у брзоме животу, и тако свагда ради брижльива црква, показуюћи да є права майка вернимъ чедама, коя къ ньой притечу.

Пре свега кои се желе узети оглашую се на три празника после литургіе у цркви предъ свимъ народомъ за то да бы се уклонила одъ тайне свака намишлѣна превара и ако су родъ или се коє заветовало те му по завету не бы было слободно венчати се, а не зна се, да бы се могло дознати. У томе младоженя и невеста треба духовно исповести и причешћемъ, да се спреме за нову дужность свою, и тога ради венчанѣ быва по правилу одмахъ после литургіе а никако неможе быти кадъ вечерня проће и то изъ разумне помнѣ.

Заручиванѣ, коє є негда было оделѣно одъ венчаня, сединѣно є съ ньимъ ради непостоянства, коє се више пута показивало, те се свршуе предъ венчанѣ у цркви. После краткихъ молитва, коима се приступа къ заручиваню, свештеникъ три пута прекрстивши да найпре женику златанъ прстенъ, кои светлости своіомъ показуе да мужъ као сунце треба да сяе своіой жени, по томъ сребрнъ прстенъ, кои значи месецъ, даде навести, коя є манѣ видело и свою светлость има одъ вечега, и тако ихъ заручи єдно другоме у име пресвете Троице. Они промене прстене єдно съ другимъ, а свештеникъ спомене како є Ревека била заручена за Исака преко слуге

Аврамова у Месопотамiи и моли Господа да утврди заручнике у вери, слози, истини и любави казуюћи примерима изъ старога завета какву силу има прстенъ и шта значи.

Онда младоженя и невеста држећи запалѣне свеће, кое показую духовну светлость ове тайне, изиђу на средъ цркве, а предъ ньима иде свештеникъ съ кадiоницомъ у руци да бы познали да путъ ньиховъ у животу треба да буде по заповостима Господньимъ а добра дела као тамянъ да се подижу къ Богу; а певачи запевавши: „слава теби, Боже нашъ, слава теби!“ дочекаю ихъ псалмомъ 127-имъ, у коемъ е Давидъ описао благослове Божiе кои обасяваю побожный животъ мужа и жене:

„Благо свима кои се боe Господа и ходе путовима нѣговимъ; плодове труда своихъ ешћешъ, благо теби, добро ће ти быти; жена ти е као родна лоза у дому твоему; синови су ти као младе маслине око трпезе твое; гле, како ће се благословити човекъ кои се бои Бога. Благословиће те Господъ са Сiона и гледаћешъ добро Єрусалимско у све дане живота своега и видећешъ синове синова своихъ. — Миръ Израилю!“

У неколико речiй поучивши свештеникъ младенце о светости женидбе, пре него почне венчавати, iошъ єдномъ запита срдца ньихова да предъ целомъ црквомъ кажу да се драге волѣ желе узети не преступаюћи другихъ

светихъ завета, и чувши одговоръ њиховъ започне венчанѣ благосиљаюћи царство пресвете Троице.

После кратке ектеніе за њихово добро душевно и телесно, чита три велике и красне молитве, у коима споминѣ како є жена чудесно створена одъ ребра Адамова и како є прву женидбу благословіо Богъ у раю, одкуда є благословъ прешао на Авраама и на друге патріярхе и праотце Христове по тѣлу. Далѣ моли се да Христосъ, кои є самъ узео на се тело у деви Маріи и благословіо женидбу у Кани Галилейской, благослови и слуге своє, кое се венчаваю, као Авраама и Сару, Исака и Ревеку, Якова и све патріярхе и Мойсія, као родителѣ пресвете деве Аћима и Ану и родителѣ претечине Захарію и Елисавету, и да их сачува као Ноя у Ковчегу и Іону у трбуху китову, као три детета у пећи Вавилонской: и да имъ даруе радость какову є имала царица Єлена кадъ є нашла частный крсть. И іоштъ моли Господа да помене не само младенце него и родителѣ кои су их одхранили, єръ молитве родительске утврђую темель кућама, и да младенцима даруе съ породомъ єдинство у души и телу, дугъ животъ, чистоту, любавь съ миромъ, благодатъ у деци, обилѣ добара земальскихъ и небеский венацъ кои не вене.

Тада ставляюћи младенцима на главе венце, кои значе да се младеначка чистота венчава съ неба, свештеникъ надъ еднимъ и надъ другимъ свако именуюћи говори речи коима се запечаћава тайна: „венчава се слуга Божій са служкиньомъ Божіомъ у име отца и сина и светога духа,“ и благословивши три пута обое, рече: „Господе Боже нашъ, славомъ и чешћу венчай ихъ.“

По томъ се чита изъ посланице апостола Павла къ Ефесцима, у коіой се заповеда женама да слушаю мужеве свое као Господа, еръ е мужъ глава жени као што е Христосъ глава цркви, а мужевима да любе жене свое као и Христосъ што люби цркву те и себе предаде за ню, и речима изь кньиге о постаню, потврђуюћи да се свеза ова неможе раскинути, найпосле виче апостолъ: „тайна е ова велика; а я говоримъ за Христа и за цркву; али и вы свакій да люби свою жену као и себе самога, и жена да се бои своега мужа“ (V, 22—33).

После апостола евангеліе по Іовану казуе прво чудо спасителѣво у Кани Галилейской, где е претворивши вино у воду засведочіо да е тайна женидбе съ неба благословена. После две ектеніе молитва Господня: „отче нашъ,“ као темель и венацъ свима молитвама, освећуе тайну коя се тако сврши.

Али іошъ два знаменита обичая бываю на венчаню, кои младенцима напоминю нове дужности ньихове. Свештеникъ благословивши заѳедничку чашу ради заѳднице у женидби три пута запои младенце изъ нѣ виномъ помешанимъ съ водомъ, да би разумели да ће одъ тада изъ ѳдне чаше не раздваяюћи се цркти радость и жалость и више да не треба да се туће ѳдно одъ другога. По томъ саставивши имъ руке на епитрахилю за знакъ свезе коя се не дреши, обведе ихъ три пута око налонѣ, као што се на крштеню води или носи дете око крстіонице, ѳръ и садъ стои предъ ньима новъ путъ, премда ѳ и онъ већъ показанъ, ѳръ води ка Христу. Докъ се овако обилази, певачи певаю:

„Исаія радуйсе, дева се осети и роди сина Емануила, Бога и човека; истокъ му ѳ име, нѣга величаюћи славимо деву.“

„Свети мученици, кои добро страдасте и венчасте се, молите се Господу да помилуе душе наше.“

„Слава теби, Христе Боже, апостолима похвало и мученицима радости, коихъ ѳ проповедъ Троица ѳдиносуштна.“

Све се три славне песме пою и на тайни свештенства. Али се онда пою у олтару и показую веселѣ само духовно и небесно, а на венчаню се пою на средъ цркве, и показую радость о женидби земальску, коя се подиже

до небеске. Прва песма прославля благословено небеско рођенѣ Емануила, да би сишао на младенце благословъ за рађанѣ. У другой и трећой песми пева се како се радую и венчаваю мученици и апостоли да мисао младенцима не би остаяла на самой земальской радости, него да бы узлетила горе къ радости небеской.

Кадъ се овай ходъ сврши, свештеникъ скине венце съ младенаца поздравляюћи ихъ речима пунимъ патріархалне простоте Авраамовихъ времена: „Славанъ быо жениче као Авраамъ, и благословенъ као Исакъ, умножіо се као Яковъ, ходећи у миру и извршуюћи у правди заповести Божіе.“

„И ты невесто, славна была као Сара и весела као Ревека, умножила се као Рахиля радуюћи се са своега мужа, чуваюћи границе закону, єръ тако хоће Богъ.“

За овимъ поздравомъ свештеникъ іошъ єдномъ моли Господа, кои є благословіо свадбу Галилейску да и овихъ младенаца венце прими чисте и безъ прекора у царству своєму; а младенци кротко сагну главе предъ Господомъ слушаюћи последню молитву коя се шалѣ на небо за њиховъ добаръ животъ, и найпосле свештеникъ имъ каже те се полюбе и тако потврде свету и чисту любавь свою.

Писмо 19.

Слабости човечіе у телу и у души духовно исцелює шеста тайна, *свештанѣ масла*, на коіой свештеници помазую болестника осве-ћенимъ улѣмъ и моле се Богу да му опрости грехе. Ову тайну треба по правилу седамъ свештеника да свршую за знакъ седамъ дарова Духа светога, али кадъ ихъ нема оволико, може ихъ и манѣ топломъ молитвомъ допунити овай недостатакъ.

Дела Божественихъ апостола, кое самъ спаситель посла, те по речима еванђелиста Марка „проповедаху да се треба каяти и многе ђаволе изгоняху и мазаху улѣмъ многе болестнике и исцельиваху“ (VI, 12—13, есу темель овой тайни, коя е болѣ одређена у посланици апостола Якова да бы верни знали како валя приступати къ ньой: „Болуе ли ко међу вама, нека дозове старешине црквене, те нека читаю молитву надъ ньимъ и нека га помажу улѣмъ у име Господнѣ; и молитва вере помоћи ће болестнику а подигнуће га Господъ; и ако е грехе учиніо, опростиће му се“ (14—15).

Толико е обећано и за духъ и за тело у овой тайни! Само споляшнѣ свршиванѣ съ апостоломъ и евангеліемъ, кое се обое седамъ

пута чита, тако є пуно утехе да се неможе докучити како се садъ са овомъ тайномъ свезує мисао о последку, кои никога минути неможе, кадъ све молитве гласе о леченю, премда оне могу быти и спреманѣ за вечный животъ. Апостолъ не каже: умирели ко, него: болує ли ко, нека дозове свештенике и подигнуће га Господъ. А мы по несретноме неверю найпре тражимо телесну помоћъ, па истомъ онда кадъ већъ нема помоћи тражимо причешће и свештанѣ масла заборавляюћи што є спаситель рекао слепцима кои га моляху да ихъ исцели: „по вери вашой нека вамъ буде“ (Мат. IX, 29). А како се можемо надати да ће болестнику помоћи тайна, кадъ є прима већъ на умору не знаюћи за себе и не могући духа напрегнути на молитву, или кадъ се ніе научіо мислити да су причешће и свештанѣ масла тайни лекови, него кадъ му се за ньихъ спомене а онъ мисли да га смртъ зове, и тако кадъ се свршує тайна, онъ се више бои смрти него што се нада животу! И сама родбина око нѣга исто є свако неверна те неможе да се накани споменути му тайну и тако проће найболѣ време. А многи іошъ мисле да свештанѣ масла не може бити више пута, и тако наопакимъ овимъ мишлѣнѣмъ сами чине те у животу кои има доста неволя остаю безъ яке духовне подпоре и телеснога лека. А Господъ насъ безъ престанка зове;

„Ходите къ мени сви кои сте уморни и обтерећени, и я ћу васъ одморити“ (Мат. XI, 28).

Кадъ седамъ свештеника свршую тайну, онда найстаріи найпре окади тамяномъ сву собу у коіой лежи белестникъ, по томъ столъ унаоколо, на коему лежи частно евангеліе и у кандилу стои улѣ и у чанку шеница са седамъ свећа и са трачцима коима ће се помазивати, и започне обично молитве съ благословомъ. За тимъ се пою тропари за каянѣ: „помилуй насъ, Господе, помилуй насъ,“ и прекрасни канонъ о маслу (т. е улю), умотворина великога Арсенія пустиника, кои обзнанююћи силу кою има ова тайна зазива божанственога лекара „да благошћу печата свое милости забележи осећаня своихъ слуга.“ После кратких стихира и ектеніе да би се освештало улѣ и болестный оздравіо, найстаріи свештеникъ чита прву молитву надъ кандиломъ: да бы Господъ, кои исцелюе душе и телеса, осветіо и ово улѣ да буде лекъ ономе кои се ньимъ помаже и да га очисти одъ сваке страсти и нечистоте телесне и духовне и одъ свакога зла. У томе се пою красни тропари на више гласова: Христу Богу, брзоме помоћнику, и светоме нѣгову апостолу и брату Якову, кои е првый уредіо тайну и чудотворноме владици у Мирима Ликійскимъ великоме мученику Димитрію, кои

миро точи, и светима бесребрнимъ врачима и мученицима, найпосле св. Іовану божественоме другу Христову и пречистой майци Божіой.

Тада ђаконъ или чатацъ чита прву посланицу апостола Якова о томе како є постављна тайна свештаня масла, а найстаріи свештеникъ прво єванґеліє по Луци о Самарянину, кои се смилова на ближнѣга своєга, коєга біяху ухватили хайдуци. За тимъ споминюћи добра коя є Христосъ учиніо роду людскомъ просветливши га и искупивши, и благодатъ службе дану пророцима и апостолима, истый свештеникъ моли Господа: да учини и нѣга достойнимъ слугомъ новога завета и да учини да улѣ приправлѣно за болестника буде улѣ радости и светости, хальина царска, оклопъ якъ да може одбити свакій ђаволскій посао, тврдъ печатъ и вечно веселѣ. По томъ помаже болестника унакрстъ по челу, ноздрвама, образима, устима, прсима и рукама говорећи ову молитву: „Отче светый, лекару душа и телеса, кои си послао єдинороднога сина своєга, Господа нашега Исуса Христа, да исцелює одъ сваке болести и одъ смрти избавля, исцели и овога слугу своєга одъ болести у телу и у души, и оживи га благодати Христа своєга, молитвама пресвете Богородице и помоћи светихъ (кое по имену каже).

Овако и осталихъ шестъ свештеника єданъ за другимъ саслушавши апостолъ и очитавши єванђеліе помозую болнога улѣмъ говорећи исту молитву: „Отче светый, лѣкару душа и телеса.“ Али свакій найпре изліе душу свою предъ Господомъ у дугой и красной молитви, осећаюћи свою недостойность и величину тайне и неволю болестникову, у коіой види и свою слабость, и напомене изъ старога и новогъ завета многе грешнике кои су помиловани и болестнике кои су изцелѣни. Ове су молитве тако красне и високе да скуплѣнима сузе на очи натераю и онда кадъ су са свимъ збунѣни и забринути гледаюћи милога болника.

Исто є овако високо и читанѣ шестъ осталихъ апостола и єванђелія. Учитель по незнабожцима апостолъ Павле заповеда якима да носе слабости слабихъ и угледаюћи се на Христа да угађамо не себи него ближнѣму на добро, призиваюћи у помоћь Бога трплѣня и утехе. Онъ насъ опоминѣ да смо сви удови тела Христова и набрая редове црквене и даре хвалећи сврхъ свега любавь. Назива верне црквама Бога живога и моли ихъ да се очисте одъ сваке нечистоте телесне и духовне; напоминѣ како є нѣга избавио Господъ усредъ гоненя кадъ се већъ ніе надао да ће остати живъ: и заповеда да се уздамо у Бога. Ређа плодове духовне и светує да ду-

ховни будући изправлямо оне кои падну, и после многога поучаваня о свагдашньой радости и непрестаной молитви моли верне да не гасе у себи духа и завршуе овимъ речима: „А самъ Богъ мира да посвети васъ целе у свечему; и цео вашъ духъ и душа и тело да се сачува безъ кривице за долазакъ Господа нашега Исуса Христа“ (I Сол. V, 22—23).

А у шестъ евангелія после приче о Самарянину говори се како се цариникъ Заклей обратіо кадъ му Господъ дође у кућу; како е Господъ разаслао ученике да проповедаю по Юдеи давши имъ власть да изгоне духове нечисте и да исцелюю одъ сваке болести и подижу мртве; како е спаситель исцеліо ташту Петрову и многе болестнике; чита се прича о петъ мудрихъ и петъ лудихъ девояка, кое нису быле спремиле уля да срету женика, и велика вера жене Хананейке, коя на силу измоли здравлѣ своіой кћери. Найпосле евангелистъ Матей самъ о себи казуе како е одъ цариника постао апостолъ и шта е Исусъ рекао фарисеима кои викаху нань: „Не требаю рече „здрави лекара него болестни; него идите и научите се шта значи: милости хоћу а не прилога; єръ я нисамъ дошао да зовемъ праведнике но грешнике на покаянѣ“ (Мат. IX, 9—13).

А кадъ и последньій свештеникъ помаже болестника, онда сви стану око постелѣ нѣгове (ако се не може дићи да самъ стане међу ньихъ), а најстаріи расклопивши частно еванђеліе метне га болестнику на главу тако да писмо дође на главу, те се помоли Господу Исусу, кои неће смрти грешнику него да се обрати и живи: „Не мећемъ своє руке на главу овоме кои дође къ теби у гресима и моли те преко насъ за опроштенѣ греха; него руку твою яку и силну коя є у светоме еванђелію овомъ, што на глави слуге твоєга држе кои са мномъ служе, и молимъ се съ ньима любави твоіой према людима, коя є пуна милости и не памти зла, Боже, спасителю нашъ.“

После овога смернога почетка моли Господа да опрости болноме грехе по старой милости према онима кои се покаю, и дигнувши еванђеліе болестнику съ главе да му га те га целива. Кратка єктенія за милость, животъ, здравлѣ и спасеніе нѣгово и за опроштенѣ греха, и две стихире светима бесребрнима врачима и майци Божіой заврше тайну, а болестникъ се побожно три пута поклони свештеницима говорећи изъ дубине скрушеного срдца: „благословите, отци свети, и опростите ми грешноме.“

Писмо 20.

Садъ самъ ти, мили пріятелю, радъ говорити о великой тайни, *о свештенству*, коя се може назвати венацъ и свеза свію другихъ, єръ є она орудіе коимъ се оне даю по благодати коя є апостолима дана и мало по мало полаганѣмъ руку безъ прекида прешла до данашньихъ слуга цркве Христове.

Спаситель є између свію кои га вероваше изабрао найпре дванаесть апостола, по томъ и другихъ седамдесетъ ученика и са даромъ да чине чудеса и исцелюю болестнике послао ихъ да проповедаю царство Божіе докъ є іошъ и самъ проповедао али се као врховный поглаваръ свештеничкій спремао да себе принесе отцу на жертву за грехе света, А кадъ є свршіо ову жртву, онай данъ кадъ є воскресао, даровао є апостолима власть да опраштаю грехе и изишавши на небо изліо є на ньихъ видльиво светога Духа у огнѣнимъ єзицима.

Тако се навршище речи пророка кои являху Израилю да ће се излити Духъ светый на децу нѣгову и настати ново свештенство место левита старога завета; єръ и глава нове цркве Христосъ беше поставлѣнъ за старешину свештеничкогъ не по реду Аронову и по обичаима Юдейскимъ, него по реду свештени-

ка Божіега Мелхиседека, кое му се не зна ни почетакъ ни свршетакъ, и беше помазанъ одъ отца Духомъ светимъ.

Овде се у двогубой благодати, у оной коя є дана апостолима и у оной коіомъ є даривано седамдесетъ ученика, већъ показую у самоме почетку проповеданя евангелія два главна реда у свештенству: епископскій или владичанскій и пресвитерскій или свештеничкій, кое су после апостоли уредили тако да се разликую по власти али служба да имъ є еднака; єръ свештеници свршую божанствену жртву тела и крви Христове као и владике, али подъ њима стое и они ихъ освештаваю. У трећему, найнижему реду єсу ђакони или слуге; и овай су редъ поставили апостоли іошъ у првой цркви да служи вернима око трпезе како би се старешине, кое свршую тайне Христове, могле старати само за проповеданѣ и молитву. У делима апостолскимъ (VI, 6) остао є и начинъ како су се свештеници поставляли: апостоли бы полагали руке изабраноме на главу, а сви би се скуплѣни молили Богу и ова бы му молитва дала благодать св. Духа; єръ Христяни одређени да свршую и даю тайне треба сами іошъ више да имаю благодати, да би смели приступити страшноме олтару Христову. Тако се іошъ одъ времена апостолскихъ до данашнѣга дана *полаганѣмъ руку* или хиротоніомъ (као што

се грчки каже) запечаћава тайна свештенства кадъ се ко прима у три главна реда: *ђаконскій, свештеничкій* и *владичанскій*, кои су се безъ промене сачували у вселенской цркви. Остали редови свештенички нису ништа друго него ови исти, само раздељени на ниже и на више и применѣни другимъ црквенимъ делима; зато кадъ ко прелази у оваке разделе, на нѣму се тайна свештенства не понавља.

Тако се неки ђакони зову *архиђакони* и *протођакони* као старіи међу браћомъ око владике; а *еродаконъ* зове се свакій ђаконъ кои е калуђеръ, а тако еромонаси зову се свештеници или пресвитери калуђери. Старешина надъ светскимъ свештенством кодъ главне или саборне цркве зове се *протоверей* или *проша*, а према нѣму старешина манастирскій зове се по реду своега манастира или *намесшникъ* или *игуманъ* или *архимандришъ* али ни они управо нису ништа друго него свештеници са некимъ особинама у власти и у служби.

Четири реда има и међу архіереима или владикама, кои по законима вселенскихъ сабора не смею быти женѣни да бы не будући везани дужностима кое женидба задае, одрекавши се света могли болѣ као прави пастири пазити на стадо, кое имъ преда Христосъ, глава цркве. Они се према важности своега подручя зову или *епископи* или *архіепископи*

(а на истоку су найпре прозвали архіепископомъ старешину надъ неколико епископа); *митрополитъ* зове се владика у главномъ месту и има власть коју и архіепископъ. *Патріарси* зову се особито ови архіепископи: Єрусалимскій, као владика у Сіону, майци свима црквама; Антіохійскій, као наследникъ столице, на коіой су седели апостоли Петаръ и Павле и где є постало име *Христіяни*; Александрійскій, као наследникъ апостола Марка; Цариградскій као архіепископъ у столици Грчкогъ царства. Овако се звао и архіепископъ Римскій, као архіепископъ у старой столици, али кадъ се папа одвои одъ заеднице осталихъ источнихъ патріярха, онда они єдногласно пету патріяршію пренесу у цркву Руску, коју промисао Божій іошъ у оно време беше прославіо. За то су и данасъ патріярси Цариградскій, Александрійскій, Антіохійскій и Єрусалимскій и светый синодъ Рускій, кои є у Русіи заменіо патріарха, стоећи међу собомъ у духовной свези, представници православне источне католичке цркве, сазидане на темелю светихъ апостола и пророка, коіой є каменъ одъ угла самъ Христосъ.

Садъ ћу се постарати да ти разложимъ свете обичае, кое држи црква наша кадъ освећуе свое слуге. Али найпре валя да ти кою речъ кажемъ о *причашницима* или прибранима, кои іошъ нису управо у свештеич-

комъ реду него су само као напредъ позвани на службу Богу де постаю ђакони и свештеници. Кадъ владика служи, онда насредъ цркве изведу предань оне кои су изабрани да буду причатници, те имъ найпре постригу косу за знакъ да се посвећую Богу, по томъ имъ обуку белый стихаръ, хальину чистоте духовне. Испрва е међу ньима было не само *чашаца* и *свећоноша*, него и *заклиняча*, кои су читали молитве коима се изгоне нечисти духови и исцелюю болестници.

Између овихъ редова у коима су они кои се приправляю за црквену службу, найближи су свештенству *иподакони* или полуђакони, кои кадъ владика служи у гдечему заменюю ђаконе. И кога за то изберу, и нђга доведу насредъ цркве предъ владику кои седи, те два ђакона или полуђакона, кои се о служби свагда налазе кодъ владике, метну на новога слугу Христова унакрсть ораръ пошто га владика благослови, и као опашу га овимъ знакомъ силе и готовости на службу. А владика благосиляюћи прекрсти га сврхъ главе говорећи молитве за посвећиванђ, и одмахъ да бы га увели у нову дужность даду му те владици, кадъ стане умивати руке, као слуга држи умиваоницу и убрусъ.

Ђакони се и свештеници освештаваю готово са свимъ еднако на литургіи, само е у молитвама и у речима коима се тайна свршуе

велика разлика и тайна не быва у єдно време. На ђакона се руке полажу пошто се освете св. дари за знакъ да онъ само може служити тайни, коју свршує владика и свештеникъ, али да є онъ свршивати не може; а свештеникъ се освештава одмахъ после великога хода да бы самъ имао део у приношеню бескверне жертве. Онъ и на великомъ ходу иде предъ св. дарима покривенъ *воздухомъ* за знакъ благодати св. Духа коя ће скоро сићи нань. Али се по законима вселенскихъ сабора на єдной литургіи не може освештати него само єданъ ђаконъ и єданъ свештеникъ.

Онога кои ће се зађаконити доведу два ђакона на двери и покланяюћи се владици, кои седи на столици край частне трапезе као съ десне стране Христу, кои є невидећи се на престолу и видљивомъ службомъ владичиномъ ради, повичу: „заповедите, заповеди, заповеди преосвештеный господару!“ Овде є „заповедите“ управлѣно на народъ, єръ у прва времена и они кои бираху цркви слугу бываху съ владикомъ кадъ га предань изводише. Тада протођаконъ, ако се поставля ђаконъ, ако ли свештеникъ, онда архимандритъ или прота води га око частне трапезе према сунцу као и на другимъ тайнама, путемъ къ истоку духовномъ а не къ западу, а покажу му те целує найпре сва четири угла одъ трпезе као престолъ са-

мога Господа на коему се свршує нѣгова жртва за грехе свету, но томъ неке хальине на владици а найпосле и нѣга у руку као орудіе благодати, коя ће се нань излити; али онь найпре смерно падне къ ногама нѣговима за знакъ да ће быти послушанъ црквеной власти. Овако се три пута обиђе око частне трапезе а певачи у томе пою дивне песме, кое утврђуюћи душу у добру ставляю три угледа за трояки редъ свештеничкій: ђакону ставляю на угледъ мученике, да бы се заветовао служити христянскимъ тайнама не марећи самъ за себе ако ће и мука допасти као првый ђаконъ и првый мученикъ Стефанъ; свештенику — апостоле, да бы се држао ньихове науке и на ньихъ се угледао свршуюћи тайне и проповедаюћи веру христянску; владици — не само апостоле, него и пресвету деву Богородицу, да бы угледаюћи се на нѣзину чистоту духовну и телесну и крепећи се нѣзиномъ молитвомъ храніо у себи материнску любавь према деци свете цркве и вишомъ службомъ распространявао у ньой животъ Божій и даре св. Духа.

„Свети мученици, кои добро страдасте и венчасте се, молите се Господу да помилує душе наше.“

„Слава теби, Христе Боже, апостолима похвало и мученицима радости, коихъ е проповедь Троица единосуштна.“

„Исаія радуй се, дева се осети и роди сина Емануила, Бога и човека; истокъ му є име, нѣга величаюћи славимо деву.“

Кадъ се ове песме одпеваю, владика уставши са столице стане край трпезе съ десне стране, а кои се освештаваю ако му є наменѣно ђаконство клекне предъ ньомъ на десно колено за знакъ да іошъ не узима на се свега ярма Христова, аколи ће постати свештеникъ, онда на оба колена. Владика пакъ прекрстивши га метне му на главу руку и край одъ омофора, кои є знакъ да є Христосъ узео тело на се, и рекавши име и редъ онога кои се освештава позове сву цркву да се и она помоли молитвомъ, коіомъ се тайна свршуе; „божествена благодать, коя свагда лечи што є слабо и допунява што недостае, полаганѣмъ руку поставля побожнога иподђакона (или ђакона) за ђакона (или свештеника); помолимо се дакле зань, да доће на нѣга благодать светога Духа.“

На ову молитву певачи одговоре Грчки: „кіріе елейсонъ,“ Господе помилуй, за споменъ да смо безъ прекида у заедници съ майкомъ, Грчкомъ црквомъ. По томъ владика іошъ три пута благословивши главу ономе кои се освештава, у себи призове нань благодать светога Духа молећи да му се даду дари потребни нѣгову реду. После ове молитве предаюћи му одежде и кньигу, или орудіе за службу,

уза сваку опетъ рече на гласъ да сва црква чуе: „аксіосъ“ т. е. достоянъ, кое за ньимъ три пута одпеваю певачи, а у томе се обуче новый ђаконъ или свештеникъ. Тада новоме ђакону даду те држи рипиду надъ дарима докле се дари не сврше за знакъ да већъ служи цркви; а новый свештеникъ стане съ осталима свештеницима кодъ частне трапезе, и владика му, пошто се хлебъ претвори у божествено тело, даде у руку частицу животворну као залогъ, кои му предае Христосъ и кои му треба верно чувати, а онъ ставши иза трпезе размишля надъ овомъ страшномъ светиньомъ о своіой недостойности докле не зачуе гласъ: „свето светима.“ Кадъ се свештенство причешћуе, онда нове слуге црквене приступаю къ бесмртной трпези пре осталихъ своега реда, да бы осетили како е Христосъ одъ срдца желео съ ньима учинити ову пасху. Они обоица последньомъ ектеніомъ и молитвомъ иза амвона завршую литургію, после кое ихъ владика у олтару поучи како ће быти валяни у новой служби своіой.

Особита слава быва кадъ се освештава владика едно за то да верна чеда свете цркве виде како е високо место на кое се поставля пастиръ ньиховъ пакъ да га поштую, а друго да и самъ владика, кои се освештава, у заветима кое изриче и у светимъ тайне пунимъ обичаима позна како му е служба важна и дуж-

ность велика. На овай високій путъ приправляю молитве, кое кадъ се поставля новъ владика читаю владике кадъ се на св. синоду обяви ко е изабранъ, и прекрасни тропари о св. Духу, кои се тада разлежу изъ ньиховихъ старачкихъ грла.

„Благословенъ еси Христе Боже нашъ, кои премудре ловце сазва и посла имъ Духа светога и ньима улови савъ светъ; човеколюбче, слава теби.“

„Кадъ вишньій сишавши смеша езике, оя-да раздели народе; а кадъ огнѣне езике раздаде, тада све уедини, да сложно славимо светога Духа.“

Дивно се у овомъ тропару описую противне ствари: у Вавилону се пометоше езици съ охолога грађеня куле, те се народи непріятельски разделише; а у простой соби Сіонской раздаю се огнѣни езици, кои одъ рибара начинише ловце свему свету, да се сви народи саедине у славу Божію. Овако се благодатно новый заветъ одзива на едну између найстрашніихъ прилика у староме завету.

Освештаваню новога владике почетакъ е испитиванѣ у вери и заклетва, еръ се владика поставля у цркви као видело не само народу него и свештеницима кои съ ньимъ служе и о вери нѣговой не сме быти сумнѣ. Тога ради скупе се у цркву све владике кое се налазе у главномъ месту, и у подпуномъ цркве-

номъ оделу поседаю на амвону; по томъ изабранога изведу предъ њихъ изъ олтара најстаріи свештеникъ и ђаконъ, кои су у старо време были представници свештенства и места кое є бирало себи владику и ємчили се зањ сабору да є валянъ. Онъ стане на крај простртога ћилима, на коему є извезенъ орао где се віє изнадъ града, єръ орао значи висину богословске науке, кое се новый владика прима да є обявлює, и као што орао свагда у висину лети, тако и онъ валя да размишля о ономе што є горе на небу и оно да тражи, по речи апостолской буднимъ окомъ надгледаюћи стадо своє, а градъ значи ово стадо, кое се предає новоме пастиру; владици одъ тада мали орлови, кои му се свагда на литургіи простиру подъ ноге, напоминю свега века заклетву, кою є дужанъ садъ положити ставши на орла. Тада га најстаріи владика запита: „чега ради си дошао, шта иштешъ и како верујешъ ?“ а онъ одговори: „полаганѣ руку за владичанску благодать“ и ясно очита символъ вере. По томъ га најстаріи благослови па опетъ запита: „како признаешъ да є Христосъ постао човекъ ?“ єръ є овай догматъ темељ нашемъ спасенію, а онъ ставши на средъ орла обширно разложи свою веру према науци саборне апостолске цркве, одбацаюћи све єреси и гласно ихъ проклинюћи, да не бы ни єданъ између православнихъ Христяна скуплѣнихъ у цркви

посумняо о томъ да онъ признае православну источну католичку веру да е една истинита.

Трећомъ запита найстаріи владика новога, кои онда стане орлу на главу: „како држишъ каноне св. апостола и св. отаца?“ А онъ се закуне да ће чувати законе седамъ вселенскихъ сабора и деветъ поместнихъ и да ће быти у заедници и любави съ браћомъ своіомъ владикама и да ће быти покоранъ духовной власти испуняваюћи свете дужности свое, кое по томъ обширно разложи. Тада се и као поданикъ закуне по обичаю господару своему призиваюћи Бога за сведока да е све истина што обриче цркви. По томъ приступи къ амвону те га све владике благослове, за тимъ се одпева: „многая лѣта“ а онъ се врати у олтаръ, те се онда почне обична литугія.

А кадъ после хода са светимъ евангеліемъ све владике за найстаріимъ уђу у олтаръ, те се стане пояти трисвета-песма коя подиже мисли да разматраю пуну тайне свету Троицу, — онда изабранога опетъ доведу прота и архиђаконъ на двери. Онде га дочекаю све владике, међу коима клекне предъ частну трапезу управо на среду као припадаюћи самомъ Христу, кои е онде не видећи се; они му найпре метну на главу отворено евангеліе обрнувши писмо ка глави, као руку самога Господа Исуса, кои зове на проповеданѣ речи Божіе, па и свое освештане руке; онда найстаріи гласно

изрече речи, коима се тайна свршує: „изборомъ и испитомъ Богу любезнихъ владика и свега освећенога сабора, божествена благодать . . .“ и тако далѣ као кадъ се поставля свештеникъ и ђаконъ.

По томъ благосиляюћи три пута прекрсти га у име пресвете Троице, и тихо очита надъ њимъ молитву, у коіой се споминѣ благодать свештенства, коя є дошла на слуге црквене іошъ одъ самихъ апостола; а у томъ све владике єднако држе новоме на глави десне руке, єръ по законима вселенскимъ єданъ владика самъ не може освештати другога, него ихъ треба више; єданъ одъ њихъ чита тиху єктенію молећи се Богу за добро цркви и новоме слузи нѣзину, а остали тихимъ гласомъ одговараю: „Господе помилуй.“ Найпосле найстаріи завршн тайну другомъ силномъ молитвомъ, у коіой моли Господа „да учини да се овай новый строитель светихъ тайна достойно угледа нань, да буде воћа слепима, видело онима кои су у тами, да уразумлює науке, да буде учитель деци, да светли свету, да упутивши душе кое су му предане у овомъ животу стане предъ престолъ Христовъ безъ стида и прими велику плату, коя є спремлѣна онима кои пострадаю за єванґеліе.“

На то све владике одговоре: „аминъ,“ а найстаріи примаюћи одъ ђакона одежде, сакосъ, панагію, омофоръ, даде ихъ редомъ но-

воме владици говорећи на гласъ са целимъ зборомъ: „аксіосъ,“ достоянъ, а онъ како што прими, замоли све владике те му га благослове и полюби ихъ у руку; а кадъ и круну метне на главу, онда се сви кои су му држали руке на глави полюбе съ ньимъ за знакъ да є одъ тада съ ньима єднакъ. По томъ остали отиду те се свуку, само остане найстаріи, кои новога друга одведе на горнѣ место да саслуша апостолъ и євангеліє, те га посади у светиньи и утврди на црквеной столици. Ньихъ двоица заєдно свршую литургію и првый прими дискосъ . а другій — путиръ на великомъ ходу, а свете даре благослови старіи, али кадъ се причешћую, старіи дає свештеницима свето тело, млађый пакъ светый путиръ. Кадъ се литургія сврши, онда се опетъ све владике у мантіяма скупе кодъ частне трпезе и найстаріи обуче новоме мантію са пругама, кое значе потоке благодати, кое треба да теку изъ уста нѣговихъ; по томъ изиду на амвонъ, те найстаріи да новоме владици штаку пастирски га поучивши а онъ онда благослови народъ.

Писмо 21.

Већъ ти све казахъ што као светскій човекъ могу знати о светимъ тайнама, и то ви-

ше држећи се споляшнихъ обичая него дохватаюћи се догмата. Али самъ опетъ радъ іошъ нешто додати о *калуђерству*, кое, истина, не иде у тайне, али ихъ кадшто допунява, еръ е оно приправа за више редове свештеничке и по томъ е духовно заручиванѣ съ Христомъ, а по великимъ заветима нѣговимъ зову га св. отци и друго крштенѣ.

Угледаюћи се на великога пустиника пророка Илію, кои се удостои те виде славу преображеня на Тавору, и угледаюћи се на Іована претечу, найвећега измећу свію рођенихъ одъ жена, по речима самога Христа, почеше први пустиници Христянски тражити самоћу да бы удальивши се одъ искушаваня и напастій незнабожачкога света у молитвама гледали Господа као анћели на небесима. Они послушаше апостола Павла, кои видећи напредъ яде правихъ Христяна самъ себе постави за угледъ како се валя одрећи света: „Кажемъ вамъ, браћо, време е већъ кратко; и они кои имаю жене, быће као они кои немаю; и кои плачу као кои не плачу, и кои се радую као кои се не радую, и кои купую као кои немаю, и кои овай светъ употребляваю као да га не употребляваю, еръ пролази обличѣ овога света. А я хоћу да сте вы безбрижни. Ко е неожењенъ, брине се за Господнѣ, како ће угодити Господу; а ко е оженѣнъ, брине се за светско, како ће угодити жени“ (1 Кор. VII, 29—33).

За то су люди любили чисти животъ, духъ подизали сврхъ свакога добра коє пролази, и отимали се одъ свію светскихъ свеза, или баремъ живо желели ову духовну слободу, и отуда є постало калуђерство. Има людій кои по особитой благодати Божіой тако теже на све што є божествено, свето и вечно, да ихъ готвао ништа не држи за ствари времене и коє имаю край. У њима се право духовно єстество човечіе тако живо явља да противно іошъ у овоме животу готово умире, а савъ имъ є животъ по речима апостоловимъ сакривенъ съ Христомъ у Богу. Овакови люди не намишляю навалице одрећи се свега што є времено да бы се бавили око вечнога; не женити се, єсти и пити што є могуће манѣ, клонити се земальскихъ сластій, — тимъ они не траже да докуче што више по духу; не, они већъ стоє на овой висини, коя имъ тако пуни срдце, тако намирує све желѣ да се они са свимъ нехотице клоне свега што се зове земальско, и у споляшнѣму начину живота њихова само се явля унутрашньій, духовный. Многимъ Христянима долазе у веку часови кадъ душевна, побожна радня тако обузме унутрашнѣга човека, да све телесне потребе умукну и као престану радити. Што множини быва редко, а малини често, оно є неколицини избранихъ са свимъ обично.

Такови су были Антоніе великій, Пахоміе, оба Макарія и други кои су поставили темель животу калуђерскомъ у пустиняма Мисирскимъ; такови су были и у каменимъ увалама Палестинскимъ Иларіонъ, Євтиміе, Теодосіе, Сава, да другихъ великихъ пустиника не споминѣмъ: Свети ови люди біяху украшени не само дубокимъ знанѣмъ божанствениxъ ствари и великомъ побожности, него и високимъ духомъ, надъ коимъ нису имале власти споляшнѣ ствари; они су могли добро судити о свему и добро световати а неки и чудеса чинити, болне лечити силомъ коя ніе одъ овога света, и напредъ казивати шта ће быти. Човекъ поштуе све што е свето и велико, и за то се къ ньима као избранимъ друговима Божіимъ стецаху люди изъ далекихъ земаля и многи се угледаше на ньихъ. Међу овима было ихъ е кои су имали даръ за калуђерскій животъ, али е овай даръ, за кои ни сами нису доста знали, требало понеговати и развити, єръ унутрашнѣ духовно богатство ньихово ніе могло само доћи до савршенства, али кадъ бы ихъ ко ѣдномъ упутіо, ишли бы поуздано новимъ високимъ путемъ. На тай начинъ око ћелія првихъ пустиника мало по мало посташе *исиосшнице*, т. е. места за духовну трудбу, и велике *лавре*, као венацъ ньиховъ, као што и име показуе, и брзо ихъ се напуни Мисиръ и Сирія.

У четвртомъ веку, кадъ є калуђерство најлепше цветало, св. Василіє великій архіепископъ Ћесарійскій, кои є много година живео у самоћи учивши за дуго у Атини и потомъ обишао обительи пустиничке, са свимъ према њиховимъ уредбама написа правила за калуђерскій животъ пустиницима своє кападокійске епархіе, одкуда се она разнесоше по свой источной цркви као и литургія и остали канони овога превеликога свештеника.

Я ти укратко казахъ почетакъ калуђерскогъ живота, а кадъ бы іошъ више гледао како се онъ мало по мало развіо, кадъ бы умомъ ушао у овай калуђерскій светъ, кои є доста другій светъ, пунъ духовнога савршенства, кои є процветао на песку Тиваидскомъ и на камену Палестинскомъ а и у густимъ горама наше постойбине, кадъ бы сагледао све труде светихъ пустиника и њиховъ животъ у самоћи, посвећенъ молитви, трудби и надгледаню сиротинъ, — какову бы дивоту угледао! какову бы науку имао! Али я не могу излазити изъ тескобе овога писма, него ћу ти само описати завете калуђерске. Изъ њихъ ћешъ видети какве се добродетельи иште одъ калуђера и колико є у њему светинѣ и науке свету, кадъ према слабима силама људскимъ испунява дужность свою: іошъ ћешъ чути, и може быти зачудићешъ се кадъ чуєшъ, да се одрицаня калуђерска не разликую много одъ

онихъ завета кое полаже свакій Христянинъ на крштеню; еръ осимъ што калуђеръ не може имати жене и што треба да чува младенаштво, као вишу добродетель, коя е у свету процветала истомъ после спасителя, и осимъ поста и молитве, о чему треба да живи, све друго: да е смеранъ, да е чистъ, да е послушанъ и да се предае Христу Богу, ише се одъ таквога Христянина; на свима подъ еднако лежи лакій ярамъ Христовъ, и што се бавимо у свету то намъ не може быти изговоръ за тежка преступаня заповестій Божіихъ.

Кои жели быти калуђеръ, треба три године дана да куша силе свое и текъ онда да изрече завете кои се порећи не могу. Ово се време зове *искусъ* или *искушеніе*, а кои овако поће у калуђерскій животъ зове се *искушеникъ*. Али има іошъ еданъ редъ овыхъ кои се спремаю за калуђерство: пре него постригу искушеника, обуку му кадшто калуђерско одело, али не све, и очитаю му одређене молитве, и то се зове *расофоръ*, т. е. ношенъ расе, да бы се чекаюћи да се са свимъ покалуђери іошъ болъ утврђивао на избраномъ путу. У самоме калуђерству има два реда: *малый* и *великій образъ*, по Грчки *схима*, еръ калуђеру чистый животъ дае іошъ на земльи анђелско обличъ; али се *схимници* обично зову само вишега реда калуђери, конхъ има врло

мало и кои памтећи да су се одрекли свега на овомъ свету и у мислима већъ съ ону страну гроба налазећи се понайвише живе са свимъ у самоћи.

Кадъ искушенику сване желѣный данъ да се постриже, онъ предъ литургію благословивши се у игумна свуче обичне хальине у препрати и онде остане у кошульи одъ кострети, распоясъ, босъ и гологлавъ за знакъ да се одвоіо одъ света: а после хода съ евангеліемъ и антифона сва браћа са запалѣнимъ свећама изиду къ нѣму као на сусретъ сину у евангелской причи кои се покаяо, и пою: „Похити да ми отворишъ наручѣ отчино: беспутно строшихъ животъ свой гледаюћи на богатство милости твое, спасе, кое се не може потрошити; немой садъ презрети сиромашнога срдца, еръ теби, Господе, у яду вичемъ: сагрешихъ, отче, до неба и предъ тобомъ.“

На дверима као на вратима одъ отчина дома, дочека игуманъ брата, кои се три пута поклони, и опомене га да отвори уши срдца своега да бы чуо гласъ Господа кои га зове да узме лакій ярамъ нѣговъ, и кадъ се са страхомъ и радости стане заветовати, да се опоминѣ да самъ спаситель и майка нѣгова и све небеске силе слушаю речи нѣгове, кое ће му се одазвати у последньій данъ, кадъ буде воскресеніе.

Тада га запита: „што си дошао, брате, те припадашъ къ светоме жертвенику у светой дружини овой?“ Кадъ искушеникъ одговори: „желимъ живота постничкогъ, честный отче,“ онда га опетъ запита игуманъ: „желишъ ли удостоити се анђелскога образа и быти примлѣнъ у зборъ калуђерскій“ — „да, съ Божіомъ помоћи, честный отче!“ смерно одговори изкушеникъ, а игуманъ му похвали желю „доиста, добро си дело и блажено изабрао, само ако га и свршишъ; єръ се добра дела трудомъ раде и мукомъ извршую.“

Али не будући задоволянъ тимъ што є искушеникъ самъ дошао и єданъ путъ рекао, іошъ га више стане питати: приступашъ ли къ Богу самъ одъ своє волѣ а не за неволю и подъ силу? хоћешъ ли остати у манастиру и у посту до смрти? хоћешъ ли чувати себе у младенаштву, у чистоти, побожности и послушности према старешини и браћи? хоћешъ ли подносити сваку жалость и неволю калуђерскога живота ради царства небескога?“ На свако ово питанѣ искушеникъ кротко одговори гледаюћи свою слабость и надаюћи небеской сили: „да съ Божіомъ помоћи, честный отче.“

Кадъ оваково признаванѣ разбіе сваку сумню о томе да се искушеникъ драге волѣ жели пострићи, игуманъ га поучи какавъ є управо животъ калуђерскій говорећи да му є темель чистота, смерность и одрицанѣ самога

себе: опоминѣ га да се чува искушаваня коя подиже на войника Христова непријатель човечій поминюћи пређашнныій животъ, и рече му да се угледа на Господа, кои се насъ ради поништи, и найпосле іошъ єдномъ запита га: „обричешъ ли се остати у овимъ заветима до врая живота по благодати Христовой?

„Да, съ Божіомъ помоћи“ опетъ одговори искушеникъ, а игуманъ споменувши у молитви милость благога Бога, кои є рекао Израилю: „ако и жена заборави породъ свой, я тебе нећу заборавити,“ утврђуе духъ новоме брату обричући му небеску снагу у духовномъ, труду и утеху св. Духа и део св. Антонія Євтимія, Саве и другихъ кои су съ ньима у Христу Исусу.

За тимъ рече найпре искушенику, а потомъ и свой браћи те сагну главе, а онъ се помоли Господу, кои є признао за достойне слуге оне кои оставише све земаьско и показао намъ различне путове къ спасенію, — да и овога слугу своега заклони силомъ св. Духа, да прими чисту жртву нѣгову и кадъ му се одсече коса, да му одсече и сваку телесну желю, удостоивши га лакога ярма своега да бы чувао свете заповѣсти нѣгове и да бы быо прибранъ међу изабране.

Тада показаюћи му на налонь и еванеліе место самога Христа, напомене му да є

самъ одъ свое волѣ искао да се заручи великоме и анѣелскомъ образу, кое искушеникъ потврди, а старешина му онда каже те му у три пута донесе ножице съ евангелія. Али му игуманъ свакій путъ рече: „ето, изъ руку ихъ Христовихъ примашъ, гледай коме се заручуешъ, коме приступашъ, кога се одричешъ,“ и кадъ буде трећій путъ, онда прими искушенику изъ руку ножице и благосиляюћи име Божіе унакрстъ му постриже косу у име пресвеге Троице.

По томъ старешина стане облачити новога брата у калуђерске хальине, а сва браћа тихо пою: “Господе помилуй“. Старешина уза сваку хальину каже шта значи призиваюћи име триеднога Бога: „Братъ нашъ“ вели „ облачи се у доламу сиротинѣ, кою самъ хоће; — узима параманъ на свое прси да се заручи великомъ образу и за знакъ крста Господњега; — одева се хальиномъ радости духовне; — опасуе се силомъ истине да усмрти тело и понови духъ; — покрива се капомъ наданя спасенію и покривачемъ послушности; — прима хальину спасенія и оклопъ правде; — обува се у обућу да е спреманъ да явля евангелие о миру; — узима мачъ духовный, кое е речь Божія,“ и найпосле: „братъ нашъ заручи се великомъ анѣелскомъ образу и обуче се у све оружѣ у име отца и сина и светога Духа.“ Али кадъ годъ

поће да му што обуче, онъ се обрати къ браћи молећи ихъ: „рецимо зань: Господе помилуй.“

Тада старешина да крстъ новоме калуђеру у десну руку съ молитвомъ, напоминюћи му речи Господнѣ: „рече Господъ: ако ко хоће да иде за мномъ, нека се одрече себе и узме крстъ свой и иде за мномъ.“

Онъ му да и запалѣну свећу, съ коіомъ трѣба да стои предъ икономъ спасителѣвомъ о литургіи докъ се не причести, и опетъ му рече: „рече Господь: тако да сіе видело ваше предъ людима, да виде ваша добра дела и славе отца вашега, кои є на небесима.“

Обукавши са свимъ новога калуђера, помолисе Господу да уведе слугу своега у духовный свой дворъ, да га прибере у разумно стадо свое, да мисли нѣгове очисти одъ телеснихъ жеља и даде му да се непрестано опоминѣ блаженства кое чека оне кои любе Бога и кои се разапеше животомъ калуђерскимъ ради царства небеснога.

Истимъ овимъ редомъ иду питаия, савети и молитве и кадъ се ко прима у велику схиму, само се према важности овога вишега анђелскогъ образа разликую неке молитве и савети, кои су већи према духовнимъ потребама схимника. А и у оделу є промена: место камилавке мећу му на главу *кукуль* беза-

злености, по томъ му даду *аналавъ*, кои є наликъ на свештеничкій епитрахиль. Има особитый канонъ за ютреню овога дана са дивнимъ антифонима, кое валя да пева кои прима схиму улазећи у цркву:

„Хтео бихъ сузама опрати писмо одъ своихъ греха, Господе, и остатакъ живота своега теби угађати, али ме непријатель вара и напада на мою душу; Господе, докъ нисамь са свимъ погинуо, спаси ме.“

„Ко се неће спасти кадъ га бура носи пакъ притече къ овомъ пристаништу? или ко се не ће излечити кадъ є болестанъ пакъ припадне къ овомъ леку? Господе, кои све управляшъ и болестне лечишъ, докъ нисамь са свимъ погинуо, спаси ме.“

„Овца самь разумнога твоега стада, и къ теби прибегавамъ, пастиру добрый; потражи ме изгубљена, Боже, и помилуй ме.“

Кадъ се ко калуђери у друго доба а не на литургіи, и онда се — пошто обуку новога брата и после кратке ектеніе за духовно добро нѣгово и после песме коя се пева на крштеню,“ — чита апостолъ и евангеліе. Светый Павле у посланици къ Ефесцима (VI, 10—17) учи какавъ є духовный ратъ нашъ и како треба да воюємо: „Браћо, ячайте у Господу и у сили ячине нѣгове; обуци те се у све оружѣ Божіе, да бысте се могли одржа-

ти противъ лукавства ђаволскогъ: єръ нашъ ратъ ніє съ крвлю и теломъ, него съ поглаварима и съ властима и съ управительима таме овога света, съ духовима накости исподъ неба. Тога ради узмите све оружѣ Божіе, да бисте се могли бранити у злый данъ и свршивши све одржати се. Станите дакле опасавши бедра своя истиномъ и обукавши се у оклопъ правде, и обувши ноге у приправу євангелія мира; а сврхъ свега узмите штитъ вере, о кои ћете моћи погасити све распалѣне стреле нечастивога; и кацигу спасенія узмите и мачъ духовный, кои є речъ Божія.“

А евангелистъ Матей казуюћи како се ваља себе одрећи у име Христово, зове къ нѣму новога трудбеника: „кои люби отца или матеръ више него мене, ніе мене достоянъ; и кои люби сина или кћеръ већма него мене, ніе мене достоянъ; и кои не узме крста своєга и не пође за мномъ, ніе мене достоянъ. — Ходите къ мени сви кои сте уморни и натоварени, и я ћу васъ одморити; узмите ярамъ мой на себе и научите се одъ мене; єръ самъ я кротакъ и смиренъ у срцу, и наћи ћете покой душама своимъ, єръ є ярамъ мой благъ и бреме мое лако“ (Мат. X, 37—38, XI, 28—30)

А браћа поздравляюћи новога брата целивомъ мира пою: „Познаймо браћо тайни силу: изгубљенога сина, кои одъ грѣха побеже

отчиной куħи, преблагій отацъ сретавши целива и наново му дае знаке свое славе, и чини тайне пуно веселħ съ онима кои су на небу, колюħи теле угоѳно, да бысмо достойно живели и съ човеколюбивимъ отцемъ кои е дао да се заколħ и са славномъ овомъ жртвомъ — спасомъ душа нашихъ, ковга колю.“

КНЬИГА ЧЕТВРТА.

ПРАЗНИЦИ И ПОГРЕБЪ.

Писмо 22.

Мы се, милый пріятелю, мало удальисмо одъ црквенихъ светковина после Воскресенія, и као да смо се уморили пенюћи се седамъ неделя дана на светлый висъ, кои надвисуе све остале високе празнике, стадосмо да окусимо плодъ овога труда, разматраюћи свете тайне; съ оволике висине могосмо радотсно прегледати и тежкій узлазакъ и новый али вечъ лакій путъ иза воскресенія Господнѣга. Овако є, ако се може земальско испоредити съ небескимъ, овако є уморномъ путнику, кадъ се задуго пребія по дивлячнимъ горама па му се на єданъ путъ отворе питоме жупе; онъ онда заборавивши сву муку на путу потече у недра њихова, на живе изворе, у хладъ подъ родна дрвета.

Тако се и нама любко віе духовна стаза за осамъ неделя одъ светлога Воскресенія до огнѣнога силазка св. Духа на апостоле и іошъ далѣ до празника свію светихъ, кои уђоше у радость Господа своега. Према постномъ трі-

оду названа є црква *цвешнимъ шріодомъ* веселу службу Божію за ово време, за кое съ њомъ пева и само естество.

„Данасъ є пролеће душама, єръ є Христосъ као сунце засяо изъ гроба после три дана и одагнао мрачну буру нашега греха, и царица надъ временима приноси дáре свое светломе дану, цару надъ свима данима.“

Иста дубока мудрость, съ коіомъ су разређене све песме, читаня и обичаи, кои насъ узъ частный постъ зваше на каянѣ, показуе се и у цветномъ тріоду увераваюћи насъ да є воскресао Христосъ нама на спасеніе. Одмахъ у прву недељу после Воскресенія напоминѣ намъ црква кратко неверъ апостола Томе, кое за вавекъ утврди веру да є воскресао Христосъ, єръ се Тома сумняше а Христосъ му даде те га опипа и радостно повика: „Господъ мой и Богъ мой!“

„Славнога чуда!“ пою верни, „Іованъ лежа Богу речи на прсима а Тома се удостои опипати му ребро, и отуда єданъ изведе дубоку мисао богословску, а други насъ тайно учи и ясно намъ сведочи шта значи устанакъ Христовъ вичући: Господъ мой и Богъ мой.“

„Колико є и како се ни съ чимъ испоредити не може мноштво милости твое, човеколюбче, и колико си трпео! — Юдеи те пріушаваю и апостолъ пипа и много те испитую они кои се одъ тебе одмеђу: како си постао

тело? и како си се разапео, безгрешный! — али уразуми и насъ да ти као Тома вичемо; Господъ мой и Б гъ мой, слава теби.“

У другу неделю споминюћи Іосифа, кои є Христа погребао, и мироносице, кое прве засведочише да є Христосъ васкресао, дає намъ црква іошъ єдномъ да видимо празный гробъ и предъ њимъ — као да єдно другоме сведоче — онога кои є привалiо каменъ на гробъ и жене кое су га трећій данъ већъ нашле одвалѣна, те бы столица анѣелу доброме гласнику. „Требало є“ вели синаксаръ ове неделѣ „да женска страна, коя є прва пала у грехъ и нашла клетву, прва и воскресеніе Христово види и прва чуе радостный гласъ, єръ є Ева прва чула горку речь: съ мукама ћешъ децу раѣати. — Снага њихове добре волѣ надвлада слабость женскога єстества; оне излише миро са сузама на гробъ и радости се испунише уста њихова повикавши: воскресе Господъ!“

И у веселе песме, кое прославляю њиховъ трудъ ове неделѣ, често се мешаю тужне одъ велике суботе, као да се божанствено страданѣ іошъ одлеже изъ гроба караюћи Юдейце:

„Нека кажу Юдеи: како су изгубили войници цара коега су чували? за што каменъ ніе сачувао у себи камена одъ живота? — или погребенога нека врате или воскрсломе нека се поклоне съ нама.“

После толикихъ сведочанства за воскресеніе долази еванђелско казиванѣ Іованово о болестнику у баньи кодъ овчіихъ врата, коега Господъ исцели на Єврейскій празникъ, у суботу, за кое Юдейци викаше нань, а іошъ се већма раздражише кадъ имъ Христосъ караюћи ихъ што су упорнога срдца спомену Мойсія и пророке кои зань сведочише, и явно имъ се каза да є синъ Божій и єднакъ съ Богомъ да бы сви поштовали сина као што поштую отца. „Ко“ рече „не поштуе сина, онъ не поштуе ни отца кои га є послао,“ и ову овако ясну сведочбу о божеству, коя є изишла изъ уста самога Господа, чита црква да чую сви верни као ново ємство за небеску славу Христа, кои є био разапетъ и воскресао а самъ као и отацъ подиже мртве и суди.

Дивно певаю стихире слабость болестникову и любавь Христову къ людима: „болестникъ као непогребенъ мртвацъ видевши тебе повика: помилуй ме Господе, єръ ми одаръ постаде гробъ и немамъ човека да ме спусти у баню кадъ се замути вода; а спаситель сажаливши га одговори: тебе ради и я се у тело обукохъ, тебе ради я самъ човекъ, па ти іошъ велишъ: немамъ човека! — узми одаръ свой и ходи.“

Євреи су имали три велика празника *пасху*, за споменъ како су изишли изъ Мисира, *педесетницу*, коя имъ є напоминяла како

є Мойсію датъ законъ на Синаю педесетъ дана после онога исхода, и *празникъ сеница*, подъ коима су се скупляли сваке године за споменъ како су четрдесеть година живели безъ кућа у пустињи. Воскресеніе Господнѣ, кое є было другій данъ Єврейске пасхе, и после педесетъ дана силазакъ св. Духа на апостоле посветише прва два празника старога завета за цркву новога завета. Данъ, кои време одъ єднога до другога дели на две єднаке половине, слави се особитимъ молитвама и обичаима. Євангеліе по Іовану кое се после Воскресенія редомъ чита показуе намъ Исуса у половини празника Юдейскогъ како уђе у цркву и учаше; ово опомене цркву да особито пази на овай данъ. Она добро чу речи кое тада рече спасите ь у светињи Єрусалимской: „ко є жеданъ, нека дође къ мени и піе,“ и по њима пева му у среду на овой половини: „кадъ се празникъ преполовіо, жедну душу мою напой водомъ побожности, Христе Боже, изворе живота нашега.“

За то се на овай радостный данъ, кои по речима ютренѣга канона съ єдне стране обасява божествена светлость Воскресенія а съ друге благодать утѣшителя Духа, те своіомъ двоструком светлости сединява оба празника, — после литургіе носе крсти на воду да бы Христянима побожну жеђь угасила осветштана вода.

У две потонѣ неделѣ чита се єванґеліє по Іовану о Самарянци, коіой се явіо Христосъ обричуѣи іой изворъ духовный кои гаси ж ѣь за свагда, и о слепцу, коєму савъ животъ беше ноѣь, те повика сина Давидова и прогледа по речи нѣговой умивши се у баньи Силоамской. Вера овога слепца да є одъ Бога онай кои га є исцеліо осрамоти охоло неверѣ фарисейско. Кадъ га фарисеи отераше са своєга сабора, запита га Исусъ: „верујешъ ли ты сина Божіега?“ а онъ одговори: а кое є, Господе, да га веруємъ?“ а Исусъ му рече: „и видео си га, и кои говори съ тобомъ, онъ є,“ а онъ онда рече: „веруємъ, Господе!“ Угледаюѣи се на блажену веру овога слепца кои прогледа, вичимо и ми ка Христу Богу, духовноме сунцу правде, кои само се дохвативши просветли и споля и изнутра онога кои немаше видела одъ роѣеня, — да просветли и наше духовне очи и учини да смо сви видела съ веромъ къ нѣму вапіюѣи: „неисказана є твоя милость, човеколюбче, слава теби.“

Четрдесетъ дана после Воскресенія, на Спасовъ данъ, слави се како є Христосъ изишао на небо и сео отцу съ десне стране после страданя за земальскога живота. На тай начинъ нису само преѣашньи дани, у кое є страдао Господъ, него су и они после светлога воскресенія нѣгова верно и редомъ на-

значени службжама црквенимъ да се не бы заборавіо ни єданъ драгоцены часъ овога кратког времена — Као што су апостоли за четрдесетъ дана єднако чекали своєга учителя, кои имъ се являше, докле предъ њима не изиде на небо, тако и црква у ове дане єднако као духовну стражу чува и по томъ опетъ съ ученицима Господњимъ у псалмима и песмама духовнимъ чека іошъ десетъ дана обећаног утешителя Духа. Истомъ онда цветный тріодъ, давши іошъ хвалу светительима Божіимъ, уступи те опетъ настане обичный редъ у служби Божіой.

Уочи Спасова дне іошъ се єдномъ одпеваю све песме о воскресенію и тако се завршн светло празнованъ воскресенія Христова, и ово є понављанъ као утеха вернима кои прате на небо своєга искупителя. Али на вечерњи кадъ се овако завршуе празникъ већъ се пева како є Христосъ изишао на небо.

„Књига Божествених писама и књиге премудрихъ говорника Божіихъ явно се навршише; єръ Господъ по воскресенію своєму славно излази на небеса и земля у тайни пева.“

Какова се красота развія предъ нама у овимъ песмама: „Господъ излази на небо да пошлѣ утешителя свету, небеса му приправише престолъ, облаци узлазакъ, анђели се диве видећи човека више себе, отацъ чека њега, кои є у недрима његовимъ одъ како є века,

а Духъ светый заповеда свима анђелима: подигните врата врхове своѥ и сви народи заплѣштите рукама, ѥръ Христосъ изиде онамо где ѥ бьио пре.“

Сви кои су на земльи оставили што ѥ одъ землѣ и одъ пепела сазивлю се да у мисли подигну очи и срдца и као на гори маслиновой врозъ отворена врата небеска да гледаю Христа како га носе облаци и како раздае апостолима даре своѥ. И доиста чистога размишляня ишту високе песме св. отаца одъ коихъ се на овай благій данъ разлеже црква као што се разлегаху небеса кадъ анђели дркћући певаху славу у коіой Христосъ узлажаше и коіой се приступити не може.

Знатна су пророштва Исаиѥ и Захаріѥ коя се читаю уочи празника: „Реците кћери Сіоновой, ево иде спаситель твой имаюћи са собомъ плату и дело ѥ нѣгово предъ ньимъ. . Ко ѥ тай што доће изъ Едома? црквене су му хальине одъ Восора. Онъ ѥ красанъ у оделу своему, громовно виче: я говоримъ правду и судъ спасенія! за што су ти хальине црвене и одело ти као у онога кои грожће гази? — Я самъ изгазихъ што беше у кади и у народима нема никога самномъ да ми помогне! . . . Ни посредникъ ни анђео, него ихъ самъ Господъ спасе, ѥръ ихъ люби и жали; онъ ихъ избави и узе и узнесе ихъ до века “

Захарія пакъ ясно явля: Ево иде данъ Господньій и стаће ноге нѣгове у тай данъ на гори Маслиновой према Єрусалиму на истокъ, и у онай данъ изиће ће вода жива изъ Єрусалима, — и быће Господъ царъ по свой земльи; у данъ онай быће Господъ єданъ и име нѣгово єдно, кое ће обколити землю и пустиню.“

Будући да є црква у прве векове сабирала саборе између Воскресенія и Духова (троица) да бы веру утврђивала и свое послове уређивала, за то є наредила да се у неделю по Спасову дне слави споменъ о првомъ вселенскомъ сабору у Никеи, на коему є было триста и осамнаєстъ св. отаца, кои потоньимъ вековима засведочише божество Исуса Христа, кое одрицаше безбожный Арія.

Између седамъ вселенскихъ сабора, кои утврдише догмате православной вери да о ньой сумнѣ нема, найславніи є быо овай првый никейскій године 325. На нѣму є было владика украшенихъ дарима апостолскимъ и чудотворномъ силомъ, мученика и исповедника вере Христове, кои є не само речима сведочише него по речима апостола Павла и ране Господа Исуса носише на телу своєму, єръ многи између ньихъ поднесоше найжешће муке кадъ бияху последня гоненя цркве Христове, и садъ седе главе сеђаху на безсмртной скупштини са своима друговима као стари войни-

ци Исуса Христа. Царъ Константинъ великій, сабравши ихъ изъ свію краєва свое велике државе, побожно имъ целиваше свете ране и смерно седаше средъ анђелскога збора овихъ пастира пунихъ духа светога и рана Христовихъ.

Али ако су се и били скупили изъ далекихъ земаля, кое и не знаху єдна за другу, опетъ држећи се речи Божіе и казиваня апостолскогъ сви єднодушно изрекоше символъ вере, кои се и данасъ као непоколебльивъ темель нѣзинъ пое или чита на свакой литургіи. За ово добро црква слави ова велика видела, коя є напоише чистомъ водомъ православне науке, те садъ уживаю вечну радость на изворима покоя.

„Божансвена войско, коя си тайну побожности ясно предала цркви, речити носіоци оружія Господнѣга, светле звезде на умноме своду небескомъ, непоколебльиви ступови тайнога Сіона, цвеће райско, кое миромъ дише, златна уста речи, Никейска славо и наките вселеной! — єднако се молите за душе наше.“

Уочи Духова или Тронца, као предъ частный постъ уочи дана кадъ се напоминѣ страшный судъ, опетъ напоминю мртви да бы се и они съ помоћу нашихъ молитава удостоили благодати коя ће се излити на живу браћу ньихову.

Тако дођу Духови или Троице, кое црква управо богословски празнує; єръ она прославля силазакъ св. Духа високимъ песмама пресветой Троици украшуюћи именомъ нѣзинимъ светковину првога дана, а другій данъ пева благодатне даре, кое Духъ светый излива на оне кои верую.

Славный є силазакъ св. Духа на апостоле довршіо свету одкриванѣ трію лица Божіихъ. За то, а особито кадъ се безбожный Арія усуди дирати у старый темель вери у Господа Исуса насупротъ яснимъ речима св. писма, и кадъ за ньимъ другій безбожникъ Македоніе поче одрицати божество св. Духа, — чувари праве вере, саборномъ клетвомъ одлучивши єретике одъ цркве, да бы верне сачували одъ наопаке науке, саставише са силаскомъ св. Духа и празникъ светой Троици. А найвећій богословъ онога времена и потоньихъ векова, кои му потврдише ово славно име, Григоріе, кои біяше другъ Василію великомъ и пре Златоуста сећаше на владичанскомъ престолу Цариградскомъ, изложи верним према силама людскимъ тайну св. Троице. И за то они нѣму одпеваю: „пастирска свирала твоега знаня о Богу надяча трубе риторске, єръ теби кои изнађе дубине духа придаде Богъ и красоту говора.“

Речи св. Григорія о догматима тако су високе да су се претвориле у радостне песме:

„ходи народе, да се поклонимо божеству у три лица: сину у отцу са светимъ Духомъ; єръ є отацъ пре свію векова родіо сина, кои є свагда съ њимъ, и Духъ є светый быо у отцу са синомъ славећи се, — єдна сила, єдно суштество, єдно божество; њему покланяюћи се сви рецимо: светый Боже, кои све учини преко сина са светимъ Духомъ; светый крепкій, коимъ познасмо отца и Духъ светый доће у светъ; светый бесмртный, Душе, кои тешишъ, кои одъ отца исходишъ и у сину почиваш, — Троице света. слава теби.“

„Видесмо видело истинито“ пева се такође на вечерньи, а и на свакой литургіи пева се ова радостна песма, кадъ се покажу св. дари, „примисмо Духа небескога, наћосмо веру истиниту, неразделной Троици покланямо се, єръ насъ є она спасла.“

И красна молитва утешителю, кою говоримо свакій данъ, есть песма овога дана: „Царе небескій, утешителю, Душе истиный, кои си свуда и све испуняшъ, доћи и усели се у насъ, и избави насъ одъ сваке нечистоте и спаси, благый, душе наше.“

Тада се читаю пророштва Іоиля и Єзекіиля о томе како ће се излити Духъ, коя се тако славно навршише у овай данъ, а изъ Мојсіеве књиге по имену *броєви* о томе како є истый Духъ Божій быо посланъ на седамдесетъ стараца израильскихъ: Господъ сиће у

облаку предъ шаторъ завета и узе одъ Духа кои беше на Мойсію и њима даде те стадоше прорицати усредъ збора у пустињи, као што прорицаху апостоли до края землѣ одъ онога дана кадъ су на њихъ сишли огнѣни езици.

Ево шта говори Іоиль у име Господа: „И по томъ ће быти: излићу одъ Духа своега на свако тело и проречи ће синови ваши и кћери ваше и старци ваши сниће сне и младићи ваши видиће утвари; ер ћу на слуге свое у оне дане излити одъ Духа своега, и проречи ће, и даћу чудеса горе на небу и знаке доле на земльи, и свакій ће се спасти кои призове име Господнѣ.“

А Єзекіиль вели: „И даћу вамъ ново срдце, каже Господъ, Духъ новъ даћу вамъ и узећу камено срдце изъ тела вашега и да ћу вамъ срдце месно, Духъ свой метнућу у васъ и учинићу да по заповестима моимъ ходите и наредбе мое држите и творите, пакъ ће те ми быти народъ а я ћу вамъ быти Богъ.“

Ютренѣ песме празника овогъ красне су као и вечернѣ. На ютреньи Космa Маюмскій, кои е своимъ умотворинама украсіо велику неделю, описуе у канону силу св. Духа и у стихирама надпева се съ Григоріємъ Богословомъ:

„Духа изворъ дошавши на землю духовно се раздели на огнѣне реке орошаваюћи апостоле, и беше имъ као облакъ изъ коега па-

даше даждъ одъ пламена и кои ліяше огань просветляваня; преко ньихъ и мы примисмо благодать у огню и води: видело утешителѣво просветлило є светъ.“

„Децо светле цркве, да бысте се са свимъ очистили одъ греха, примите росу Духа коя огнѣмъ дише, єръ садъ дође законъ са Сіона, у єзицима огнѣнимъ благодать Духа.“

„Ходите, и не боєћи се више огня кои страхъ задаваше на Синаю да му се приступити не могаше, станимо на гори Сіонской, у граду Бога живога, певаюћи съ ученицима нѣговимъ, на коима є Духъ.“

„Духъ є светый“ вели Григоріе „видело и животъ и живъ изворъ, духъ премудрости, духъ разума, благъ, правъ, уманъ, онъ надвлаћуе и очишћа грехе, онъ є Богъ и као Богъ твори, огань кои одъ огня исходи, говори, ради, дели даре, коимъ се сви пророци и божествени апостоли съ мученицима венчаше; — чудно є чути, чудно видети! огань се разделюе да се раздаду дари.“

Пре евангелія о првомъ састанку спасителѣву съ ученицима по воскресенію, обе стране на изменце пою изабране стихове изъ псалтира, кои проричу да ће се явити Духъ Божій на земльи.

„Небеса казую славу Божію,“ пева єдна страна; „Духомъ уста нѣговихъ сва є сила ньихова“ одговара друга. — „Сведочанство

є Господнѣ верно и децу разумлює“ кротко запева прва, а друга страшно одговара: „Земля се затресе и небеса се растапаху одъ лица Бога Синайскогъ.“ — На ево и трудове апостолске певаю псалми: „По свой земльи отиде гласъ ньиховъ и на край вселенога света речи ньихове;“ — „Пошлѣшъ Духа своега и ствараю се и понавляшъ лице земльи;“ — „Господъ дае говоръ онима кои проповедаю великомъ силомъ, Господъ ће благословити народъ свой миромъ.“

Као што Євреи после жетве празноваху празникъ сеница и то значаше воскресеніе изъ мртвихъ о коему ћемо пошто се разруше наше телесне сенице уживати плоде труда своихъ у сеницама небескимъ, тако и садъ на Духове народъ не безъ духовнога значеня накитивши шумомъ цркве и куће претвара ихъ у зелене путничке сенице, кое за мало траю, а у Русіи и гроблѣ обасипа цвећемъ.

После литургіе одмахъ се почне вечерня, коя се у Єрусалиму на гори Сіонской свршуе на гробовима покойне браће. На свршетку вечернѣ найстаріи свештеникъ клекнувши са целимъ народомъ и обративши се лицемъ къ нѣму на дверима чита на гласъ седамъ молитава разделѣнихъ на троє у честь свакоме лицу св. Троице, за грехе наше и за спасеніе коє чекамо одозго по благодати св. Духа, и найпосле за покойну браћу коіой є одъ потре-

бе да є споминѣмо. Све побожне молитве, кое є іошъ св. Василіе великій уредіо, нагоне насъ да се нехотице заплачемо сећаюћи се греха своихъ и душа кое су преминуле, и дивно є у овай часъ видети где є све у цркви попадало на колена као да чека огнѣне єзике, кои не видећи се силазе на угоднике Божіе.

После неделю дана споминѣ црква све свое праведнике да ни єданъ између ньихъ, кои є добра дела своя затаяо предъ светомъ, не бы остао безъ поштованя нѣзина и да бы се іошъ ясние показало обилѣ св. Духа, кое се излило на землю и подигло нашъ прахъ, кадъ є видльиво сишао на апостоле.

„Духовни говорници, ученици спасови, кои веромъ постадоше оруђе св. Духу, расеяше се по свой земльи православно сеюћи честно проповеданѣ, и иза ньихъ по божественой радньи и благодати ниче войска мученика, кои се показуюћи страданѣ Господнѣ многима ранама своимъ безъ страха моле за душе.“

Тако є савъ промисао Божій о човеку одъ како є Адамъ сгрешіо па докле Богъ речь ніе постао тело и докле насъ св. Духъ ніе извео на небеса, — све є ово описано у два тріода, у постномъ и цветномъ, да бысмо ячали и спасавали се сећаюћи се толикога добра, што намъ є Богъ учиніо.

Писмо 23.

Осимъ Воскресенія не празнує црква ни једнога еванђелскогъ догађая съ толикомъ духовномъ радости съ коликомъ рођенѣ спасителѣво (Божићъ), и ни за єданъ данъ није сабрала толико радостнихъ песама єднакихъ по ствари а различнихъ по богатоме размишляню. Угледаюћи се на пастире Витлеємске, кое анђео позва те приступише колевци Христовой, многи су пастири и певачи црквени спевали око нѣ свое високе песме. Човекъ бы рекао да су божественоме детету у яслама лакше могле приступити њихове свете мисли него одрасломе страдалцу на Голготи, и да є у детиньскомъ осмеваню манѣ страха задавало божество нѣгово него у крвавомъ зною. Њиховимъ устима допрла є и до насъ анђелска песма: „Слава на висини Богу и на земльи миръ, међу людима добра воля.“

Али као што за сваку христянску светковину треба м духовно спреманѣ да бысмо съ чистимъ срдцемъ приступили да гледамо тайне Божіе, тако є и предъ великій споменъ о томе како є синъ Божій постао човекъ, насъ ради начинивши се слуга, поставлѣнъ постъ одъ четрдесетъ дана као предъ Воскресеніе. У неспаваню и у молитвама треба да укротимо земальску охолость свою да бысмо дошли до духовнога сиромаштва пастира Витлеємскихъ, кои лако вероваше дете Христа не са-

мо по томе што небо отворише анђелске песме него и по томе што є и срдце њихово было већъ готово да смести у себе небеске песме и као убоге ясле да прими земальско сиромаштво небескога господара.

„Христосъ се рађа!“ пева Григоріє Богословъ іошъ у средъ поста на ютренѣму канону, „славите га! Христосъ съ небеса, — сретайте га! Христосъ на земльи, — радуйте се!“ и дивну песму завршуе: „тайну чудну видимъ и преславну: небо — пећина! престолъ херувимскій — девойка! ясле — место на коему лежи Христосъ Богъ, коему се не може приступити!“

Празникъ кои се приближує обасява светлости своіомъ и оне дане кои су предъ њимъ и оне кои су за њимъ, као да є звезда, коя є водила мудраце съ яслама, остала за свагда на црквеномъ небу, єръ є према тихой светлости нѣзиной скупила црква око детета, кое слави, ову божествену родбину нѣгову и саме праотце. Тако су спомену Адама и Еве, кое є опростило клетве божествено семе женино, сатрвши по речи Мойсіевой зміи лукавой главу, и спомену свію отаца Христовихъ по телу посвећене две неделъ предъ Божићъ, и потоня слави кроткога прадеда нѣгова Давида и по мишлѣню отца Іосифа и брата Якова, првога владику Єрусалимскогъ. И безазлена деца нису заборављена, кою поби лютый Иродъ хотећи убити Христа. А другій данъ

Божића даѥ црква хвалу пресветой деви матери, коя беше орудіѥ нашему спасенію.

Петъ дана напредъ вечъ настаѥ почетакъ празнику:

„Сунце, коѥ не заходи, иде да сине изъ девоячкога облака и обася све што ѥ испод сунца, певаю духовни певачи. Похитимо да га сретемо чистимъ очима и чистимъ делима, и приправимо се духомъ да примимо садъ онога кои къ своима иде чуднимъ роѣенѣмъ да бы насъ кои смо се удальили одъ живота райскога опетъ къ нѣму вратіо и за то се роду людскомъ за любавь раѣа у Витлеему.“

„Богъ речь, коѥга херувими носе на раменима, обукавши се у тело усели се у чисту утробу и постаде човекъ, и иде на землю да се роди одъ племена Юдина: света се пећина украшава за цара свему као найвећій дворъ, и ясле као престолъ съ огнѣнимъ зракама, у коѥ дева Марія полаже неописано дете да се понови што ѥ створено.“

„Спремай се, Витлеѥме; отворите се врата райска, краси се доме Давидовъ, Ефрато! ево дрво одъ живота процвета у пећини изъ девойке, и утроба нѣзина постаде за насъ рай духовный съ божественимъ былѣмъ; ѥдући съ нѣга нећемо умрети као Адамъ, него ћемо живети: Христосъ се раѣа да подигне обличѣ, коѥ ѥ пре пало.“

„Прими Витлеeме Божію митрополію, єръ видело кое не заходи иде у тебе да се роди. Анђели дивите се на небесима, люди певайте на земльи, мудраци изъ Персіе славне даре принесите, пастири узъ свирале трисвету песму сладко певайте: све што дише нека хвали свемогућега.“

Слушаюћи овако високе песме чини ти се да слушашъ небеске антифоне самихъ анђела, кое е земля чула съ неба и устима пастирскимъ предала цркви.

„Анђелске силе ходите, спремите ясле у Витлеему: речь се рађа, мудрость ниче, прима поздравъ црква.“

„Капльите, горе, сладошћу, ево Богъ иде, съ юга; народи покорите се, радуйте се пророци, патріярси поиграйте, люди заплѣштите рукама: великій и якій князъ Христосъ рађа се царъ небескій иде на землю.“

„Ходи Израилю тврдога срдца, збаци облакъ кои лежи на срдцу твоему, познай творца кои се рађа у пећини; онъ е наданђ незнабожцима, онъ ће укинути твое празнике, єръ нећешъ да му вичешъ: Христосъ царъ Израилѣвъ!“

Последныій данъ предъ Божићъ, бадньый данъ, особито е посвећенъ посту и молитви, и верни опоминюћи се звезде, коя е водила мудраце, не прекидаю поста докъ у вече не изиђе прва звезда, кою дочекаю на молитви,

єръ се овай данъ литургія св. Василія саставля съ вечерньомъ. Имаю за овай данъ и особити часови, кои се зову царски, саставлѣни изъ псалама, пророштва и књига новога завета, као и часови на великій петакъ; — спасителя у смерномъ обличю човечіему съ оноликомъ славомъ чека црква съ коликомъ и потонѣ страданѣ онога кои є и Богъ и човекъ. Цареви су грчки свагда бывали на овимъ часовима, отуда се они овако зову, отуда є и „многая лѣта,“ кое се после њихъ на вечерњи поє.

Ова се служба служи на средъ цркве: найпре Давидъ пева у псалмима потоню славу своега божественогъ сина, кои є по доброти болыій одъ свакога сина човечіега: „престолъ твой, Боже, стои до века; омилела ти є правда и мрзишъ на безаконѣ; тога ради помаза те, Боже, Богъ твой улѣмъ радости више него заедничаре твое.“

И пророкъ Михей обраћа се у духу къ Витлеему: „тако каже Господъ: и ти Витлееме, доме Ефратинъ, ниси ли малый да будешъ међу старешинама Юдиними? єръ ће ми изъ тебе изићи старешина кои ће бити князъ у Израилю; — а постанакъ му є одъ почетка века.“

По томъ апостолъ Павле у посланици къ Євреима описуе овай безъ почетка постанакъ сина Божіега, сіянѣ славе отчине и слике су-

штества нѣгова; а евангелистъ Матей явля времено нѣгово роѣенъ одъ Духа светога и деве Маріе, кое е обявіо анѣео заручнику нѣзину Іосифу.

Овакій се редъ као на првомъ часу држи и на трећему, шестомъ и деветомъ: свагда починѣ Давидъ ліюћи хвале изъ преопунога отачкогъ срдца:

„Рече Господъ Господу моєму: седи мени съ десне стране докъ положимъ непріятелѣ твое подножѣ ногама твоима. Съ тобомъ е старешинство у данъ силе твое у светлости светихъ твоихъ; изъ утробе пре данице родихъ те. Закле се Господъ, и неће се раскаяти, ты си свештеникъ вавекъ по реду Мелхиседекову.“

За Давидомъ устаю опетъ пророци и найпре Варухъ показуе Христа: „Ово е Богъ нашъ, другій се съ њимъ не може изедначити; онъ е нашао свакій путъ мудрости и дао Якову слузи своєму и Израилю миломе своєму; а по томъ се на земльи яви и съ людима поживе. Ово е књига заповестій Божіихъ и законъ вечный: свима е на животъ кои е се држе, а кои е оставе, помреће; обрати се Якове и држи е се; иди къ сіяню управо на видело нѣзино; не дай другоме славе свое ни користи свое народу туѣему. Благо нама Израилю, єръ знамо што е угодно Богу!“

За њимъ говори Исаія као изъ евангелія: „Чуйте дакле, доме Давидовъ: мало ли вамъ є што вређате људе, него и Господа вређате? За то вамъ самъ Господъ дає знакъ: ево девойка ће се осетити и родиће сина и даће му име Емануило. — Дете намъ се роди, и даде намъ се синъ, коега є старешинство на рамену нѣгову и име му є: великога савета анђео, чуданъ, саветникъ, Богъ якъ, властелинъ, кнезъ мира, отацъ будућега века.“

Тада опетъ Апостолъ Павле призивлѣ насъ све къ слободной вери испод закона Юдейскогъ, да бысмо были синови Божіи у Христу Исусу крстећи се у нѣга и облачећи се у нѣга, и разлаже Євреима достойность єднороднога сина Божіега; а евангелисти Лука и Матей описую найпре небескій позивъ, коимъ позвани бише пастири Витлеємски къ земальской колевци нѣговой, по томъ како су се поклонили мудраци, кои идоше за звездомъ съ истока, и найпосле како се Иродъ разгнѣвіо и побіо децу по Витлеему и како є божанствено дете утекло у Мисиръ.

Предъ заходъ сунчаный починѣ се литургія съ вечерньомъ и прве стихире патріярха Германа и Анатолія већъ подижу све мисли вернима къ празнику кои настає: „Ходите да се радуемо Господу, являюћи тайну коя настає: преграда мржнѣ оборена є, пламеный мачъ обратіо се натрагъ и херувимъ

одступа одъ дрвета животнога и я примамъ део радостне хране райске, одъ кои біяхъ одагнанъ за непослушность; єръ непроменито обличѣ отчино, обличѣ нѣгова вечнога суштества прима обличѣ робско раћаюћи се одъ недирнуте майке, али промене не подноси: Богъ є истиный, те остаѳ какавъ є быо и узе на себе што ніе быо, поставши човекъ човеку за любавь; ваиймо къ нѣму: Боже, кои си се родіо одъ девойке, помилуй насъ.“

„Што ћемо ти принети, Христе, за то што си се насъ ради на земльи явіо као човекъ? свака тварь, кою си створіо, приноси ти хвалу: анћели песму, небеса звезду, мудраци даре, пастири чудо, земля пећину, пустиня ясле, а мы майку деву: Боже, кои си пре века, помилуй насъ.“

Али да видишъ пре хода съ евангеліемъ и тихе песме: „свѣте тихій,“ како верно описуе црква у песмама своимъ светъ незнабожачкій о долазку Христову; и ова є песма пустинице Касіе:

„Кадъ Августъ самъ владаше на земльи престаде владати много людій, и ты кадъ постаде човекъ одъ чисте деве укидоше се идолски многи богови: подъ еднимъ светскимъ царствомъ біяху сви градови, и єдну владу божества повероваше сви народи; по заповести Ћесаревой біяше преписъ народима, и мы се у твоє име, Боже нашъ, кои постаде чо-

векъ уписасмо међу верне: велика є твоя милость, Господе, слава теби!“

Тада се као и на велику суботу читаю париміе, на брой осамъ. У њима су састављени сви знаци и пророштва о рођеню спасителѣву, али имъ є опетъ почетакъ књига о постаню да бы се познао спаситель истый и у колевци и у гробу.

Изъ књиге Мойсіеве *броєви* узета є друга паримія: Духъ Божій сиђе на Валаама, коега дозва царъ Моавскій да прокуне Израильце кои пролажаху идући изъ Мисира, али ихъ Валаамъ благослови: „Како су добри домови твои, Якове, и шатори твои, Израилю! они су као густе шуме, као вртови край реке и као шаторъ кои разапе Господъ, као кедри на води; изиђи ће човекъ одъ семена нѣгова и завладати народима многима и царство ће нѣгово нарастити: Богъ ће га водити изъ Мисира као славу єдинца своега. Леже и заспа као лавъ и лавићъ, — ко ће га пробудити? кои те благосиляю, да су благословени, а кои те проклиню, да су проклети; синуће звезда одъ Якова и устаће човекъ одъ Израиля.“

Споменуто пророштво Михеево о Витлеему завршуе првый део паримія, после коега певачи уставши пою: „Тайно си се родіо у пећини, спасителю, али небо свима тебе каза као устима, поставивши звезду предъ тобомъ да светли и доведавши мудраце къ теби, кои

се съ веромъ покланяху, съ њима помилуй и насъ.“

Песледнѣ се речи припеваю узъ стихове речитога псалма о слави Сіоновой, кои чита чатацъ: „Темельи су нѣгови на горама светимъ; люби Господъ врата Сіонска више свію станова Яковлѣвихъ; славно є речено за тебе, граде Божій! — И по Сіону реѣи ће се: и овай и овай роди се у нѣму, и нѣга основа самъ вишњій.“

За тимъ иду друга пророштва: „Тако каже Господъ,“ виче Исаія, „изиѣи ће шиба изъ корена Єсеєва и цветъ ће изиѣи изъ корена нѣгова; и на нѣму ће починути Духъ Божій, духъ мудрости и разума, духъ савета и крепости, духъ знања и побожности, духъ страха Божіега испуниће га; неће судити по ономе што се види нити ће карати по ономе што се говори, него ће судити по правди ништима и по правици ће карати оне кои се славе на земльи, и удариће землю речю уста своихъ и духомъ устана своихъ убиће безбожнога. — Онда ће вукъ пасти съ ягнѣтомъ и рисъ ће почивати съ яретомъ, теле и лавъ и юне заедно ће пасти и мало ће ихъ дете водити.“ Пророкъ описуюћи далѣ миръ између свію ствариј на земльи, о коему ће се сва земля испунити познанѣмъ Господа, іошъ вели: „У онай ће данъ коренъ Єсеєвъ завладати на-

родима, у нѣга ће се уздати незнабожци, и миръ ће нѣговъ быти славанъ.“

После прорицаня Еремiина да ће се явити на земльи Богъ и да ће живети међу людима, устае Данило, те казуе поплашеноме цару Навуходоносору страшный санъ нѣговъ: како се разбiо великiй идолъ златне главе, сребрнихъ прсiю и руку, трбуха и бедара одъ бакра, до колена одъ гвожђа, и стопала земляних, и како се изненада одвали одъ брда каменъ и разби га у прахъ и самъ постаде гора велика и напуни сву землю. „Богъ ће поставити небеско царство, кое нигда неће пропасти, него ће потрти сва царства као што се каменъ безъ руку одъ горе одвали и сатръ землю, гвожђе, бакаръ, сребро и злато.“

Тада певачи опетъ певаю другiй тропаръ: „Засяо си изъ деве, Христе, разумно сунце правде и звезда показа тебе, кои се нигде сместити не можешъ, где се смести у пећини; ты си упутiо мудраце да ти се поклоне, съ ньима величамо тебе, кои животъ даешъ, слава теби!“

И опетъ имъ певанѣ прекида чатацъ псалмомъ: „Господъ царуе, у лепоту се обукао,“ у коему цело естество гласомъ стихiя своихъ казуе радость свою Господу, кои се раћа: „Подигоше реке, Господе, подигоше реке гласове своe; дивне су висине морске, диванъ е на висини Господъ! сведочанства су твоя ве-

ома верна; дому твоему припада светиня, Господе, докле тече дана.“

Најпосле іошъ се єдномъ прочитаю два пророштва Исаіина, коя се читаю и на царскимъ часовима о дивноме детету и о тайне пуноме роѣеню Емануилову, и последнѣ се заврши овимъ речима, кое се на свеноћници и певаю: „Съ нама е Богъ, разумите народи и покорите се, чуйте до края землѣ, єръ е съ нама Баогъ.“

Кадъ се сврши литургія сви свештеници као пастири, кои се скупише изъ ноћне свое долине, где су пасли стада, певаю предъ дверима према свећи као према звезди вечерньой ове песме:

„Роѣенѣ твое, Христе Боже нашъ, обася светъ виделомъ разума: єръ о нѣму оне кои звездама служе звезда научи да се кланяю теби, сунцу правде, и да тебе познаду съ висине истока, Господе, слава теби.“

„Дева данасъ вечнога раѣа, и земля приноси пећину ономе кои се нигде сместити не може: анђели га славе съ пастирима, а мудраци са звездомъ путую, єръ се насъ ради роди дете младо, Богъ превечный.“

Овако се на бадньій данъ духовно спремаю верни да бы достойно дочекали данъ роѣеня Христова. Али кадъ бадньій данъ падне у суботу или у неделю, дане кои управо нису одређени за постъ и неспаванѣ, онда се

царски часови пренесу у петакъ, а литургія уочи празника быва у обично време, па за вече остане само вечерня съ париміяма. Али се велико павечерѣ и ютреня нигда не меня, ове су обе службе пуне прекрасних песама, ер два велика певача, Косма Маюмскій и Іованъ Дамаскинъ излише побожна срдца своя у стихирима и канонима:

„Небо и землю данасъ састави роѣенѣ Христово, данасъ Богъ сиѣе на землю и човекъ изиѣе на небо; данасъ се онай кои се по естеству не види, човека ради види, и мы славећи га певаймо му: слава на висини Богу и на земльи миръ, што га даде твой долазакъ, спасителю.“

„Небо донесе теби детету у яслама новину незнабожаца, и мудраци кое звезда дозва препадоше се видећи не скиптре ни престоле него крайнѣ сиромаштво; ер шта е сиромашніе одъ пећине и шта е смерніе одъ пелена, у коима е спнуло богатство твоега божества? Ево дара кое су принели: злато, као цару одъ векова, и тамянъ, као Богу одъ свега, и смирна, као безсмртноме мртвацу за три дана. Съ молитвама посла ихъ кћери Давидовой кћи Вавилонска, коя негда одвуче у робство деду Сіонску, и свирке ньихове, кое се онда одбише одъ песама плачних у земльи туѣой, садъ се заменюю мусичкимъ гласовима у Витлеему надъ колевкомъ Христовомъ.“

У Русіи се на Божићъ споминѣ како се она избавила одъ Француза и одъ двадесетъ народа њиховыхъ другова, кои се сви разбише о каменый угалъ светинѣ Московске, о Кремль, и после литургіе читаю се молитве, у коима синови Руски клечећи захвалюю Богу на овомъ добру.

После Божића на осамъ дана осимъ светского празника, *новога леша*, за кое се читаю красне молитве да бы намъ нова година была благословена, да бы смо е проживели побожно души на користь и спасенје, празнуе се и црквеный, *обрезанѣ Христово*, одъ коега се Христосъ ніе поносіо него га е приміо кадъ е быо одъ осамъ дана по майцы, єръ е по отцу безъ почетка. Красно е после молитава єванђеліе, у коему спаситель самъ говори о себи: „Духъ е Господныій на мени; за то ме помаза да явимъ єванђеліе сиромасима; посла ме да исцелимъ скрушено у срдцу; да проповедимъ зароблѣнима да ће се одпустити и слепима да ће прогледати; да одпустимъ сужнѣ; и да проповедамъ пріятну годину Господню.“

На ново се лето служи служба Василія великога за то што споменъ овоме светителю пада у овай данъ. Велику любавь има црква къ нѣму за нѣгово старанѣ да бы се вери сачувала чистота, єръ после великога Атанасія

патріярха Александрійскогъ нико се ніе толико боріо съ богохулнимъ Аріянима колико овай кротій владика у Цесаріи Кападокійской и верный му другъ св. Григоріе Богословъ. Іованъ е златоустъ быо достоянъ наследникъ овима вселенскимъ учительима а Богослову и на владичанской столици у Цариграду. За то се овима трима ерарсима свима заедно и свакоме на посе пева да су „орудія Духа, трубе божественога грома, мунѣ проповеданя, кои примивши премудрость одъ Бога као три апостола, силомъ св. Духа постадоше рибари у разуму и утврдише догмате простой нашой вери.“

Другій данъ нове године починѣ се слава крштеню Господнѣму. Овай е почетакъ искићенъ краснимъ песмама као и Божићъ. Ова два велика празника негда су славлѣна заедно подъ еднимъ именомъ *Богоявлѣніе*, еръ као што се у Христу явіо Богъ людма, тако се и о крштеню спасителѣву явила свету тайна свете Троице. Али кадъ се богохулне ереси Аріе и Македонія стадоше дизати на догмате о св. Троици, онда іошъ веће нѣзине славе ради св. отци раздвоише ова два празника да бы се свакій достойно светковао и на данъ крштеня Господнѣга да бы се болѣ угледали на самога Господа они кои кадшто до последнѣга часа одгађаху крстити се. По томе се празникъ овай звао и *просвештенѣ* или данъ *све-*

шихъ видела и на литургіи се пое као на велику суботу стихъ за крштенѣ: „кои се у Христа крстисте, у Христа се обукосте;“ а све песме, стихире и канони гласе о Іордану живо намъ га водећи предъ очи и сазиваюћи насъ на брегове нѣгове: єръ на ньима процветаше духовни певачи Іованъ и Косма, пустиници у плачной долини.

„Светао є празникъ кои проѣе, іошъ є светліи кои иде: ономе беше добаръ гласникъ анѣео, а овай приправля претеча; онда сѣ проли крвь побіене деце, те безъ деце ридаше Витлеємъ, а садъ се благослови вода, те крстіоница има много деце; онда звезда яви за тебе мудрацима, а сада те отацъ показа свету.“

„Іордане реко, напуни се веселя, земльо и море, горе и хумови и човечія срца садъ играйте примаюћи духовно видело.“

„Аля како ће реке примити тебе, Господе, реку света и изворъ живота? — го излазишъ изъ воде кои облажешъ небо облацима, и скинувши сваку злоћу ђаволску, у нерасподльивость одевашъ люде.“

„Анѣелске силе, ходите изъ Витлеема на Іорданъ воду, ходи Іоване, остави пустиню; радуй се реко и спреми се, а сва земля нека се радує: Христосъ иде да очисти грехе Адамове.“

И гле на званѣ ово доѣе крститель „чиста ластавица, коя явля духовно пролеће о-

нима кои су у зими греховной и подносе мрачну буру страстій.“

И Господъ приступа къ реци „пунъ воде тайне као река свега света, па иште да се крсти маломъ капльомъ.“

Тада настае тайне пуно препиранѣ између Христа и претече, и Іорданъ подиже гласъ свой: „Ходите сви верни, оставивши юдейску страну пређимо у пустиню Іорданску: онде ћемо видети Господа, кои се насъ ради яви, где иште крштенѣ у води Іорданской, и крстителя, где се опире са страхомъ: не смемъ се длаиомъ одъ землѣ дохватити огня! Іорданъ и море побегоше одъ тебе а како ћу я ставити руку на главу твою, предъ коіомъ дркћу серафими? Побеже Іорданъ кадъ замочи унь Єлисиє Илійну хальину, а како се садъ не бы скріо у пропасти земальске видећи тебе нага у своимъ таласима? — Што оклевашъ крстителю, те не крстишъ Господа моега? вапіе Іорданъ претечи, што закраћуешъ очишћенѣ многихъ? Сваку є тварь осветіо Господъ, пусти некъ освети и воду, еръ се за то явіо.“

У песмама одговара и спаситель Іовану: „Некъ се наврши отчина воля! я доћохъ на землю обукавши се у сиромаштво; небо ми є престолъ а земля подножѣ, али предъ тобомъ сагибамъ главу: крсти ме, кои у себи очишћамъ грехе людске.“

Такову красоту отвора црква у песмама своимъ іошъ пре онога дана у кои слави управо крштенѣ Господнѣ, а данъ предъ ньимъ проводи у молитви и посту за споменъ крштеня Іованова, кое се напоминѣ тимъ што се у вече после царскихъ часова и литургіе св. Василія свети вода.

На овимъ часовима псалми описую како душа чезне за Богомъ као єленъ за изворима; пророштва Исаіина зову на ову живу воду; дела и посланице апостолске являю тайну крштеня и на последку евангеліе описуе крштенѣ найпре Іованово а по томъ и Христово.

Као што намъ сунце на заходу зракама своимъ у вєћой и лепшой светлости показуе єстество у вече, привлачећи къ нѣму и мисли и очи, тако и црква избира вечернѣ доба за побожность развіяюћи на измакъ дана своя дивна разматраня. Она износи изъ старога завета прилике о очишћаню єдну за другомъ да бы насъ приправила за тайну крштеня, и на свакой тече Іорданъ тихо удараюћи о библійске брегове своє докле не утече у евангелску приповѣсть. Овихъ тринаестъ паримія разделюю на трое тропари и псалми.

Опетъ є и ньима у почетку ствараня неба и землѣ и тама надъ безданомъ и Духъ Божій изнадъ воде, освећуюћи іой животворно єстество. По томъ долази прьый знакъ крштеню: Израиль пролази крозъ Црвено мо-

ре, кое є Мойсіе на силу раздвоіо палицомъ; у пустиньи Суру претвара Мойсіе горку воду у слатку метнувши у ню дрво пуно тайне, и найпосле Израиль начини станъ кодъ двана-естъ извора у хладу испод седамдесетъ пал-мовихъ дрвета, кое напоминѣ брой апостола и ученика Христовихъ.

После Мойсія явля се Исусъ Навинъ; онъ треба да преведе Израильце у землю обећану преко Іордана, по коєга дну прегазе свеште-ници съ ковчегомъ, а за ньима савъ народъ.

Опетъ се разделює Іорданъ на гласъ И-ліинъ, али пророкъ кои преко нѣга прѣе већъ не иде земальскимъ путемъ, него иде горе на огнѣнимъ колима оставивши огртачъ свой Є-гисію, кои у име Бога Иліина и ударивши о-рртачемъ нѣговимъ по води, іошъ є єдномъ лаздели, те прѣе по суху. На Іорданъ шаљ кнеза Сирійскогъ Неомана да седамъ пута зарони и тако се очисти одъ губе, и Нееманъ се испрва счиняше мислећи шта є мутна вода Іорданска према бистримъ водама у Дамаску, према Арвану и Фарфару, али учинивши во-лю пророку, изиће изъ воде чистъ.

Іошъ єдна прилика патріярхалнога живо-да долази изъ кньига Мойсієвихъ: како су се тастала два брата на обали Іорданской, па-стиръ Яковъ и войникъ Исавъ. Яковъ боећи се лютога брата раздели породицу и стадо на свое, да бы му баремъ єдна половина остала

ако другу изгуби, и захвалујући Богу отаца своихъ на свему земальскомъ добру кое му є дао, смерно споминѣ како є негда само са штапомъ у руци прешао преко Іордана.

Али гле, и онай кои є све ово писао, плови у детиньству у колевци по води Нилу доље да се купа кћи Фараонова, те избави дете и надене му име Мойсіе, т. є. изъ воде изваѣеный.

По томъ долази изъ кньиге „судіе“ знакъ пунъ тайне, кои є Богъ два пута дао по молитви Израильскога войводе Гедеона за сведочанство да є народъ избавлѣнъ: єданъ путъ роса небеска паде само на руно Гедеоново, а око нѣга остаде земля суха, а другій путъ сву ноћь роса беше по свой земльи а руно тайно пуно остаде сухо.

Пророци Илія и Єлисіе на ново се являю те чине чудеса на води. Првый трудећи се за Бога Израилѣва а противъ идола Ваалових начини предъ заслеплѣнимъ народомъ жертвеникъ Богу живоме и у три пута обли водомъ и жертвеникъ и дрва на нѣму да се обкопъ око нѣга напуни воде, па се помоли Богу те паде огань съ неба на жртву, и тако обрати народъ къ истиноме Богу. Другій пакъ очисти солю нездраву воду Єрихонцима на молбу ньихову.

Найпосле Исаія завршуе параміе пророштвомъ о спасителю, кои є датъ у данъ спа-

сенія незнабожцима за заветъ да уреди землю и наследи пустиню, да опрости, просветли и намири жедне и сазове ихъ са свію краева землѣ: „нека се веселе небеса и радуе земля, нека горе одвикую веселѣ а хумови правду, єръ Господъ помилова народъ свой и утеши ниште. Сіонъ рече: оставиме Господъ, Богъ ме заборави! — али хоће ли майка заборавити свое дете и не ће ли жалити породъ свой? па ако и заборави, я не ћу заборавити тебе, каже Господъ.“

Кадъ се сврши литургія, свештеници иду съ крстовима у препрату, где є намештена велика када съ водомъ, кое значи место где є крштавао Іованъ на Іордану близу Витаваре; предъ ньима идући певачи певаю:

„Гласъ Господньій на води вапіе говорећи: ходите, примите сви духа премудуости духа разума, духа страха Божіега, Христа, кои се яви.“

Исаія изъ старога завета явля у три пророштва ово крштаванъ Іована, кои стаяше на сумеђи оба завета, и разлаже какову силу оно има: „Тако каже Господъ: нека се весели суха пустиня и нека се радуе пустиня и цвета као кринъ; и цветаће и веселиће се пусти брегови Іорданьски и слава ће имъ се дати Ливанова и дика Кармилова и народъ ће мой видити славу Господню и висину Божію; укрепите се руке изнемогле и колена изнемо-

гла, утешите се и кажите боязнима: охрабрите се и небойте се, ево Богъ нашъ суди, онъ ће доћи и спашће насъ; тада ће отворити очи слепима и уши глухихъ зачуће, тада ће хроми поскочити као еленъ и ясанъ ће бити езикъ мутавихъ, еръ потече вода пустињомъ и потоци по земльи сухой. — Кои сте жедни, ходите на воду, и кои немате новаца, ходите безъ новаца и цене купити и пійте вино и едите претилину. — Ево, незнабожци, кои те не знаху, призваће тебе, и народи кои те не познаше, къ теби ће прибећи ради Господа твоега и светога Израилѣва, еръ те я прославихъ. Тражите Господа, и кадъ га нађете, призовите, а кадъ вамъ се приближи, онда безбожникъ нека остави свой путъ и безаконикъ свое намере, и обратите се ка Господу Богу своему и бићете помиловани и много ће вамъ опростити грехе. Еръ мое мисли нису као ваше мисли, ни путови мои као ваши, каже Господъ; него колико е одъ землѣ до неба, толико е одъ вашихъ путова до моега пута и одъ мислій вашихъ до мое мисли; еръ као годъ што даждъ или снегъ слази съ неба и непрестае докле не напои землю и она роди и даде семе сеячу и хлебъ за ело, тако ће быти и говоръ мой, кои кадъ изиђе изъ уста моихъ, не ће се вратити къ мени празанъ докле не сврши све што самь хтео.“

Кадъ се прочита посланица апостола Павла о томе како су Юдейци тайно крштени у име Мойсіево у облаку и у мору и како се духовно хранише у пустиньи и пише изъ духовне стене, „коя иђаше за ньима и беше Христосъ,“ евангелие по Марку явля како се Господъ крстіо.

Тада се започну молитве надъ водомъ да бы се она осветила, да бы іой се даровала благодадь св. Духа и да бы была душама нашимъ на спасеніе. Ове су молитве са свимъ као оне кое се читаю предъ крштенѣ; а кадъ се замочи животворни крстъ у воду, онда се запева тропаръ празнику кои настае. Овай тропаръ већъ пева како се св. Троица явила! „У Іордану кадъ си се крстіо, Господе, яви се Троичко кланянѣ: еръ ти гласъ родителѣвъ сведочаше именуюћи те милимъ синомъ, и Духъ у обличю голубинѣму потврђиваше беседу; Христе Боже, кои си се явіо и светъ просветліо, слава теби.“

Ово споминянѣ крштеня Іованова, кое бива уочи празника у свакой цркви да би се верни утврђивали, на самъ празникъ после литургіе обраћа се у весело споминянѣ крштеня спасителѣва. Али онда већъ не свети воду самъ свештеникъ у маломе стаду своему, него све местно свештенство предъ владикомъ съ крстовима и съ баряцима певаюћи радостне песме изиђе на воду, коя се онда мисли

да є Іорданъ, и свешта воду съ истимъ молитвама.

Нама пакъ кадъ побожно гледамо у уму долази спаситель, кои се, облачећи се у видело као у хальину, облачи за насъ у таласе Іорданске и излазећи изъ воде са собомъ изводи светъ кои є собомъ очистіо, отвора небеса затворена Адаму, и преко слугу тайна своихъ одъ анђела прима Гаврила, одъ людій деву и претечу, одъ небеса звезду и одъ вода Іорданъ.

Писмо 24.

У овимъ писмама већъ самь ти, милый приятелю, говоріо о некимъ празницима, коима се споминю евангелски догађаи изъ земальскога живота Господа и пречисте майке нѣгове. Већъ си му видео сиромашко *рођенѣ* у пећини, тайне пуно *кршенѣ* у Іордану и славный *улазакъ у Єрусалимъ* предъ што ће страдати. Светло воскресеніе нѣгово, као празникъ надъ празницима, не може се међу ньихъ броити; али *излазакъ нѣговъ на небо* већъ иде међу празнике а тако и *силазакъ св. Духа* на апостоле. Іошъ ти є остало да видишъ славу нѣгова *преображенія* на Тавору, и да га као дете *срешешъ* са Симеуномъ у

цркви и да чуешъ *благовесть* анђелову пречистой деви о нѣгову рођеню. Побожно ћешъ се обратити и къ *нѣзиномъ рођеню* и тайне пуноме *воведению* (увођеню) у кркву Соломунову за знакъ да заручена божеству, и къ *смрьноме* санку нѣзину на земльи да бы се пробудила на небу. Найпосле *подизанѣ крста* Господњега завршиће ти овай венацъ високихъ празника, да бы се и ты по речима апостола Павла хваліо само крстомъ Господа Исуса.

Ово є дванаєстъ великихъ празника. Има и другихъ дана кои се манѣ славе али су исто тако свети: данъ за споменъ рођеню претече, найвећега између свію рођенихъ одъ жена по речима Христовимъ, за споменъ како є онъ посеченъ за то што є проповедао истину, за споменъ врховнимъ апостолима Петру и Павлу, и Іовану другу Христову, и Андріи, кои є Русію просветліо, и другимъ апостолима, великимъ мученицима, свештеницима, као што су три владике Василіе, Богословъ и Златоустъ, и светительима нашега рода.

Сви ови спомени, кои пуне Христянску годину, свезую у молитви землю и небо єдно за друго и чине да оно одсяуе у души нашой као у чистимъ таласима тихога Галилейскогъ мора, призиваюћи и данасъ духовне рибаре као негда апостоле да гледаю тайный

ловъ Христовъ, еръ савъ редъ црквеный прекo године ніе друго него мрежа коя насъ извлачи изъ бездане земальскога живота.

Мала просторія кою имаю писма не да ми да предъ тобомъ развіемъ сву свезу црквенихъ празника, а може быти да ти се већъ и досадило читаюћи по мало и у мртвой беседи оно што живо можешъ гледати у цркви кадъ се сва браћа Богу моле. Али кадъ ти већъ описахъ неке измећу дванаестъ главнихъ празника, радъ самь ти у кратко рећи што и за остале. Почећу одъ она два, коя долазећи понайвише око почетка и свршетка постногъ тріода саставляю споменъ о Христу са споменомъ о светой майци нећговой, — почећу одъ Сретенія и Благовести.

Сви верни треба као старацъ Симеунъ да приправе руке како ће примити творца свега света кои као дете у наручю благодатне свое майке иде у цркву.

Три паріміе на свеноћници напоминю найпре заповесть дану Израилю и извршену на Христу: па се за споменъ како е народъ избавлћнъ изъ Мисира посвећуе Господу свака мушка првина у четрдесетый данъ по роћеню. По томъ се описуе како е Исаія видео Господа славе у трему затресене цркве као на супротъ кроткоме силазку нећгову у обличю детинћму, а найпосле долази пророштво како ће ово божествено дете уништити

идоле Мисирске, а Мисирь у светоме писму свагда значи таму греховну.

„Старацъ по данима, кои негда даде на Синаю законъ Мойсію, данасъ се види као дете,“ певаю певачи, „и кои є начиніо законъ, самъ га извршує и по закону се приноси у цркву и дає се старцу, кои радостно вапіе: садъ одпушташъ съ миромъ слугу своега, господару, по речи своіой, єръ видеше очи мое спасеніе твое, кое си приправіо предъ лицемъ свію народа, видело, да обася незнабожце и славу народа твоега Израиля.“

„Старацъ по данима насъ ради є дете по телу, коега носе херувими и певаю серафими, садъ као на престолу седи на рукама старцу и прима на даръ одъ Іосифа два голуба, — пречисту цркву и избране незнабожце.“

„Сіоне, украси кућу свою дочекай цара Христа, целуй Марію небеска врата; облакъ є светлости дева, коя носи онога кои се родіо пре данице, коега Симеунъ узевши одъ нѣ явля да є господаръ одъ живота и смрти и спасъ свету.“

И гле шта у овимъ сладкимъ песмама беззазлено говори кротко дете: „не држи старацъ мене, већъ я нѣга, єръ онъ мене моли за опроштенѣ.“

Спреманѣ за празникъ *Благовести* и самъ празникъ испунила є црква найдубльимъ раз-

мишлянѣмъ, єръ се онда одкрива тайна коя є сакривена іошъ одъ почетка света, и синъ Божій постае синъ човечій да бы примивши одъ насъ што є найгоре дао намъ што є найболѣ.

„Негда се превари Адамъ пожелевши бы-ти Богъ и не бы, а Богъ постаде човекъ да Адаму даде божество. Тайну ову, кое, одъ како є света, не дознаше ни анѣели, садъ явля аранѣелъ Гаврило єдиной непропадльивой и доброй голубици, позиву рода нашега, да бы речю примила у крило свое Бога рѣчь.“

„Али земля, жалостно обрасла у трнѣ страстій, позивлѣ се на веселѣ, єръ иде те-жакъ бесмртный да скине съ нѣ клетву.“

Петъ паримія на вечерньи напоминѣ намъ прилике изъ старога завета, кое казиваху да ѣе Богъ постати човекъ спасенія нашега ра-ди: Яковъ, старый трудбеникъ, на далекоме своєму путу заспавши види лествицу тайне пуну одъ землѣ до неба и анѣеле по ньой где слазе и пеню се, а на врху Господа, кои му обриче велику породицу и свой земльи бла-гословъ ради семена нѣгова. — Мойсіе у пу-стиньи Хориву пасуѣи стадо са страхомъ гле-да купину где огнѣмъ гори а не сагорева, и чуе изъ нѣ гласъ Божій, кои га шалѣ у Ми-сиръ да изведе оданде Израилѣвце у землю обеѣану. — А пророкъ Єзекиль, коега Го-сподъ Адонаи изведе на путъ къ вратима цр-

кве Соломунове, коя гледаху на истокъ и біяху затворена, чуе да ће на ова врата проћи Господъ Богъ Израилѣвъ, али да ће остати затворена.“

Тада Соломунъ говори найпре о мудрости коя є сазидала себи домъ и утврдила седамъ ступова, а потомъ како нема почетка пребываню нѣзину у Бога, и како се она, вечна будући као Богъ, пре свію дана радовала нѣму и онъ се радовао ньой.

По овоме и у песмама о Благовести и у акатисту пресветой деви аранћелъ Гаврило являюћи іой вечну наредбу поздравля є приликама изъ старога завета: „радуй се земльо незасеяна, купино неопалѣна, дубино неизмерена, мосте, кои водишъ на небо, и лествицо кою виде Яков.ъ

„Чуда!“ виче црква одъ радости, „Богъ међу людима! онай кои се нигде не може сместити, у утроби! вечный у времену! и гле тайне! заметакъ є нѣговъ безъ семена, понижењ нѣгово не може се исказати.“

Уношењ ковчега заветнога у чадоръ у пустиньи, кои є Мойсіе начиніо и кои одмахъ облакъ осени те се напуни славе Господнѣ,— и уношењ истога ковчега у прекрасну цркву Соломунову, коя се такође напуни облака и славе Господнѣ, кое ни сами левити не могоше поднети. — обое ово напредъ показуе пуный тайне улазакъ мале Маріе у ову цркву.

Опде є она као св. ковчегъ приправляюћи се да смести у себе Господа, провела по казиваню апостолскомъ прве године своєга девояштва и ово *воведеніє* (увођенѣ) майке Божіє светкую верни починюћи іошъ одъ овога дана певати песме о рођеню божественога сина нѣзина.

Съ оваке висине гледа црква у своимъ песмама и светковинама ову божествену девойку, живый дворъ Бога кои се обузети не може, и у овакой побожности пристаюћи да прослави смрть нѣзину, коіоиъ намъ є постала бранителька на небу, црква є поставила постъ одъ две неделѣ дана. И предъ данъ мученичке смрти врховнихъ апостола Петра и Павла уређенъ є постъ, кои се починѣ после неделѣ свію светихъ, єръ по речима св. писма апостоли и майка Божія біяху заєдно у посту и у молитви, па верни треба да се угледаю на ньихъ ако ће само за мало дана посвећенюхъ ньихову спомену. Тако четири поста Христяпске године подударaюћи се са четири доба године одваяю као десетакъ одъ свакога доба на угодну жртву Господу, кои држи времена и лета.

Госпоинъ се постъ починѣ на данъ премилостивога спаса (1 Августа), и за споменъ како су царъ Грчкій Мануило и кнезъ Андрія Боголюбскій у єдно време али на две стране далеко єданъ одъ другога прославили част-

ный крстъ, надвладавши првый Сарацине а другій Бугаре, носе се крсти на воду, єръ є частный крстъ предъ войскомъ оба ова господара быо ношенъ. Усредъ поста другій великій празникъ, *преображенѣ* Господнѣ, напоминѣ како ће опетъ у слави доћи синъ човечій на облацима небескимъ да суди свету, и тако завршує еванђелско казиванѣ о искуплѣню нашему.

Али мы треба да имамо срдце чисто, оно треба да намъ є као висока гора, съ коє бысмо могли гледати преображенѣ Христово, коє просветлює душу; онда ћемо само моћи изићи на гору Господню, у домъ Бога своєга, да видимо славу нѣгову као єдинца отчина, и примивши одъ видела видело узвишенимъ духомъ да певамо єдиносуштну Троицу, као што песме гласе: „Преобразіо си се на гори, Христе Боже, показавши ученицима славу свою по могућству ньихову; нека зася и нама грешнима видело твоє, коє є свагда.“

Што су на Тавору была двоица кои су Бога гледали: Мойсіе, кои даде законе, и Илія, кои се на огнѣнимъ колима подиже на небо, то є црква у тайни протумачила: єръ у овой двоици законъ и пророци служе ономе кои є начиніо и извршіо законъ, Христу Богу, кои се негда Мойсію даюћи му законъ явіо на гори Синайской у тами, а садъ се на Тавору явля у светлости коя се гледати не може за-

менивши мракъ одъ закона светлимъ облакомъ преображеня. Они као слуге стоє предъ онимъ кои имъ є негда говоріо у громовима и муняма и у тихоме ветрићу, и говоре о мукама нѣговимъ на крсту да бы се апостоли после славе Таворске могли одржати кадъ га виде разапета драге волѣ и являти свету отчино сіянѣ у сину.

„Као предъ владаоцемъ надъ небомъ и предъ господаремъ одъ землѣ, кои има власть надъ пакломъ, стаяху предъ тобомъ, Христе, на Тавору са землѣ апостоли, а съ неба Тесвићанинъ Илія и одъ мртвихъ Мойсіє.“

Уочи празника читаю се три париміє, коє описую како є у староме завету гледанъ Господъ славе на Синаю и на Хориву: „По заповести Господньой изиде Мойсіє на гору и облакъ покри гору, и сиђе слава Божія на гору Синайску и покри є облакъ за шестъ дана, а шестый данъ зазва Господъ Мойсія исредъ облака, и слава се Господня виђаше као огань живый наврхъ горе предъ синовима Израилѣвимъ; и уђе Мойсіє усредъ облака и остаде ондѣ на гори четрдесетъ дана и четрдесетъ ноћи.“ — Другій путъ усуди се Мойсіє молити Господа да му покаже славу свою, а Господъ му одговори: „Не можешъ видети лица моєга, єръ не ће остати живъ човекъ кои ми лице сагледа; него ево места кодъ мене и стани на каменъ докъ не прође слава моя, и о-

ставићу те у раселини каменой и саклонићу те рукомъ своіомъ докъ не проћемъ, пакъ ћу дигнути руку свою и видећешъ ме съ леђа, а лице ти се моє неће показати.“

А на Тавору већъ гледа Мойсіе лицемъ къ лицу Господа, коєму се приступити не може, кои се, истина, беше преобразіо и обукао у светлость као у хальину, али уманьиваше славу свою кроткимъ обличћмъ човечіимъ, коє єдино могаше учинити Бога людима приступачна; съ апостолима, кои дрктаху, чу и онъ божественый гласъ изъ облака: „ово є синъ мой любезный, кои є по моіой вольи; нћга послушайте.“

А чує га и Илія, кои є негда гласъ Божій слушао на Хоруву кадъ му заповеди анђео да изиде изъ пећине и стане на гори предъ Господа: „ево Господъ ће проћи, и быће ветаръ великій и якъ, кои развалює горе и разбія каменћ предъ Господомъ, али ніє у ветру Господъ; и за ветромъ потрешће се земля, али ни у потресу ніє Господъ; и за потресомъ доћи ће огань, али ни у огню ніє Господъ; и за огнћмъ быће тишина и гласъ танакъ — и онде є Господъ.“

После Преображеня, коє намъ дає радость напоминюћи намъ да ће се и наша тесеса преобразити кадъ буде обште воскресеніе, празникъ *велике Госпоине* носи другу небекку потврду овоме радостномъ наданю нашему, єръ

по казиваню црквеномъ пречисто тело майке Божіе бы узето на небеса трећій данъ по погребу у Гетсиманской пећини. Патріярхъ Енохъ пре потопа и пророкъ Илія за царства Израильскога живи быше пренесени на небеса колико ради свое праведности толико и за знакъ славне промене наше на овомъ свету; а светый ковчегъ божества, майка дева, по вольи сина своега достоя се само за мало окусити смрть, на кое е врата славно прошао и онъ поставши човекъ изъ девоячке утробе, па се као и онъ прославити трећій данъ и подићи се на крило Богу, кога е негда она у наручю носила.

„Дивнога чуда!“ пое црква, „изворъ живота полаже се у гробъ, и гробъ постаде лествица на небо; весели се, Гетсиманія, светый доме Богородичинъ, вапіймо верни, коима е Гаврило началникъ: радуй се благодатна, съ тобомъ е Господъ, кои преко тебе дае свету велику милость.“

„Дивне су твое тайне, Богородице! ти се, госпоћа, показа да си престолъ вишнега и садъ се пресели са землѣ на небо; слава твоя, коя Богу приличи, сяе чудесима коя Богу приличе; девойке, подигните се у висину съ майкомъ царевомъ; врата небеска отворитесе, видећи врата вишнега гле са славомъ иду къ сину и Богу.“

Али црква ако и пева одлазакъ нѣзинъ на небо, опетъ се не растае съ ньомъ: „У поро-

ђаю девојаштво си сачувала и у смрти ниси света оставила, Богородице, као майка живота преселила си се къ животу и молитвама своима избављашъ одъ смрти душе наше.“

„Ходите да сложимо песме, ходите да о починку ковчега Божіега у песмама прославимо цркву, єръ садъ небо шири своя недра да прими родительку онога кои се нигде не може сместити, и земля, изворъ живота, враћаюћи небу благословъ кои іой є датъ, украшава се лепотомъ.“

Као што у Єрусалиму само неколико корака има одъ гробнице майке Божіе у долини плачной до места где се родила у граду на вратима Гетсиманскимъ, тако и у празнованю црквеномъ споменъ о смрти нѣзиной (празникъ велику Госпоину) само неколико дана раставля одъ спомена о роћеню нѣзину (одъ празника мале Госпоине), коє є донело свету спасеніе, єръ као што духовне песме веле: „што є годъ небеско, садъ се радуе, а съ ньима празнуе и родъ човечій и у тишини се веселе сви пророци, єръ се она садъ раћа, кою су они у стара времена напредъ видели у облику купине, жбана и палице, облака, врата и престола и горе велике.“

На ютренћему канону саставлћна су у славу Богородици сва ова пророштва, коя су се навршила нѣзинимъ роћенћемъ:

„Садъ Богъ, кои почива на умнимъ анђелскимъ престолима, преправи себи на земльи светъ престолъ; кои утврди премудрошћу небеса, по любави къ людима сазда небо съ душомъ, еръ учини те намъ изъ нероднога корена нарасте животанъ вртъ, майка нѣгова, као Богъ одъ чудеса и наданѣ онихъ кои су безъ наданя.“

Последньій дванаестый празникъ, *иодизанѣ частнога крста* Господнѣга, знатанъ є како по величини своихъ обичая на свеноћници, кои намъ описую самъ празникъ, тако и по томе, што одъ овога дана па до Воскресенія свеноћнице не бываю више у вече него опетъ изъ ютра. Ньимъ се завршуе духовный низъ празника, кои се починѣ одъ Божића.

Уочи Крстова дне, на данъ у кои се слави споменъ како є Єрусалимска црква поновлѣна, чита се силно пророштво Исаіино о томе како є народима за спасеніе потребанъ духованъ Єрусалимъ, т. є. црква, и о слави крстовой: „Ово каже Господъ: быће отворена врата твоя, Єрусалиме, свагда данъ и ноћь, и не ће се затворити, да се уведе у тебе сила незнабожаца и цареви ньихови. Єръ ће и незнабожци и цареви, кои ти не послуже, изгинути и незнабожци ће опустети; и слава ће Ливанова доћи къ теби у кипарису, бору и кедру, и прославиће се свето место мое и прославићу место ногу своихъ. И ево, са стра-

хомъ ће поћи къ теби синови онихъ кои те оборише и уцвелише, и поклониће се стопама нога твоихъ сви кои те уцвелише, и зваћешъ се градъ Господньій, Сіонъ светога Израилѣва. За то што си быо оставлѣнъ и што на тебе омрзнуше и нико ти не поможе, я ћу учинити те ћешъ быти радость вечна одъ колена на колено; и сисаћешъ млеко незнабожцима и богатствомъ царева храниће шъ се и сазнаћешъ да самь я Господъ кои те спасава и Богъ Израилѣвъ кои те избавля.“

Два су била узрока те є поставлѣнъ овай празникъ. Кадъ є Константинъ великій видео на небу крстъ, онда се подиже побожна му майка царица Єлена те потражи у недрима землѣ Юдейске овай чудесный знакъ, коимъ іой є синъ надвладао непріятелѣ, и нашавши га подиже га да му се кланя светъ, єръ онда вера Христянска облада и бы призната за прву у држави после три стотине година за кое бе ше прогонѣна. Другій узрокъ умножи празнику славу и додаде му постъ: у почетку седмога века царъ Персійскій Хозроє похаравши Єрусалимъ однесе и овай крстъ, и царъ Ираклій опетъ га оте изъ овога робства; радуюћи се то ше Ираклій шћаше на коню, подъ венцемъ и царскимъ огртачемъ унети на врата Єрусалимск животворный крстъ, али конь подъ ньимъ с аде, и патріярхъ Захарія, кои се съ крстомъ зароби и садъ опетъ избави,

напомену цару да синъ Божій ніе съ такомъ славомъ вукао исто дрво по улицама Єрусалимскимъ; тада се ражали Ираклію, те се поништи: пешке, босъ, безъ венца и огртача на плећима своимъ изнесе частно дрво на Голготу. По томе се за споменъ и єднога и другогъ овогъ догађая пою стихире веселе и жалостне.

„Крстъ се подиже данасъ и светъ се освећуе; єръ онай, кои седи съ отцемъ и Духомъ светимъ, расшири на нѣму руке; савъ є светъ привученъ да те позна, Христе, а ты оне кои се у тебе уздаю удостой божественe славе.“

„Садъ иде крстъ Господньій и верни га примаю жельно, и добыяю исцелѣнѣ души и телу и свакой болести: целуймо га съ радости и страхомъ: са страхомъ ради греха, као недостойни, а съ радости ради спасенія коє дає свету Христосъ Богъ нашъ, кои беше на нѣму прикованъ а има велику милость.“

После велике песме: „слава на висини Богу,“ поє се „светый Боже,“ а владика у подпуномъ оделу усредъ осталихъ свештеника дигне частный крстъ накићенъ цвећемъ съ частне трпезе на главу, и не на двери, на царска врата, него на тесна северна врата као изъ недара землѣ изнесе га у цркву на амвонъ предъ олтаромъ. Тада се онъ угледа на св. архіепископа Єрусалимскогъ Макарія, кои уве-

ривши се да є крстъ кои є нашла царица доиста правый животворный спасителѣвъ по томе што є ньимъ єдна жена подигнута изъ мртвихъ, стаде съ крстомъ на високо место и єднако га држаше у висъ да га народъ гледа и покланя му се, ако великій крсть и біяше тежакъ старимъ рукама те кадшто шћаху клонути; онъ на све стране благосиляше крстомъ а народъ непрестано викаше: „Господе, помилуй! Господе, помилуй!“ Овако и данасъ по староме црквеномъ правилу владика држећи на глави крстъ сагиба се подъ ньимъ до землѣ као показуюћи тежка страданя, коя є црква подносила за три века, и по томъ се опетъ исправля као она кадъ є надвладала: а певачи за све ово време пою полако и любко: „Господе, помилуй“ спуштаюћи гласъ кадъ се крстъ спушта и подижући кадъ се онъ подиже. Кратке молитве за спасеніе свега света читаю се између свакога подизаня, єръ се владика покланя на све четири стране да бы обасяо крстомъ све краєве света, и найпосле петый путъ опетъ се обрати къ истоку, чимъ се споминѣ петъ удруженихъ вселенскихъ цркава: Єрусалимска, Антіохійска, Александрійска, Цариградска и негда Римска а садъ место нѣ Руска.

Писмо 25.

Беседећи съ тобомъ о светковинама кое бываю у веселой цркви, заръ ништа да не речемъ о светковини коя быва кадъ се она свети, кадъ се у ньой подиже престолъ и жртвеникъ Богу и она цела постане домъ за молитву? Ова є светковина пуна оне благодати, кое су пуни были св. отци кои су є уредили а особито Василіе великій, главный уредникъ црквенихъ обичая; у ньой нема ни єдне молитве, ни єдне раднѣ, у коіой не бы было дубокихъ мисли, сакривенога значеня. У цркви коя се види разумєвао є овай вселенскій учитель другу, унутрашню цркву, живу цркву Бога живога, зборъ вернихъ чл нова єднога тѣла, коєму є глава самъ Христосъ; а по томъ є нова црква предъ нѣговимъ очима као човекъ те се на ньой свршую свете тайне као на човеку, кадъ се облачи у Христа крштенѣмъ и миропомазанѣмъ, а съ овимъ се саставля іошъ нешто одъ тайне свештенства, єръ се црква посвећуе на вечну службу Господу.

Кадъ се све спреми за свештанѣ, владика съ осталимъ свештеницима сврхъ свега црквеногъ одела обуче белый стихаръ, да се

остало не упря. По томъ уђе у олтаръ а за ньимъ свештеници унесу на двери столъ застртъ чаршавомъ, на коєму лежи крстъ, єванђеліє, посуђе и све што треба за свештанѣ; а свето миро стои на другоме таковомъ столу на горнѣму месту, и олтаръ се затвори да не гледаю кои нису посвећени, чимъ се одмахъ напоминѣ светиня коіой є одређенъ.

Владика найпре благословивши оне кои ће съ ньимъ служити, покропи светомъ водомъ четири стуба на коима ће стаяти частна трпеза и заліє ихъ одозго унакрстъ врућомъ мастикомъ (смоломъ изъ дрвета кое се Грчки тако зове), кою свештеници духаюћи хладе. Она се меће да се одозго утврди плоча, и значи ону скупоцену масть коіомъ є Іосифъ изъ Ариматеє помазао тело Господнѣ полажући га у гробъ, єръ се и овде садъ зида агнѣту Божіему и престолъ и гробъ. Владика по краткой молитви да бы Господъ, кои є почео и довршіо спасеніє наше, дао да безъ прекора освети нову цркву, — покропи съ обе стране плочу, кою ставе на стубове певаюћи псаламъ: „Узвисиваћу те, Боже мой, царе мой, и благосиляћу име твоє до века,“ и другій іошъ силніи: „Господъ є пастиръ мой, и ништа ми неће недостаяти; на добру пашу изведе ме, на води тихой одхрани ме; душу мою обрати, упути ме на стазе правде ради имена своєга; єръ ако пођемъ и посредъ смртногъ мрака,

не ћу се зла бояти, єръ си ты самномъ; штапъ твой и палица твоя, то ме теши; поставіо си преда мномъ трпезу на видику моимъ непріятельима, намазао си улѣмъ главу мою, и чаша ме твоя напая пресипаюћи се, и милость твоя нека ме прати у све дане живота моега да быхъ наставао у дому Господњему докле тече дана.“

Тада благосиляюћи име Господнѣ покропи четири клина, те по єданъ метне трпези у углове и притврди каменомъ, у чему му свештеници помогну.

Овде є првый починакъ одъ посла коимъ се црква зида, као да бы се назначіо првый данъ стваранію света, кадъ Богъ рече „да буде видело, и видело постаде, и Богъ виде видело да є добро, и бы вече и бы ютро, данъ єданъ.“ Тада се првый путъ отворе двери, да бы верни могли видети почетакъ граћевини, а владика окренувши се къ ньима — єръ су онда они сами освештана црква — клечећи очита велику молитву коя є найвише састављена одъ речій, кое є говоріо Соломунъ кадъ є довршіо цркву Єрусалимску. Владика кротко призивлѣ Бога, кои нема почетка и живи у светлости коіой се не може приступити, коєму є престолъ небо а подножѣ земля, кои є дао Мойсію написанъ шаторъ да онакій начини, а Соломуну пространо срдце да сазида цркву и св. апостолима благодать нове службе

у духу и истини и преко њихъ распространіо цркву свою по свему свету да се приноси жртва безъ крви на славу њему и єдинородноме сину и светомъ Духу, — и тако се моли да се не разгнѣви на наше грехе и не раскине своєга завета съ нама, него да пошлѣ Духа своєга светога да бы се освештала црква и да є напуни светлости вечне, да є избере себи за станъ, где ће пребивати слава нѣгова, да є украси божественимъ дарима и да учини да буде пристаниште невольницима, лекарница одъ страстій, прибежиште болестницима и у њой да се изгоне нечастиви. И іоште моли да бы данъ ноћь быле отворене уши Господнѣ онима кои се узмоле у овой цркви са страхомъ и побожности и да испуня на небу оно за што га узмоле на земльи и да се овай жртвеникъ новога завета прослави сврхъ онога у старомъ завету, а жртве безъ крви кое узиду съ нѣга горе къ духовномъ небескомъ жртвенику, да намъ доносе одозго благодать, єръ се не уздамо у службу своихъ руку него у неисказану благодать Божію.

После обичне велике єктеніе, кою ђаконъ очита владика настави започетый посао, духовно зиданѣ, и садъ већъ само свети оно што є пре назидао. Найпре благослови топлу воду кою му принесу, тихо се молећи да би сишао на ню благословъ Іорданскій, и поливши њомъ трпезу три пута, као на крштеню

у име отца и сина и св. Духа, стане є утирати са свештеницима поюћи псаламъ: „Како су мили станови твои, Господе надъ силама! Гине душа моя желећи у дворе Господнѣ, срдце моє и тело моє радує се Богу живоме; єръ тица налази себи кућу и грлица гнездо себи где меће тице своє: олтари твои! Господе надъ силама, царе мой и Боже мой! Богъ онима кои живе у дому твоєму! до века ће те хвалити; єръ є болѣ єданъ данъ у дворима твоима него хиляда другихъ; волимъ быти на прагу дома Бога своєго него живети у дворима безбожничкимъ.“

За овимъ првимъ пранѣмъ долази друго іошъ знаменитіе. Будући да на частной трпези треба да се понавля жртва Голготска, а Голгота бы покроплѣна крвлю и водомъ изъ ребара спасителѣвихъ, зато се виномъ помешанимъ съ водомъ одъ руже унакрстъ преліе трпеза, и тако іой се да чистота и мирисъ, као што светиньи приличи.

Истомъ се смесомъ покропи и антиминсъ, кои треба да стои на трпези по староме обичаю, єръ кадъ црква беше гонѣна, те верни немаху сталнихъ частнихъ трпеза, владике даваху благословъ да се литургія служи на овакимъ антиминсима, кои се могу ласно преносити. Кропећи овако владика чита 50-тый псаламъ почевши одъ овога стиха: „окропи ме исопомъ и очистићу се, умій ме и быћу

белыій одъ снега,“ и утрвши трпезу сунѣеромъ, благосиляюћи име Божіе поће да миромъ помаже частну трпезу.

Найпре начини миромъ три крста на трпези назначуюћи места где ће стаяти еванђеліе, дискосъ и путиръ; по томъ по три крста на свакой страни частне трпезе, да бы была освећена одъ свуда, и найпосле три крста на антиминсу онако као и на плочи. У томе ђаконъ показуюћи како е важно што быва, како владика поће да начини кои крстъ, викне: „пазимо,“ а владика показуюћи чега ради свети и како е яко духовно помазанѣ, дода: „алилуя;“ певачи пакъ пою: „Гле, како е добро и како е красно кадъ браћа сложно живе; као миро на глави, кое се стаче на браду, браду Аронову, те пада на скутъ хальине нѣгове, као роса Аермонска, коя пада на горе Сіонске; еръ онде обрече Господъ благословъ и животъ до века.“

Владика покропи и долныій белый простирачъ, кои се меће на трпезу као на дете на крштеню крзница, и узме край одъ вроце коіомъ се трпеза опаше три пута тако да се крстъ покаже са све четири стране, а певачи опетъ певаю псаламъ, кои после три хиляде година споминѣ кротость Давидову и живу желю нѣгову да сазида Господу кућу, кое е было дано текъ сину нѣгову: „Опомени се, Господе, Давида и кротости нѣгове, како се ку-

ніяше Господу и затецаше Богу Яковлѣву: не ћу ући у станъ дома своега, нити ћу лећи на постелю одра своега, не ћу дати сна очима своима ни вежама своима дремања, докъ не нађемъ место Господу, станъ Богу Яковлѣву. Ево чусмо га у Ефрати, нађосмо га у пољима шумскимъ; уђимо у станове нѣгове, поклонимо се на месту где стаяше ноге нѣгове. Устани Господе у покой свой, ты и ковчегъ светинѣ твое; свештеници твои нека се обуку у правду и светительи твои нека се радую.“

Тада свештеници донесу горньій простирачъ частне трпезе, као свештеничку хальину, и простру га по долнѣму пошто га владика прокропи, еръ ће одъ тада частна трпеза носити свету тайну; по нѣму разастру антиминсъ и литонъ, т. е. платно у кое се антиминсъ завія за споменъ укопнога убруса коимъ е было повезано мртво чело спасителю и кои е апостолима кадъ су га у празномъ гробу нашли посведочіо да е Христосъ доиста воскрсао. После тога положе и частно еванђеліе и крстъ и све покрію покривачемъ, и кадъ се тако са свимъ украси частна трпеза или престолъ, онда се чита псаламъ: „Господъ царуе, у лепоту се обукао; обукао се Господъ у силу и опасао се, еръ утврди вселену да се не ће поместити; престолъ е твой готовъ одъ искона, одъ века ты си. Подигоше реке гласе свое, подигнуће реке таласе свое одъ

гласа воде многе; дивне су висине морске, диванъ є на висини Господъ, сведочанства су твоя тврда веома; дому твоему приличи светиня, Господе, докле тече дана.“

Кадъ се тако трпеза намести, владика каже свештенику кои є после њега најстарiи, те покріе жртвеникъ покропивши га светомъ водомъ, и постави нань свето посуће безъ икакве молитве, єръ се онде оно само чува и жртва спрема а не свршує као на частной трпези.

Тада владика и остали свештеници свуку беле стихаре, и онъ узевши кадіоницу окади најпре частну трпезу и жртвеникъ и савъ олтаръ, а у томе се пое псаламъ: „Суди ми Господе, єръ у безазлености своіой ходихъ, и уздаюћи се у Господа не ћу се усколебати;“ по томъ изиде и у цркву са два свештеника, одъ коихъ єданъ покропи зидове светомъ водомъ а другiй ихъ миромъ помаже сва четири унакрстъ; најпре надъ горњимъ местомъ у олтару, па надъ вратима западнимъ, южнимъ и севернимъ.

Кадъ се врате у олтаръ, онда настане другiй починакъ, те се опетъ чита молитва. Владика снимивши митру съ главе и обративши се не къ народу него већъ освећеной частной трпези на гласъ моли Господа неба и землѣ, кои є неисказаномъ мудрости основао свету цркву и поставио на земльи све-

штенство као што є анђелска служба на небесима, — да прими молитву недостойнихъ слуга по величини своє благости, кою є показао тимъ што є послао сина, кои є постао човекъ на спасеніе роду људскомъ, и што є изліо Духа светога, коимъ апостоли утврдише цркву и цредаше іой свете тайне. У ово се уздаюћи моли владика Бога да се нова црква и жртвеникъ испуни славе Господнѣ а свештеници да безъ прекора приносе жртву безъ крви за грехе људске.“

Кадъ ђаконъ позове верне да сагну главе, владика тихо захвали Господу што безъ престанка излива благодать коя є одъ апостола дошла и на нѣга, и наставивши молитву да бы се и на овомъ жртвенику у тайни претварало тело и крвь Христова свему свету на спасеніе, на гласъ изрече славу пресветой Троици.

После тога запали прву свећу и стави на горнѣ место иза трпезе као далеко у самъ истокъ, одкуда валя да се излива духовна светлость на сву цркву: по томъ разда еванђеліе, крстъ и иконе свештеницима у олтару а народу на амвону свеће, и узевши штаку пође за ньима са славомъ рекавши на гласъ: „съ миромъ изиђимо,“ а певачи, идући за баряцима, певаю: „Црква твоя, Христе Боже, коя се украси у свему свету крвлю мученика твоихъ као пурпуромъ, устима ньиховимъ ва-

піе къ теби: пошльи народу своєму добра, даруй миръ своєму стану и душама нашимъ велику милость.“

„Као новину одъ свега што єсть творцу свію тварій вселена приноси теби, Господе, богоносне мученике; много милостивый, рəди молитва ньиовихъ и Богородичнихъ чувай у дубокомъ миру цркву, свой станъ.“

Али куда одоше? за што изиде савъ духовный зборъ? те нова црква остаде празна? за што се пева о мученицима? — По ньихове мошти иде зборъ; подигнутъ є Богу жртвеникъ, али ніе утврђенъ докле му се у темель не ставе остатци светихъ моштій, єръ се на костима мученичкимъ утврдила црква вселенска у прва три века докъ беше гонѣна, и на ньиховимъ су гробовима быле ограђене прве светинѣ христянске. Црква у слави не ће да заборави старога страданя него се као войникъ дичи своимъ ранама; она слуша одкривенѣ св. Іована Богослова, кои виде у духу на небесима предъ Богомъ олтаръ и подъ олтаромъ душе побієнихъ за речь Божію и за сведочанство кое имаху, пакъ є рада да се ово што є на небу виђено чини на земльи колико се може.

У найближой цркви спреме се іошъ у вече свете мошти, те на дискосу покривене *воздухомъ* чекаю на частной трпези владику. — Онъ дошавши уђе у олтаръ безъ штаке

и безъ митре, и на малу ектенію ђаконову одговори: „ер си светъ, Боже нашъ, кои почивашъ на частнимъ мученицима кои за те страдаше, и теби славу пошилѣмо отцу и сину и светоме Духу, садъ и свагда и ва векъ.“

По томъ се моли Господу, верноме у своимъ речима и непревртльивоме у обрицаню, кои е дао светимъ своимъ мученицима да се у доброме труду труде, да трку побожности довршe и сачуваю веру истиниту, — да онъ и недостойнимъ слугама своимъ да део у наследству съ њима и учини да се на њихъ лепо угледаю.

После дуге тихе молитве давши имъ честъ тамяномъ, подигне дискосъ обема рукама на главу и са целимъ сборомъ, съ иконама и баряцима врати се къ новой цркви и свештеници га путемъ придржаваю: дошавши обнесе мошти око нѣ, а еданъ свештеникъ покропи іой водомъ зидове съ поля, и у томе се певаю прве две песме кое се певаю у олтару кадъ се свршуе тайна свештенства:

„Свети мученици кои добро страдасте и венчасте, молите се Господу, да помилуе душе наше.“

„Слава теби, Христе Боже, апостолима похвало и мученицима радости, коихъ е проповедь Троица единосуштна.“

Обишавши тако око цркве кадъ дођу на западна врата, певачи уђу у цркву и

заключаю є, а владика са свима осталима остане на полю и снимивши съ главе дискосъ съ моштима стави га на налоню предъ вратима.

Што садъ быва, оно иде међу найвеће красоте у нашой цркви. Као што анђели кадъ Господъ изиђе на небо, видевши га у обличю човечіему, одъ страха повикаше: ко є тай царъ славе? кадъ му се врата небеска отворише, — тако и кадъ владика благословивши име Христа Бога као место њега зазове према заключанимъ вратима: „примите, врата, князеве своє и отворите се врата вечна, да уђе царъ славе,“ изъ заключане цркве тихо му одговоре певачи као изъ дубине небеске: ко є тай царъ славе?“ владика іошъ єдномъ онако зазове а певачи овако одговоре.

Тада се владика помоли Богу отцу Господа Исуса, кои намъ є тимъ што є синъ његовъ постао човекъ дао да уђемо у небеску радостну цркву, — да погледа и на ову цркву, коя се зида по обличю насъ самихъ, т. є. живе цркве, чланова тела Христова, и да утврди до свршетка века да бы се у ньой приносила достойна хвала пресветой Троици. Онъ іошъ моли да би са свештеницима ушли и свети анђели на врата црквена, коя прекрсти моштима на дискосу и ясно покликне одговараюћи певачима: „Господъ надъ силама, то є царъ славе!“

Ове речи одговоре и певачи изъ цркве, и одмахъ се врата отворе Господу надъ силама, и владика отиде управо у олтаръ, где ставивши дискосъ на частну трпезу окади мошти тамяномъ и помазавши ихъ миромъ метне мало у антиминсъ а остало у ковчежићъ. По томъ каже те се овай ковчежићъ метне на ступацъ исподъ частне трпезе на среди, да бы іой было непоколебльивъ темель; а онъ се обрати къ Богу, кои є и ову славу дао мученицима кои за нѣга пострадаше да се сею по свой земльи кости ньихове црквама за темель и да рађаю родъ за исцельиванѣ, — да ради молитава ньиховихъ и у име ньихове плате за страданя ньихова дарує намъ спасеніе.

Тако негда Соломунъ саградивши прекрасну цркву Богу Израилѣву на висинама Єрусалимскимъ, съ левитима и свештеницима изиде на гору Сіонску у градъ отца своега; онде изъ старога шатора кои се премешташе по пустиньи, узеше ковчегъ завета, кои начини Мойсіе, и певаюћи псалме Давидове, кои напредъ описаше ову духовну славу, и приносећи неброєне жртве, унесоше светиню коіой се приступити не може, залогъ завета Божіега съ Израилѣмъ, у цркву у светиню надъ светиньомъ, херувимима подъ крила, и на єданъ путъ се сва црква напуни облака славе Господнѣ тако да є ни левити не могоше под-

нети него оставише жртве свое и Соломунъ предъ свимъ народомъ запева Богу отаца своихъ.

И у новой цркви садъ настане трећій починакъ молитвеный; владика са свимъ народомъ клекавши помоли се Господу творцу, кои насъ є поновіо преко сина своега по благодати св. Духа, и кои є одъ искона волянъ быо понавляти свое створенѣ приликама новога завета у шатору Синайскомъ и у цркви Соломуновой, — да милостиво погледа на слуге свое у новоме стану славе свое и да ихъ понови Духомъ светимъ, да даруе цару победу, свештеницима миръ и слогу, а побожнимъ Христянима кои су градили цркву спасеніе и опроштенѣ грѣха и даре духовне, да бы се кланяли єдиноме Богу и Господу, ради молитава Богородице и свію светихъ.

Найпосле изиђе владика на амвонъ усредъ цркве, и после желѣ да бы Богъ много година подржао цара и црквену власть благослови на све стране животворнимъ крстомъ.

Писмо 26.

Између многихъ обичая и молитава коима є црква Христова засеяла деци своіой путъ овога живота да бы се на свакоме ко-

раку съ њима сретала и тако се сачувала да не залутаю, има єдна света радня, коя се у неколико година єданъ путъ ради али є веома важна, єръ друге свете тайне не могу безъ нѣ быти; то є *свешшанѣ мира*, кое само владике свршую и то у Русіи само у Успенской Московской и у Кіевской Софійской цркви.

Я мислимъ да треба да ти кажемъ што и о овой ствари, єръ самъ више пута опазіо да не разазнаєшъ *свешога мира*, кое се употреблява на миропомазаню као печатъ дара Духа светога, одъ *освећеногa уля*, коимъ помазую болестника на другой тайни, на свештаню масла, него мешашъ єдно съ другимъ, шта више, ти га не разликуешъ ни одъ *простога уля*, кое се благосиля на свеноћници уочи празника или се узима изъ кандила испредъ светихъ икона и моштій, те се ньимъ превлачи крстъ по челу вернима за знакъ духовне радости и благослова одъ онога кога светкую.

Али є значенѣ светога мира са свимъ друго, много више. Нѣга є пророкъ Мойсіе по речи Божіой прьый изліо на главу брату своєму Арону кадъ га є поставіо са старешину свештеничкогъ у Израилю; а другій є пророкъ Самуило исто учиніо на Саулу и на Давиду помазавши ихъ на царство. Старешине свештеничке и цареви по закону а пророци Юдейски и Израильски по особитой заповести

Божіой примаху ово тайне пуно помазанѣ изъ руку другихъ пророка или старешина свештеничкихъ за знакъ да силази на ньихъ Духъ Божій, коимъ владике свршую тайне, цареви царую и пророци проричу. Єврейска речь месія и Грчка Христосъ значе помазаникъ; ово є име у троякомъ смислу дано на земльи сину Божіему у обличю сина човечіега: као пророку небескога отца своега, као цару надъ Израилѣмъ и надъ светомъ одъ колена Давидова и найпосле као старешини свештеничкомъ Бога вишнѣга, кои замени свештенике Юдейске кои приношаху жртве, самъ себе на жртву принесавши за грехе света.

За то є и у новомъ завету свето миро непропадльивый печатъ дарова, кое Духъ светый дае онима кои се крсте и печатъ самога имена Христянинъ. Кадъ се владаоци венчаваю, миро значи умножену благодать Божію коя имъ дае снагу за тежкій посао у царованю. Оно найпосле освећуе свима црквама частне трпезе или баремъ антиминсе, на коима валя свршивати безъ крви жртву Христову да се не бы затресле и проселе као Голготска стена, коя не може поднети страхоту нѣзину.

Казавши ти шта значи свето миро, садъ ћу ти казати и како се готови и свети, и то у Москви.

Одъ крстопоклоне неделѣ у частный пость починѣ се спремати улѣ и вино, мирисне траве и коренѣ, одъ чега се вари миро; а на великій понедельникъ скупи се свештенство у Кремлю кодъ саборне Успенске цркве у старый дворъ патріяршкій, где се приправе котлови и друго посуѣе. Владика благословивши као у почетку обичнихъ молитава, освети воду, а у томе се певаю тропари о силазку св. Духа и о смрти майке Божіе, и покропи ньомъ све одъ чега ће быти миро; онъ ове воде наліе у котлове а свештеници долію уля и вина и подметну живо углѣвлѣ; по томъ владика после кратке молитве ка Господу Исусу да бы се започето дело свршило, кое именомъ пресвете Троице благослови, отиде оставивши ђаконе и свештенике, те они іошъ три дана варе миро безъ престанка читаюћи свето еванђеліе, а на велику среду метну мирисе у миро готово и разлію га у дванаестъ повеликихъ судова, кои броемъ овимъ напоминю апостоле.

Само свештанѣ мира быва на литургіи на великій четвртакъ, и онда се изостави пранѣ ногу али не свештанѣ масла, кое у Москви у саборной цркви быва као у Єрусалиму пре литургіе за споменъ жени коя є помазала Исуса на смрть; когодъ жели, свештеници га помажу светимъ улѣмъ и тако прими ову тайну.

Пре часова владика са целимъ свештенствомъ отиде изъ цркве у дворъ по приправлѣне судове съ миромъ и свештеници ихъ унесу са славомъ у олтаръ, где га ставе око жртвеника, а докъ они овако иду, певачи пою: „Благословенъ еси Христе Боже нашъ, кои премудре ловце сазва и посла имъ Духа светога, и ньима улови савъ светъ, човеколюбче, слава теби!“

Овихъ дванаестъ судова преносе свештеници на великомъ ходу предъ светимъ дарима, еръ миро треба као и они да се освешта на частной трпези; предъ свима иде найстаріи архимандритъ носећи подъ сенкомъ одъ двею рипида као подъ крилима херувимскимъ драгоценый судъ одъ алавастра съ миромъ, кои напоминѣ онай судъ одъ алавастра са скупоценимъ миромъ, кои е излила Исусу на главу и на ноге Магдалина каюћи се. За ньимъ иду други судови кои се ставе покрай трпезе съ обе стране, а самъ алавастаръ прими на дверима владика и стави га на трпезу; а кадъ доће да се освете дари, онда онъ одкривши све судове прекрсти ихъ свакій напосе у три пута благосиляюћи ихъ у име отца и сина и светога Духа.

По томъ чита на гласъ да чуе сва црква молитву надъ миромъ да бы се освештало, призиваюћи Господа милости и отца светлости да да и нѣму благодать да сврши тайну

као што є дао Мойсію, Самуилу и апостолима и да пошаље Духа Светога на миро да бы было помазанѣ духовно, да бы чувало животъ, светило душе и телеса и да бы было улѣ радости, кое изъ старога завѣта сяє у новоме. Онъ се моли Богу да бы по овоме печату савршенства духовнога све кои излазе изъ банѣ крштеня свети анђели признавали за домаће Божіе а ђаволи да бы одъ њих ь бежали. „Да буду они“ вели далѣ владика „люди избрани, царско свештенство, народъ свѣтъ, запечаћенъ тайномъ, кои носи у срдцама своимъ Христа, да бы се у њима начинила обитель свой светой Троици.“

Тада се обрати владика къ народу желећи му миръ, и кадъ ђаконъ позове верне да сагну главе, онъ опетъ приступи къ частной трпези и у себи захвали Господу што му є дао благодать да служи, и моли га да изліе светиню и на нѣга самога као на миро, єръ є исливено миро име самога Христа єдинороднога сина Божіега, у коєму савъ видљивый и невидљивый светъ быва пунъ мириса. — Изрекавши славу пресветой Троици, опетъ благослови три пута прекрстивши свакій судъ, кои се после литургіе опетъ онако са славомъ однесу и оставе, а у томе се пева псаламъ: „Изведе срдце моє лепу речь,“ кои описуе тайне пуно помазанѣ и славу сина Божіега.

Све ове молитве и раднѣ коима се свештa миро припадаю къ тайни миропомазаня, єръ, као што ти пре негде казахъ, само владике имаю вишу власть да као апостоли запечате Христянина у вери, пакъ свештаю миро за сву цркву да бы после могли свештеници одмахъ на крштеню давати благодатне даре Духа светога животворнимъ миропомазанѣмъ. А свето миро разливаюћи се по свой цркви изъ єднога благодатногъ извора држи є у мирной свези печатомъ имена Христова као залогъ обштегъ спасенія у єдноме Христу Исусу.

Писмо 27.

На свршетку овихъ духовнихъ писама, іошъ самъ ти, милый приятелю, радъ казати што о последнѣму милостивомъ делу, кое на нама чини добра майка наша црква кадъ вѣчъ мртви лежимо предъ ньомъ, нити се можемо више старати за ядну душу свою. Погребъ є самъ по себи тужанъ, єръ осимъ жалости што се растаємо съ покойникомъ, іошъ намъ напоминѣ да ћемо сви за ньимъ; али є іошъ украшенъ и дивнимъ песмама Іована Дамаскина. Ньихъ є изъ красноречивихъ уста светога пустиника извукло сажаляванѣ ради утехе калу-

ђеру кои тужаше за приятелѣмъ, и любавь певачева са свимъ се слажуѣи съ любави цркве наше извела є дивну слогу између и осећаня и риданя, коя се одзива у свакомъ срдцу, сакруша сваку душу али и подиже къ небу збунѣный духъ.

Іошъ на разкршћу живота временога и вечногъ, на умрломъ часу, има єдно молѣнѣ кое дае снагу, молѣнѣ *на исходъ душе*, коя се препоручуе пречистой деви; она се призива у помоћь у стиховима дивнога канона; „као каплѣ дажда пролазе зли и мали дани мои съ годинама, и већъ ихъ нестае, — госпоћо, спаси ме.“

„Садъ є душу мою обузео великій страхъ, и тежакъ ми є неизказаный трепетъ душе мое на поласку, — пречиста, утеши є.“

„Садъ є време помоћи, садъ є време твоіой обрани, садъ є, госпоћо, време, за кое самь данъ и ноћь припадао къ теби у топлимъ молитвама.“

„Ходите и вы, свети мои анђели, станите предъ судачку столицу Христову, и у духу савивши колена плачуѣи му вапійте: творче свега, помилуй и не одрини дела руку своихъ.“

„Уста моя муче, и єзикъ не говори, али срдце говори, єръ огань скрушеня сажиже га, и оно неисказанимъ гласомъ тебе позивлѣ, дево.“

Одъ онога часа кадъ се душа растави съ теломъ па докле се не предаду земльи смртни остатци, читаю се молитве за покойника и безъ престанка се данъ ноћь чита надъ ньимъ псалтиръ, а по правилу и дуже, за четрдесетъ дана, да бы се молитвама олакшао души страшный прелазакъ у незнаный светъ и да бы се избавила одъ испитиваня коемy треба да се подвргне првыхъ дана своега одласка по казиваню црквеномъ. Како е уређено да се мртво тело трећій данъ погребе, єръ се смрть већъ починѣ яко показивати на нѣму, то спомени и молитве у деветый и двадесетый и четрдесетый данъ одговараю расчинаню нѣгову у гробу, кое за ово време быва по законима естественимъ. А брой четрдесеть дана црква одъ искона особито поштуе као оно време кое е Господъ изволео провести на земльи по своему воскресенію у телу прославлѣномъ, кое и насъ чека у данъ обштега воскресенія.

За покой души коя отиде на оный светъ ваде се на литургіи изъ поскура честице и међу се на дискосъ къ *ягнѣшу* Божіему да бы и душа на небесима свагда предъ ньимъ стаяла; и причестивши се свештеници ихъ спусте у божествену крвь Христову, да бы се ньомъ спрали грѣси поменутоме.

Опело се започинѣ псалтиремъ, овимъ чудеснимъ изливанѣмъ радости и плача, празно-

ваня и сетованя, орудіемъ за молитву са много жица, кое є царъ пророкъ удесіо на све гласе човечіега срдца тако да свака смртна слаба рука може слободно у ньихъ ударати а срдце казивати себе Богу. Кратке молитве за покой самртнику прекидаю тихо читанѣ псалама, коихъ се само први и последньи стихови кадшто на гласъ одпеваю као якъ, кои се по кадкадъ отме изъ разбіенога срдца, као тежки уздисаи, кои нехотице и само за тренуће ока олакшаваю стешнѣне груди.

„Благо онима кои су безъ мане на путу, кои ходе у закону Господньему, алилуя.“

„Погледай на ме, и помилуй ме по суду онихъ кои любе име твое, алилуя.“

„Благословенъ єси, Господе, научи ме наредбама своима.“

Овай се стихъ често припева узъ друге стихове одъ новога завета, кои дивно описую на што є човекъ одређенъ:

„Светительскій зборъ нађе изворъ живота и врата райска, да нађемъ и я путъ каянѣмъ; изгубльна овца я самь, изазови ме, спасе, и спаси ме.“

„Агнѣ Божіе кои проповедасте и заклани бысте као яганьци и преселисте се у вечный животъ, кои не стари, свети мученици, молите Господа да намъ даруе опроштенѣ греха.“

„Сви кои тужни пођосте теснимъ путемъ и узесте на себе у животу ярамъ крста и за

мномъ идосте у вери, ходите и радуйте се почестима кое самь вамъ приправіо и венцима небескимъ.“

Тако говори спаситель своима вернима, а они одговараю:

„Я самь слика твое неизказане славе, ако и носимъ ране одъ греха; пожали свое створенѣ, господару, и очисти по своіой милости и врати ми желѣну отачбину учинивши да опетъ живимъ у раю.“

„Найпре кои си ме створіо одъ онога чега не беше и обличя своега божественога удостоіо, а за преступъ заповести опетъ вратіо у землю одъ кое быхъ узетъ, врати ме у свою слику, у обличѣ преѣашнѣ красоте.“

Тада се почне канонъ погребный, кои опетъ прекидаю молитве за покой мртвоме, и после прве молитве напоминѣ се како е залудно све што е времено:

„Во истину све е суета, а животъ само сенка и санъ, и узалудъ се мучи кои е на земльи роѣенъ, еръ, као што свето писмо каже, да савъ светъ добіемо, опетъ ѣемо се у гробъ преселити, где су заедно цареви и сиромаси.“

А кадъ намъ шеста песма опише буру овога живота: „море живота видеѣи усколебано одъ буре напастій, и у тихо пристаниште утекавши, вапіемъ къ теби: изведи изъ трулежа животъ мой, много милостивый,“ — он-

да свештеници стоећи са свећама у руци око сандука показујући светлость Христову коју тада види предъ собомъ покойникъ, у име целе цркве жеље му миранъ станакъ:

„Са светима упокой, Христе, душу слуге своега, где нема муке, ни жалости, ни усдисаня, него животъ безъ края.“

„Кадъ се сврши канонъ, єдна страна другой стану одпевати тужне антифоне изведене изъ горке истине нашега живота:

„Коя се сладость у живоау не помеша са жалости? коя ли слава стои на земльи непроменито? Ніе ли све слабіе одъ сенке? ніе ли све варльивіе одъ сна? Єдно тренуће, и све смрть прими! него у светлости лица своега, Христе, и у сладости красоте свое упокой коега си изабрао, човеколюбче!“

„Плачемъ и ридамъ кадъ мислимъ о смрти и видимъ у гробу по обличю Божіему саздану нашу красоту, нагрђену, безъ славе, безъ чести. О чуда! какова тайна бы на нама? како се предасмо трулежу? како се свезасмо са смрти? Во истину, по заповести Бога, кои дає покой самртнику.“

Усредъ овога плача землѣ, коя не може да се утеши као негда Рахиля за своіомъ побіеномъ децомъ — єръ ихъ нема, являю те вернима два радостна ємства за будућій животъ у речима апостола и євангелія, єръ само небескій гласъ о воскресенію мртвихъ мо-

же помирити духовно єстество у човеку са страшномъ приликомъ коя стои предъ њимъ показујући времену смрть тела њгова.

„Браћо!“ говори апостолъ Павле, „не ћу вамъ затаяти за оне кои су умрли, да не жалите као и остали кои немаю наданя. Єръ ако веруємо да Исусъ умре и воскресе, тако ће Богъ и оне кои су умрли у Исусу довести съ њимъ. Єръ вамъ ово казуємо речю Господньомъ, да ми кои живимо и останемо за долазакъ Господњій, не ћемо претећи онихъ кои су помрли. Єръ ће самъ Господъ са заповешћу, съ гласомъ арханђеловимъ и съ трубомъ Божіомъ сиђи съ неба и мртви у Христу воскреснуће најпре; а по томъ мы живи кои смо остали, заедно съ њима бићемо узети у облаке на сусретъ Господу на небо, и тамо ћемо свагда съ Господомъ быти.“ (I Сол. IV. 13—17).

А Господъ Исусъ устима єванђелиста Іована обриче намъ іошъ већу радость: „заиста, заиста вамъ кажемъ: ко мою речь слуша и веруе ономе кои е мене послао, има животъ вечный и не долази на судъ, него е прошао изъ смрти у животъ. Заиста, заиста вамъ кажемъ: иде часъ и већъ е настао, кадъ ће мртви чутп гласъ сина Божіега, и чувши оживети“ (V, 24—25).

Кадъ се погребаваю свештеници, кои су најближе слуге Христове, онда се петъ апо-

стола и петъ евангелія чита вернима, кои изгубише пастира, као утехе ради одъ петъ вселенскихъ цркава, кое се за њимъ стараю и съ њима заедно жале.

Тада последньій путъ приступи духовникъ къ своєму покойномъ сину и прочитавши опростно писмо, у коєму се по власти кою є Господъ дао ученицима своимъ опраштаю покойнику сви греси, и савивши га метне га покойнику у хладне руке као последньій залогъ Христянске любави. По томъ се пратіоци сви позиваю да се и они опросте съ милимъ своимъ докле іошъ ніе преданъ земльи. Неисказано су тужни стихови кои се пою о овомъ праштаню:

„Ходите, браћо, и захвалююћи Богу целуйте покойника последньій путъ; єръ онъ оставля свою родбину и иде у гробъ не марећи више за суету и за тело коє много страда. Где су садъ сродници и пріятельи? Ево се растаємо! него помолимо се да га упокои Господъ.“

„Какавъ растанакъ, браћо! какавъ плачъ! какво риданѣ у овай часъ! Ходите, целуй те га кои є до скора было съ нама; — онъ се предає гробу, покрива се каменомъ, сели се у мракъ, погребава се съ мртвима, него помолимо се да га упокои Господъ.“

„Садъ се раскида сва зла радость суети овога живота! душа се оте изъ своє колибе,

помрачи се блато, разби се судъ! ево га безъ гласа, и безъ осећаня мртавъ є, не миче се. Предаюћи га гробу помолимо се да му Господъ да покой до века.“

„Великій є плачъ и риданѣ, велико єцанѣ и жалость кадъ се душа растае! — онда є савъ временый животъ ньойзи пакао и погибао, сенка непостояна, санъ варльивый, животъ є земальскій само трудъ кои у невреме вара. Бежимо далеко одъ греха светскогъ да наследимо небеска добра.“

„Видећи мртваца где лежи предъ нама, сви помислимо на последньій часъ; као пара одлази човекъ са землѣ, и као цветъ вене; као трава суши се, увія се у крпу, покрива се земльомъ; оставляюћи га поништена помолимо се Христу да му да покой до века.“

„Кадъ страшни анђели силомъ хоће да исчупаю душу изъ тела, она заборавля сву родбину и знанце, и само мисли како ће изићи на страшный судъ и како ће се опростити суета тела, кое задае много труда. И мы прибегаваюћи къ судіи помолимо се сви да Господъ опрости што човекъ учини.“

„Кои ме гледате где лежимъ безъ гласа и безъ дисаня, плачите за мномъ сви, браћо и родбино и знанци. Юче іошъ бесећахъ съ вама, и на єданъ путъ нађе ме страшный часъ смртный; него ходите сви кои ме любите, и целуйте ме последньимъ целивомъ. Не ћу

више живети съ вама, нити ћу се съ вама разговарати у напредакъ; идемъ къ судіи, где се не гледа ко є ко: онде слуга и господаръ заєдно стоє, царъ и войникъ, богатый и убогій на єднако; єръ ће се свакій по своимъ делима прославити или постидети. Неге васъ молимъ, непрестано се за ме молите Христу Богу, да не будемъ по гресима своимъ одведенъ на место где су муке, него да се настанимъ у светлости животной.“

Најпосле кадъ сина Адамова већъ спусте у землю, одкуда є быо узетъ праотацъ му, свештеникъ га поспе пепеломъ одъ тамяна изъ кадіонице, єръ се и онъ онако угасіо, говорећи: „земля си, у землю ћешъ отићи,“ и у име свію, кои ће скоро за ньимъ, рече му на гласъ: „вечна паметь!“

Писмо 26.

И тако свршихъ посао! — Съ помоћи Божіомъ описахъ ти, милый приятелю, како знахъ, готово све службе црквене. Најпре постарахъ се да ти покажемъ у чему управо пролази Христянину молитвеный данъ, и говорихъ ти о служби ютреньой и вечерньой, о часовима и о литургіи трію великихъ владика; по томъ пређохъ къ оно ıъ времену у години кое є црква одредила само за каянѣ предъ великій споменъ славно а воскресенія Христова; далѣ желяхъ да по нашъ колико намъ добра чини светихъ седамъ тайна за све-

га живота нашега, управляюћи њимъ по заповестима Христовимъ и држећи насъ єднако у свези съ њимъ; найпосле описиванѣ Христянске године довршихъ говоривши о дванаєсть главнихъ празника и о четири поста, а све ово завршихъ опеломъ, кое опетъ животъ завршуе свакоме Христянину. — И тако свршихъ посао!

Єсамь ли учиніо оно чему си се надао, — не знамъ; али быхъ рекао да самь испуніо приятлеьску дужность, єръ не могохъ остати немаранъ према користи душе твое; іошъ єдномъ велимъ, прими речи мое съ ономъ любави, коя ихъ є дала срдцу моєму, пакъ ћу быти задоволянъ.

Али писма ова, коя су изнайпре писана само за тебе, да бы ти остало у памети оно што смо у приятельскомъ разговору бесединли о светой цркви, ево садъ на светъ изидоше, а свакоме не ће быти єднако по вольи. Може быти да бы неко волео да самь више говорио о свачему што быва у служби Божіой, да самь протумачіо сваку молитву, сваки обичай; другима може быти да бы миліе было да самь се држао историе, тражећи свему овоме постанакъ да самь му показао све промене за толико стотина година. Али, приятелю, ты знашъ да є моя намера была са свимъ друга. Осимъ тога што самь се бояо да ти не досадимъ ситницама, іошъ нисамь могао помислити да бы историйска истраживаня могла учинити да се више и усрдніе Богу

молишъ и да се опростишъ немара кои те у цркви попада за то што не разумешъ службе Божіе. Него я самъ было тврдо увереиъ да є за ово доста было раскрилити предъ тобомъ смисао молитава и обичая и гдекою ти молитву казати єзикомъ кои болѣ разумешъ; єръ су сви свети обичаи наше православне цркве сами по себи тако високи и тако дубоки, молитве су нѣзине съ толикимъ обилѣмъ благодати истекле изъ срдца светихъ отаца, да се ни найречития проповедь не може съ ньима испоредити ни учинити онолико добра у души.

Завршуюћи ова писма іошъ быхъ те, милый приятелю, моліо да ихъ читашъ што се болѣ може. На ову молбу не нагони ме ништава любавь према себи самомъ, єръ у овоме описиваню наше службе Божіе ніе готово ништа моє, него самъ све само извадіо изъ другихъ кньига; него желимъ да изъ овога, истина, слабога описиваня самъ себи саставишъ у мисли велику слику наше цркве, коя као каково гранато дрво на саставку путова людскихъ призива све уморне путнике у хладъ свой да се одморе. Да хоће Богъ дати да нађемо и мы подъ сенкомъ нѣзиномъ заклонъ где ћемо се утешити, и у найживльой захвалности подигнимо у молитви гласъ Господу Исусу, да бы насъ исподь штита ове цркве на земльи, где воюе, кадгодъ приміо у недра нѣзина на небу, где слави.

БИБЛИОТЕКА НАРОДНА БЕОГРАД

У НОВОМЪ САДУ,

Кньигопечатня Др. Дан. Медаковића

1854.